MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

DOVILĖ GAIDELYTĖ
Dieninio skyriaus, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos
studijų programa

BAUSMĖS UŽ NUSIKALTIMUS ŽMOGAUS SEKSUALINEI LAISVEI IR JŲ SKYRIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lektorius Dr. Pavelas Kujalis

Vilnius, 2009

TURINYS

TURINYS....2
ĮVADAS....3
1. Nusikaltimų žmogaus seksualinei laisvei ir neliečiamumui samprata, ištakos bei formos....5
1.1. Lytinių nusikaltimų sudėčių analizė....11
1.1.1. Objektyvieji lytinių nusikaltimų sudėties požymiai....12
1.1.2. Subjektyvieji lytinių nusikaltimų sudėties požymiai....15
2. Sankcijos už lytinius nusikaltimus Baudžiamajame įstatyme....18
2.1. Sankcijos už lytinius nusikaltimus 1961 m. BK ir 2000 m. BK....19
2.2. Sankcijos už lytinius nusikaltimus kai kurių užsienio valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose....24
3. Bausmių už lytinius nusikaltimus skyrimas teismų praktikoje....30
3.1. Nusikalstamos veikos pavojingumo reikšmė bausmių skyrimui už lytinius nusikaltimus 32
3.2. Kaltininko asmenybės vertinimo reikšmė bausmių skyrimui už lytinius nusikaltimus....48
3.3. Bausmių skyrimas lytinių nusikaltimų bendrininkams....57
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI....63
Literatūros sąrašas....66
Santrauka....70

ĮVADAS

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Teisė į seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą yra viena iš svarbiausių prigimtinių žmogaus teisių, kurią padeda užtikrinti nuostatos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už lytinius nusikaltimus. Baudžiamoji teisinė žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvės bei neliečiamumo apsauga neatskiriama nuo teisingų, atitinkančių šios vertybės svarbą, jos vietą vertybių hierarchijoje, bausmių nustatymo bei jų skyrimo už Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau darbe – BK) XXI skyriuje numatytus nusikaltimus.

Pasirinktos temos „Bausmės už nusikaltimus žmogaus seksualinei laisvei ir jų skyrimas teismų praktikoje“ aktualumą lemia keletas aplinkybių.

Visų pirma, nors lytiniai nusikaltimai sudaro nedidelę bendrojo nusikalstamumo dalį (1.5 – 2 %), tačiau jų reikšmę tarpe kitų nusikalstamų veikų lemia ypatingas kėsinimosi objektas – seksualinio apsisprendimo laisvė ir (ar) neliečiamumas. Šiomis nusikalstamomis veikomis neretai padaroma ir fizinė bei moralinė žala, lytinių nusikaltimų auka neretai patiria neigiamus psichologinius pojūčius, sutrikdoma asmens psichinė sveikata. Būtent dėl šių pirmiau nurodytų aplinkybių kiekviena nusikalstama veika, kuria kėsinamasi į žmogaus seksualinę laisvę ir (ar) neliečiamumą, turi būti kriminalizuota, o kaltas asmuo – nubaustas, paskiriant jam teisingą, tinkamai individualizuotą bausmę.

Baudžiamoji atsakomybė už lytinius nusikaltimus numatyta BK XXI skyriuje (BK 149-153 straipsniuose), įtvirtinančiuose skirtingas lytinių nusikaltimų sudėtis, kurios yra asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Todėl svarbu apžvelgti, kokios rūšies bei dydžio bausmes už skirtingus lytinius nusikaltimus numato Baudžiamasis įstatymas bei kaip šios bausmės taikomos teismų praktikoje – kaip teismai laikosi bausmių skyrimo taisyklių, numatytų BK bendrosios dalies nuostatose. Iš apžvelgtų įvairių instancijų teismų nuosprendžių bei nutarčių matyti, jog teismai, skirdami bausmes už lytinius nusikaltimus, ne visuomet deramai atsižvelgia į šių nusikaltimų pavojingumo laipsnį, susiduria su problemomis vertindami kaltininko asmenybę apibūdinančius požymius.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo *objektas* – lytiniai nusikaltimai ir baudžiamoji atsakomybė už juos BK bei teismų praktikoje.

Magistro baigiamojo darbo *tikslas* – atskleisti baudžiamosios atsakomybės už lytinius nusikaltimus taikymo ypatumus, problemas ir dažniausiai pasitaikančias klaidas teismų praktikoje.

Magistro baigiamojo darbo *uždaviniai*:

1. Trumpai atskleisti lytinių nusikaltimų teisinės reglamentacijos raidą;

2. Ištirti Lietuvos Respublikos ir kai kurių užsienio šalių galiojančių įstatymų normas, reglamentuojančias atsakomybę už lytinės prievartos naudojimą;

3. Atskleisti lytinių nusikaltimų sudėčių objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius;

4. Aptarti baudžiamosios atsakomybės už skirtingus lytinius nusikaltimus priemones BK bei palyginti jas su kai kurių užsienių valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose numatytomis baudžiamosios atsakomybės už lytinius nusikaltimus priemonėmis;

5. Išanalizuoti bausmių už lytinius nusikaltimus taikymą teismų praktikoje bei nustatyti pagrindines taikymo problemas.

Darbo *hipotezė*: teismai, skirdami bausmes už lytinius nusikaltimus, visapusiškai įvertina bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes ir, atsižvelgdami į jas, paskiria bausmę.

Šaltiniai: darbe naudotasi Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių teisės aktais, daugiausiai – Lietuvos Respublikos BK, taip pat baudžiamosios teisės mokslininkų vadovėliais, monografijomis bei periodinėje literatūroje publikuotais straipsniais. Kadangi didžiausia darbo dalis skiriama teismų praktikos analizei, todėl didžiausią darbo šaltinių dalį sudaro įvairių instancijų teismų nuosprendžiai bei nutartys, kuriuose sprendžiami bausmių už lytinius nusikaltimus skyrimo bei kiti darbo temai aktualūs klausimai.

Magistro baigiamajame darbe naudoti šie tyrimo *metodai*: apibendrinimo, sisteminės analizės, lyginamasis, pokalbio. Naudojamas sisteminės analizės metodas leido nagrinėti tyrimo objektą kaip sistemos dalį, todėl tiek BK įtvirtintos lytinių nusikaltimų sudėtys, tiek numatytosios bausmės bei jų skyrimas teismų praktikoje buvo analizuoti kaip sistema, atskleidžiant jos elementų tarpusavio ryšį. Naudojant apibendrinimo metodą, atlikta Lietuvos Respublikos BK bei užsienio valstybių įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už lytinius nusikaltimus, analizė bei gautų rezultatų apibendrinimas. Lyginamuoju metodu buvo lygintos įvairios mokslinės koncepcijos bei baudžiamosios atsakomybės už lytinius nusikaltimus reglamentavimas Lietuvos Respublikos BK ir užsienio valstybių BK. Panaudojus pokalbio metodą su Lietuvos apeliacinio teismo teisėjais, gauta papildomos informacijos dėl problemų, kylančių teismams skiriant bausmes už lytinius nusikaltimus. Darbe taip pat buvo atlikta įvairių instancijų teismų nuosprendžių bei nutarčių analizė, kurios pagalba išryškintos problemos, kylančios teismams skiriant bausmes už lytinius nusikaltimus.

1. Nusikaltimų žmogaus seksualinei laisvei ir neliečiamumui samprata, ištakos bei formos

Nusikaltimai žmogaus seksualinei laisvei ir neliečiamumui trumpai vadinami lytiniais nusikaltimais. Tai objektyviai seksualiniai veiksmai, kurie daro fizinę ir moralinę žalą konkrečiam asmeniui ir pažeidžia visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą. Šios nusikalstamos veikos taip pat pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pripažintas žmogaus teises – teisę į laisvę, neliečiamumą, garbę bei orumą. Seksualinis, lytinis gyvenimas – tai fizinių, somatinių ir socialinių procesų bei santykių, kurie yra biologiškai nulemti ir jais siekiama patenkinti seksualinį ir giminės pratęsimo instinktą, visuma. Seksualiniam elgesiui labai didelę įtaką turi socialinė ir kultūrinė aplinka, visuomenėje susiformavusios seksualinės moralės normos, kurios koreguoja lyčių tarpusavio santykius priklausomai nuo istorinių laikotarpių. Šiuo metu seksualinės moralės principais tampa nuostatos, kad toleruotini visi subrendusių asmenų, suvokiančių jų pobūdį, esmę, padarinius, lytiniai santykiai, jeigu jie yra savanoriški. Netoleruotini tokie santykiai su mažamečiais, paaugliais bei naudojant smurtą, grasinimus, pasinaudojant bejėgiškumu ar priklausomumu, tai yra pažeidžiant kito žmogaus apsisprendimo laisvę.[1] Suaugęs žmogus turi seksualinio apsisprendimo laisvę: jis pats gali rinktis seksualinius partnerius, seksualinio bendravimo būdus su juo. Tačiau, pasirinkęs seksualinio elgesio variantą, asmuo negali varžyti kito žmogaus pasirinkimo laisvės, negali kėsintis į jo apsisprendimą.

Šiame darbe analizuojant bausmes, numatytas už nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei, bei bausmių skyrimą teismų praktikoje, negalima apsiriboti vien tik nusikalstamomis veikomis, padarytomis prieš asmenis, turinčius seksualinio apsisprendimo laisvę. Nusikalstamos veikos prieš mažamečius mūsų visuomenėje kelia nemažą susirūpinimą, jos pažeidžia ne tik seksualiai išnaudotų asmenų teises, tačiau ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą, jog valstybė saugo ir globoja šeimą. Atsižvelgiant į šių nusikalstamų veikų pavojingumą bei paplitimą, šiame darbe bus aptariamos nusikalstamos veikos, pažeidžiančios žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą.

Lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant asmens seksualinio apsisprendimo laisvę pasaulyje yra žinomas nuo senų laikų ir yra kriminalizuotas beveik visose pasaulio valstybėse. Jau pagal Hamurabio teisyną buvo baudžiamas vyras, iššaginęs susižadėjusią merginą, o mergina buvo pripažįstama nekalta dėl iššaginimo, tačiau ištekėjusi moteris dėl iššaginimo savo kaltę dalindavosi su kaltininku[2]. Lietuvos baudžiamojoje teisėje

[1] Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. P. 88-89.
[2] Brownmiller S. Against our will: men, women, rape. Fawcett Columbine, New York, 1993. P. 18-19.

lytiniai nusikaltimai buvo žinomi jau nuo XIV amžiaus pradžios, kuomet jie buvo reglamentuoti 1340 metais priimtame Pamedės teisyne, kuriame buvo įtvirtinta pasikėsinimo iššaginti norma. Joje nurodoma, jog moteris pasikėsinimą gali įrodyti krauju ir mėlynėmis, taip pat pažymima, jog taip kaltinant vyrą, jis gali išsiteisinti prisiekdamas, jei drįsta[3]. Tokį reglamentavimą vėliau pakeitė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje galioję Lietuvos statutai, kurie numatė baudžiamąją atsakomybę už merginos iššaginimą, vertimąsi prostitucija ir ištekėjusios moters ištvirkavimą[4]. Jau XIX amžiaus pradžioje baudžiamieji teisiniai santykiai Lietuvoje buvo pradėti reglamentuoti 1903 metų Rusijos baudžiamuoju statutu, kuris pripažįstamas vienu svarbiausių baudžiamosios teisės šaltinių Lietuvoje. Šis statutas susidėjo iš 37 skyrių, o lytiniams nusikaltimams buvo skirtas XXVII skyrius ir įtvirtinti tokie nusikaltimai, kaip: vyriškio sanguliavimas su vyriškiu; sanguliavimas su savo suviliota tam dalykui mergina, nuo keturiolikos ligi dvidešimt vienerių metų amžiaus, kuri yra jo valdžioje arba jo rūpinama; sanguliavimas su žemutiniu arba aukštutiniu giminaičiu ir pan[5]. Pastebėtina, jog tuo metu šis teisės aktas įnešė nemažai naujovių bei padėjo pamatus tolimesniam lytinių nusikaltimų reglamentavimui. Pavyzdžiui, Rusijos baudžiamojo statuto 520 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už „*sanguliavimą su moteriške, žinomai negalinčia numanyti savumo ir reikšmės to, kas jai daroma, arba valdyti savo elgesio dėl nesveiko savo dvasios suirimo, dėl sąmonės netekimo ar dėl proto netekimo, kilusio dėl kūno ydos ar ligos*[6]“. Baudžiamojo statuto komentatoriai nurodė, jog „*tam, kad būtų galima bausti už sangūlą su psichiškai sergančia moterimi, reikalinga, kad kaltininkas žinotų apie psichinę aukos būseną. Tik abejojimo moters psichine būsena nepakanka, kad baustų už sangūlą*“. Tokio įstatymo ir jo aiškinimo panašumą galima įžvelgti su dabar galiojančiame BK numatytu iššaginimo ir seksualinio prievartavimo vienu iš būdų – pasinaudojimu bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Šis požymis teismų praktikoje aiškinamas labai panašiai kaip ir Baudžiamajame statute – pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle reiškia, kad nukentėjusysis dėl savo fizinės ar psichinės būklės ypatumų – fizinių trūkumų, ligos, mažametystės, senatvės, psichikos sutrikimo ar kitokios liguistos ar nesąmoningos būklės, negali suvokti su juo atliekamų veiksmų arba (ir) negali jiems pasipriešinti[7].

Lietuvai tapus Sovietų Sąjungos dalimi, įsigaliojo 1961 m. LTSR BK. Šiame Baudžiamajame įstatyme lytiniai nusikaltimai buvo numatyti Trečiajame skirsnyje, kuris nuo

[3] Andriulis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 51.
[4] Ten pat.
[5] M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Baudžiamasis statutas su komentarais. Kaunas: D. Gurmano knygynas, 1934. P. 444-446.
[6] Ten pat.
[7] Abramavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009. P. 180.

nusikalstamo kėsinimosi saugojo ir asmens gyvybę bei sveikatą, o lytinių nusikaltimų objektu buvo įvardijama laisvė ir orumas. Lytiniams nusikaltimams buvo skirti penki straipsniai: iššaginimas (1961 m. BK 118 str.), prispyrimas moteries lytiškai santykiauti (1961 m. BK 119 str.), lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (1961 m. BK 120 str.), tvirkinamieji veiksmai (1961 m. BK 121 str.), vyro lytinis santykiavimas su vyru (1961 m. BK 122 str.)

Iššaginimas senajame BK buvo suprantamas kaip „*natūralus lytinis aktas, kurio metu vyro varpa įvedama į moters lytinius organus. Be to, LTSR Aukščiausiojo teismo plenumo 1968 m. liepos 30 d. nutarime, atsižvelgiant į tai, kad BK nenumatyta atsakomybė už smurtinį vyro lytinės aistros tenkinimą su moterimi iškreiptomis formomis, išaiškinta, kad lytiniu santykiavimu BK 118 straipsnio prasme laikytina ir lytinės aistros tenkinimas iškreiptomis, nenatūraliomis formomis, tai yra – per anus (analiniu būdu) ir per os (oraliniu būdu)*“[8]. Taigi, senajame Baudžiamajame įstatyme nebuvo kriminalizuotas lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu (inter femora), kas sudaro vieną iš lytinės aistros tenkinimo būdų, numatytų naujojo BK 150 straipsnyje. Senojo BK 119 straipsnyje numatyto nusikaltimo – prispyrimo moteries lytiškai santykiauti – požymiai beveik atitinka naujojo BK 151 straipsnyje numatyto nusikaltimo – privertimo lytiškai santykiauti – požymius, tačiau pagal senąjį Baudžiamąjį įstatymą tokia nusikalstama veika buvo galima tik esant materialiniam ar tarnybiniam priklausomumui tarp nukentėjusiosios ir kaltininko, o pagal naująjį BK tokia nusikalstama veika pripažįstama ir tada, kai asmuo priverčiamas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą panaudojus psichinį smurtą arba pasinaudojus nukentėjusiojo asmens priklausomumu, kuris gali būti suprantamas kaip teisinis (formalus) priklausomumas, kuomet nukentėjusio asmens gerovė tiesiogiai priklauso nuo kaltininko geros valios.

Įdomi nusikaltimo sudėtis buvo įtvirtinta 1961 m. BK 120 straipsnyje, kuriame buvo uždraustas lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu. Tokiu lytiniu santykiavimu buvo laikomas ne tik natūralus lytinis aktas, bet ir lytinės aistros tenkinimas „iškreiptomis“ formomis – per os ir per anus, su lytiškai nesubrendusiu asmeniu, tarp skirtingų lyčių asmenų. BK 120 straipsnis apėmė: 1) neprievartinį lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusia mergaite; 2) lytinį santykiavimą su tokia mergaite pavartojant šantažą, grasinimus ir 3) neprievartinį ir prievartinį lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusiu berniuku. Šiuo atveju sakyti, jog šis nusikaltimas naujajame BK buvo dekriminalizuotas, negalima, kadangi šiame straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos šiuo metu iš dalies yra įtvirtintos BK 149 straipsnio 3 ir 4 dalyse, BK 150 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 151 straipsnio 2 dalyje.

[8] E. Bieliūnas ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989. P. 210-211.

Tuo tarpu 1961 m. BK 122 straipsnyje, numačiusiame baudžiamąją atsakomybę už vyro lytinį santykiavimą su vyru (tiek prievartinį, tiek neprievartinį[9]) numatytas nusikaltimas naujajame Baudžiamajame įstatyme buvo visiškai dekriminalizuotas, tačiau šiuo metu galiojančio BK 150 straipsnyje numatyta nusikalstama veika gali būti padaryta ir prieš tos pačios lyties asmenį, ir prieš skirtingos lyties asmenį. Išsivysčiusios valstybės pripažįsta, jog kiekvienas asmuo laisvas rinktis savo lytinių santykių partnerį, jei dėl to nebus pažeistos kitų asmenų laisvės ir teisės. Dėl lytinių pažiūrų toks asmuo negali būti diskriminuojamas ir, juo labiau, persekiojamas. Tačiau, homoseksualizmo kriminalizavimas Lietuvoje visada kėlė įvairias diskusijas. Antai, 2009 metais vienos Seimo frakcijos nariai pateikė Baudžiamojo ir Administracinių teisių pažeidimo kodeksų pataisų projektus, kuriais siūloma nustatyti, jog asmuo, agituojantis už homoseksualius santykius viešoje vietoje, daro nusikalstamą veiką. Be abejo, tokia nusikalstama veika neturėtų būti įtvirtinta BK XXI skyriuje, kartu su lytiniais nusikaltimais, tačiau, tuo atveju, jeigu Lietuvos Respublikos Seimas pritartų tokioms pataisoms, tai būtų „žingsnis atgal“ į senąjį, 1961 m. BK.

Šiuo metu lytinių nusikaltimų tema taip pat išlieka aktuali, kadangi Lietuvoje kiekvienais metais pradedama nemažai ikiteisminių tyrimų dėl galimai padarytų nusikalstamų veikų, kuriomis pažeidžiama asmens seksualinė laisvė ir (ar) neliečiamumas. Antai, vien per 2008 metus ikiteisminio tyrimo pareigūnai užregistravo 164 iššaginimų atvejus[10], o per šiuos metus už iššaginimą buvo nuteisti 148 asmenys[11] .

Lietuvos Respublikos BK lytiniai nusikaltimai įtvirtinti XXI skyriuje. Šiame skyriuje kriminalizuoti skirtingo masto ir pobūdžio lytiniai nusikaltimai, pakeitę iki tol senajame 1961 metų BK egzistavusias lytinių nusikaltimų sudėtis.

Šiuo metu BK numato ir uždraudžia tokias nusikalstamas veikas, kuriomis kėsinamasi į seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą: iššaginimą, seksualinį prievartavimą, privertimą lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, seksualinį priekabiavimą bei mažamečio asmens tvirkinimą.

Taigi, galima pasakyti, jog naujasis Baudžiamasis įstatymas užpildė iki tol buvusias spragas ir išplėtė lytinės prievartos sampratą, įtvirtindamas BK 150 straipsnyje numatytą baudžiamąją atsakomybę už seksualinį prievartavimą, apimantį neteisėtą lytinės aistros tenkinimą oraliniu ir analiniu būdu beigi lytinės aistros tenkinimą neįsiskverbiant, o taip pat ir subjektų ratą. Pažymėtina ir tai, jog įstatymų leidėjas, įgyvendindamas 2003 m. gruodžio 22 d.

[9] Už neprievartinį vyro santykiavimą su vyru baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta iki 1993 m. birželio 10 d.
[10] http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys63266.html Prisijungta 2009-10-29 20.25.
[11] http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1 Prisijungta 2009-10-29 20.08.

Tarybos pagrindų sprendimą Nr. 2004/68/TVR Dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, jau po naujojo Baudžiamojo įstatymo priėmimo ir įsigaliojimo, į BK XXI skyrių įtraukė 151^1 straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Taip pat dekriminalizuodamas homoseksualizmą, įstatymų leidėjas tinkamai įgyvendino pagrindines žmogaus laisves ir teises įtvirtinančius tarptautinius dokumentus. Taip pat pažymėtina, jog naujojo BK įstatymo leidėjo pozicija sutampa ir su daugelio Europos Sąjungos valstybių narių bei kitų valstybių įstatymų leidėjų pozicijomis dėl kriminalizuotinų nusikalstamų veikų, pažeidžiančių asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą.

Pavyzdžiui, kaimyninės valstybės – Estijos Baudžiamajame įstatyme lytiniams nusikaltimams skiriamas septintasis skyrius, kuriame įtvirtinti tokie nusikaltimai: iššaginimas, lytinės aistros tenkinimas panaudojus smurtą, privertimas lytiškai santykiauti, privertimas patenkinti lytinę aistrą, lytinis santykiavimas su savo vaiku ar anūku, lytinis santykiavimas su mažamečiu, lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu[12]. Iššaginimas pagal Estijos BK suprantamas kaip lytinis santykiavimas su asmeniu prieš šio valią, panaudojant fizinį smurtą ar pasinaudojant tokia situacija, kuomet asmuo negali pasipriešinti ar suvokti su juo atliekamų veiksmų esmės. Iššaginimą kvalifikuojantys požymiai numatyti tokie: iššaginimas padarytas prieš asmenį, kuriam nėra suėję 18 metų; iššaginimas padarytas dviejų ar daugiau asmenų; iššaginimu padaryta didelė žala nukentėjusiojo sveikatai; toks nusikaltimas pastūmėjo auką nusižudyti; nusikaltimas padarytas asmens, kuris jau buvo anksčiau padaręs lytinį nusikaltimą. Tuo tarpu lytinės aistros tenkinimas suprantamas kaip kitoks lytinės aistros tenkinimas prieš nukentėjusiojo valią, panaudojant fizinį smurtą ar pasinaudojant tokia situacija, kuomet nukentėjusysis negali pasipriešinti ar suvokti su juo atliekamų veiksmų esmės. Šį nusikaltimą kvalifikuojantys požymiai yra tik du – nusikaltimas padarytas prieš asmenį, kuris yra jaunesnis nei 18 metų amžiaus, ir asmens, anksčiau jau teisto už lytinį nusikaltimą.

Vokietijos Federacijos Baudžiamojo įstatymo tryliktasis skyrius pavadintas „Nusikaltimai prieš seksualinio apsisprendimo teisę“ ir jame įtvirtintos tokios veikos: tvirkinamieji veiksmai prieš globotinį; seksualinė prievarta prieš kalinius, asmenis, kurie yra suimti ir prieš asmenis, kuriems reikalinga valstybinių institucijų parama; seksualinė prievarta pasinaudojant savo pareigomis viešojoje institucijoje; seksualinė prievarta, panaudota prieš asmenis, su kuriais kaltininkas yra susijęs konsultavimo, gydymo ar globos santykiais; vaiko, kuriam nėra suėję 14 metų, tvirkinimas; seksualinis prievartavimas, iššaginimas; seksualiniai

[12] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/ Prisijungta 2009-10-31 17.27.

veiksmai prieš asmenis, kurie negali tam pasipriešinti; lytinių santykių tarp nepilnamečių iki 16 metų propagavimas, skatinimas[13].

Kalbant apie lytinių nusikaltimų kriminalizavimą, artimiausia Lietuvos Respublikos BK įstatymo leidėjo pozicijai yra Rusijos Federacijos BK įtvirtinti lytiniai nusikaltimai. Taigi, pagal Rusijos Federacijos BK, lytiniais nusikaltimais laikoma: iššaginimas; smurtiniai seksualiniai veiksmai; privertimas lytiškai santykiauti ar tenkinti lytinę aistrą; neteisėti seksualiniai santykiai ar kitokio pobūdžio seksualiniai veiksmai su asmeniu, kuriam nėra suėję 16 metų; tvirkinamieji veiksmai. Iššaginimą ir seksualinį prievartavimą kvalifikuojantys požymiai yra: nusikaltimas padarytas grupės asmenų; nusikaltimu buvo padaryta didelė žala nukentėjusiajam ar jis buvo užkrėstas infekcine arba venerine liga, ar buvo padarytas itin žiauriais veiksmais prieš nukentėjusįjį ar kitus asmenis; nusikaltimas padarytas prieš akivaizdžiai jauno amžiaus asmenį. Itin kvalifikuotu iššaginimas ir seksualinis prievartavimas pripažįstami tuomet, kai tokiu nusikaltimu nukentėjusiajam dėl neatsargumo atimama gyvybė; kai nukentėjusiajam nusikaltimu padaromas itin sunkus sveikatos sutrikdymas ar jis užkrečiamas ŽIV; kai nusikaltimas padarytas prieš asmenį, kuris akivaizdžiai nėra sulaukęs 14 metų amžiaus[14].

Apibendrinant galima pasakyti, kad pirmiau aptartų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintos pakankamai panašios nusikaltimų sudėtys, kaip ir Lietuvos Respublikos BK. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog tiek Estijos BK 144 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą su savo vaiku ar anūku, tiek Vokietijos Federacijos Baudžiamojo įstatymo 174 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už tvirkinamuosius veiksmus prieš savo globotinį. Tokia norma, mūsų nuomone, galėtų būti įtvirtinta ir Lietuvos Baudžiamajame įstatyme, kadangi iš teismų praktikos matyti, jog neretai nusikaltimus, pažeidžiančius mažamečio ar nepilnamečio asmens seksualinį neliečiamumą ir (ar) seksualinio apsisprendimo laisvę, padaro būtent nukentėjusiojo tėvai, globėjai, rūpintojai ar kiti asmenys, turintys įstatymuose nustatytų įgaliojimų nukentėjusiojo atžvilgiu. Tokia nusikalstama veika padaroma labai didelė moralinė žala mažamečiui ar nepilnamečiui dar ir todėl, kad neteisėti veiksmai paprastai trunka ilgą laiko tarpą. Pažymėtina, jog tokia nusikaltimo sudėtis nėra novela Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Antai, jau pagal pirmiau minėto 1903 metų Baudžiamojo statuto 514 straipsnį baudžiamojon atsakomybėn buvo traukiamas tas, kas „*nusikalto gašliavęs su vaiku arba mergaite, nesukakusia keturiolikos metų amžiaus, kurie yra jo valdžioje arba yra jo rūpinami*“[15]. Taigi, Lietuvos įstatymų leidėjas turėtų apsvarstyti galimybę įtvirtinti baudžiamąją

[13] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/ Prisijungta 2009-10-31 14.20.
[14] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/ Prisijungta 2009-10-31 15.23.
[15] M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Baudžiamasis statutas su komentarais. Kaunas: D. Gurmano knygynas, 1934. P. 444-446.

atsakomybę atskiruose BK straipsniuose už iššaginimą, seksualinį prievartavimą ir mažamečio asmens tvirkinimą, padarytą tėvų, globėjų, rūpintojų ar kitų asmenų, turinčių įstatyme nustatytų įgaliojimų mažamečio ar nepilnamečio asmens atžvilgiu bei numatyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už tokias nusikalstamas veikas.

1.1. Lytinių nusikaltimų sudėčių analizė

Visi lytiniai nusikaltimai apibrėžti baudžiamajame įstatyme tam, kad būtų galima juos teisiškai įvertinti, t. y. kvalifikuoti. Tik esant baudžiamajame įstatyme apibrėžtai atitinkamai nusikalstamos veikos sudėčiai, asmens atžvilgiu gali būti realizuota baudžiamoji atsakomybė. Tokia nuostata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos BK 2 straipsnio 4 d.: pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį[16]. Norint tinkamai išnagrinėti bausmes už lytinius nusikaltimus bei jų skyrimą teismų praktikoje, tikslinga panagrinėti BK XXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių požymius, kadangi, kaip jau buvo minėta, baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra nusikalstamos veikos sudėties buvimas asmens veikoje, tai reiškia, jog tik nustačius, kad kaltininko veikoje yra visi būtini nusikalstamos veikos sudėties požymiai, teismui kyla būtinybė paskirti bausmę. Be to, kai kurių sudėčių požymių buvimas ar nebuvimas kaltininko nusikalstamuose veiksmuose gali įtakoti švelnesnės ar griežtesnės bausmės paskyrimą.

BK 149 – 153 straipsniuose yra įtvirtintos lytinių nusikaltimų sudėtys, kuriose numatyti konkretūs požymiai išskiria šias veikas į atskirą BK XXI skyrių „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“.

Baudžiamosios teisės teorijoje priimta, jog nusikalstamos veikos sudėties požymiai skirstomi į dvi grupes: objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai apibūdina išorinę, matomą žmogaus poelgio pusę. Tuo tarpu požymiai, apibūdinantys nematomą – vidinę, psichinę nusikalstamos veikos pusę – priskiriami prie subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių.

Kadangi būtent nustatytų objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių visuma leidžia pavadinti veiką nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu, o asmenį, padariusį tokią veiką, nusikaltėliu, todėl lytinių nusikaltimų sudėčių analizė bus atliekama atskirai aptariant objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius.

[16] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

1.1.1. Objektyvieji lytinių nusikaltimų sudėties požymiai

Nusikaltimų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už lytinę prievartą, pagrindinis objektas yra seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas.

Seksualinio apsisprendimo laisvė – tai kiekvieno suaugusio asmens laisvė savo valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus (laisva valia duotas sutikimas apsaugo jo partnerį nuo baudžiamojo persekiojimo) bei saugumas nuo bet kokios prievartos seksualiniame gyvenime. Baudžiamąja teise saugomą seksualinio apsisprendimo laisvę asmuo įgyja tik sulaukęs nustatyto amžiaus[17]. Preziumuojama, jog asmuo nesulaukęs šio amžiaus, nėra subrendęs lytiniams santykiams ir negali tinkamai suvokti lytinių santykių esmės, todėl toks asmuo yra seksualiai neliečiamas.

Seksualinis neliečiamumas – tai vaiko iki 14 metų saugumas nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti jo normaliam psichiniam ir fiziniam vystymuisi bei asmens, esančio bejėgiškumo būklėje, saugumas nuo seksualinių santykių be jo sutikimo.[18] Iš šio apibrėžimo išeina, jog asmuo, nesulaukęs 14 metų, yra visiškai seksualiai neliečiamas. Su šiais asmenimis besąlygiškai draudžiami bet kokie seksualiniai veiksmai.

Tai yra pagrindinės įstatymo saugomos vertybės, kurios pažeidžiamos lytiniais nusikaltimais. Tačiau, tokių nusikalstamų veikų specifika bei jų padarymo būdas suponuoja tai, jog neretai lytiniais nusikaltimais padaroma ir fizinė bei moralinė žala nukentėjusiajam. Taigi, baudžiamosios teisės teorijoje pripažįstama, jog lytinių nusikaltimų papildomu objektu gali būti nukentėjusiojo asmens garbė ir orumas, fizinė laisvė, sveikata. Sveikatos sutrikdymą, padarytą tokių nusikalstamų veikų metu, reikėtų suprasti plačiąja prasme, t. y. kaip: 1) audinių ar organų anatominio vientisumo arba jų fiziologinio funkcionavimo pažeidimus; 2) susargdinimu sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, taip pat ir psichikos sutrikimą. Pažymėtina, jog lytinių nusikaltimų metu padarytas nežymus, nesunkus sveikatos sutrikdymai ar fizinio skausmo sukėlimas papildomai pagal atitinkamą BK straipsnį nekvalifikuojami. Tačiau jeigu tokių nusikalstamų veikų metu nukentėjusiajam padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, tokia padaryta veika kvalifikuojama kaip idealioji kelių nusikalstamų veikų sutaptis.

Nukentėjusiuoju pripažįstamas bet kokio amžiaus ir lyties gyvas asmuo. Toks nukentėjusiojo asmens platus aiškinimas lytinių nusikaltimų kontekste yra naujovė lyginant su senuoju, 1961 metų BK, kuris saugojo tik moters seksualinio apsisprendimo laisvę tokiuose nusikaltimuose, kaip iššaginimas ar prispyrimas moteries lytiškai santykiauti. Naujajame BK

[17] Fedosiuk O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.
http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_seks_laisv.ppt
Prisijungta 2009-06-17 8.47.
[18] Ten pat. Prisijungta 2009-06-17 9.34.

pastarieji nusikaltimai tapo aukos lyties atžvilgiu neutralūs. BK 149 ir 150 straipsnių 3 ir 4 dalyse numatyti nusikaltimai gali būti padaryti tik prieš nukentėjusiuosius, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu buvo mažamečiai ar nepilnamečiai. Taip pat BK 151^1 straipsnis numato nusikalstamą veiką, kuri padaroma prieš nepilnamečius asmenis, tai yra vaikus iki 18 metų amžiaus. O BK 153 straipsnyje numatytas nusikaltimas gali būti padarytas tik prieš mažametį asmenį, tai yra – nesulaukusį 14 metų amžiaus.

Visuomenėje daug diskusijų kelia įstatymuose nustatytas amžius, nuo kurio asmuo įgyja seksualinio apsisprendimo laisvę, o valstybė baudžiamaisiais įstatymais nustoja saugoti jo seksualinį neliečiamumą. Lietuvos Respublikoje, pagal galiojančius teisės aktus, toks amžius yra 14 metų. Tai reiškia, jog asmuo, jau sulaukęs 14 metų amžiaus, yra pakankamai subrendęs turėti seksualinio apsisprendimo laisvę ir su juo draudžiami tik prievartiniai seksualiniai santykiai. Toks amžiaus ribos nustatymas prieštarauja daugelio Europos valstybių praktikai bei tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintoms nuostatoms, kuriomis siekiama kuo labiau užtikrinti nepilnamečių asmenų apsaugą nuo bet kokios prievartos, taip pat ir seksualinės. Apžvelgus Europos Sąjungos valstybių narių Baudžiamuosiuos įstatymus matyti, kad lytinės pilnametystės amžius valstybių narių teisėje svyruoja nuo 13 metų Ispanijoje iki 17 metų Airijoje (Airijoje – 17 metų, Belgijoje, Jungtinėje Karalystėje, Latvijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Suomijoje, Vokietijoje – 16 metų, Čekijoje, Danijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Švedijoje – 15 metų, Austrijoje, Estijoje, Italijoje, Lietuvoje, Vengrijoje – 14 metų, Ispanijoje – 13 metų). Senajame, 1961 m., BK taip pat buvo įtvirtinta, jog asmuo yra seksualiai neliečiamas iki kol jam sukaks 16 metų, o lytiniai santykiai su asmeniu nuo 16 iki 18 metų buvo vertinami priklausomai nuo asmens lytinio subrendimo. Reikėtų sutikti su tokia reglamentacija, nes 14 metų asmuo neretai nėra pakankamai subrendęs, jog galėtų laisvai pasirinkti savo elgesio variantą, juo labiau, tam tikrais atvejais tokie veiksmai iš tiesų gali kelti grėsmę ar net pakenkti nepilnamečio asmens psichiniam, dvasiniam vystymuisi. Taigi, autorių nuomone, šioje dalyje Lietuvos Respublikos įstatymai keistini, nustatant aukštesnę amžiaus ribą, iki kurios garantuojamas vaiko seksualinis neliečiamumas.

Bendra visų lytinių nusikaltimų sudėčių objektyviesiems požymiams yra tai, kad lytinė prievarta padaroma aktyviais veiksmais.

Analizuojant BK XXI skyriuje įtvirtintų nusikaltimų dispozicijas galima išskirtas tokius nusikalstamus veiksmus, kuriais padaromi lytiniai nusikaltimai:

1) natūralus lytinis santykiavimas, įvedant vyro varpą į moters makštį;

2) lytinės aistros tenkinimas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu;

3) tvirkinamieji veiksmai;

Šis lytinio pobūdžio veiksmų sąrašas yra baigtinis, už kitokio pobūdžio seksualinius veiksmus BK baudžiamoji atsakomybė nenumatyta.

Kaltininkas, siekdamas atlikti pirmiau minėtus lytinio pobūdžio veiksmus su nukentėjusiuoju, pastarąjį veikia tokiu būdu, kad nugalėtų jo esamą ar galimą pasipriešinimą. Toks neteisėtas poveikis nukentėjusiojo atžvilgiu pripažįstamas nusikalstamos veikos padarymo būdu ir gali pasireikšti įvairiai: fizinio ir (ar) psichinio smurto naudojimu, kitokiu atėmimu galimybės priešintis, pasinaudojimu bejėgiška nukentėjusiojo būkle, pasinaudojimu priklausomumu, pasiūlymu, pažadėjimu ar suteikimu pinigų ar kitokios formos atlygį. Šie išvardinti lytinių nusikaltimų padarymo būdai yra būtini įrodinėti kiekvienoje tokio pobūdžio veikoje, kadangi lytiniai santykiai ar kitokio pobūdžio seksualiniai veiksmai lytine prievarta tampa tik įrodžius neteisėtą poveikį nukentėjusiajam.

Lytinių nusikalstamų veikų subjektu pripažįstamas bet kurios lyties asmuo. Pagal BK 13 straipsnio nuostatas, už iššaginimą ir seksualinį prievartavimą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję keturiolika metų, tuo tarpu už kitas lytines nusikalstamas veikas atsako asmenys, kuriems iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo dienos buvo suėję 16 metų[19].

BK 151^1 straipsnio 2 dalyje nustatyto nusikaltimo sudėtyje yra numatytas specialiojo subjekto – tėvo, motinos, globėjo, rūpintojo ar kito teisėto vaiko atstovo arba kito asmens, turinčio įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu - požymis.

Iššaginimo, seksualinio prievartavimo, lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, mažamečio asmens tvirkinimo nusikalstamų veikų sudėtys yra formalios. Tai reiškia, jog įstatymų leidėjas nesieja padarytos veikos kvalifikavimo nei su lytinės prievartos veiksmų pabaiga, nei su dėl to kilusiais padariniais. Tuo tarpu privertimo lytiškai santykiauti norma kelia didesnių problemų analizuojant ją nusikaltimo sudėties rūšies aspektu.

Minėtame BK straipsnyje nurodyta, jog „*tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu*“[20]. Šioje normoje panaudotas žodis „privertė“ suponuoja tam tikrą rezultatą, padarinį, todėl privertimo lytiškai santykiauti nusikaltimo sudėtis pagrįstai priskiriama prie materialiųjų. Tačiau didesnės mokslinės diskusijos kyla dėl to, ar, norint pripažinti, jog nusikalstama veika baigta, pakanka nukentėjusiojo paklusimo kaltininkui, ar tai turi būti realus seksualinių norų tenkinimas. Docento Dr. O. Fedosiuko moksliniuose darbuose pateikiama nuomonė, jog nusikaltimas laikomas baigtu,

[19] Lietuvos Aukščiausiojo teismo teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga.//Teismų praktika Nr. 22.
[20] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

kai nukentėjusysis faktiškai priverstas paklusti kaltininko valiai, kai jis "palūžo". Tuo tarpu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaro autoriai išdėsto savo poziciją nurodydami, jog „*šis nusikaltimas laikomas baigtu privertus nukentėjusįjį asmenį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar jo nurodytu asmeniu*"[21]. Iš tokios išsakytos pozicijos vis gi lieka neaišku, ar minėti autoriai privertimo lytiškai santykiauti baigtumo momentą sieja su lytinių veiksmų pradžia, ar ne. Kita vertus, kyla klausimas, jei pripažįstame, jog privertimo lytiškai santykiauti veika yra baigta palaužus nukentėjusiojo valią, t.y. „privertus" jį lytiškai santykiauti, ar iš tiesų tada jau yra pažeidžiama įstatymu saugoma vertybė – seksualinio apsisprendimo laisvė, jei patys lytiniai santykiai dar neįvykę? Be to, aiškindamiesi BK 151 straipsnio dispoziciją matome, jog pavojinga veika aprašyta žodžiais – privertė jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą. Iš tokios dispozicijos matyti, privertimas nėra savarankiška pavojinga veika, alternatyvi lytiniam santykiavimui ar kitokiam lytinės aistros tenkinimui, o būtent privertimo ir lytinio santykiavimo ar kitokio lytinės aistros tenkinimo veiksmai sudaro vieną pavojingą veiką. Taigi, remiantis šiomis aplinkybėmis, autorių nuomone, vis dėlto privertimo lytiškai santykiauti baigtumo momentą reikėtų sieti su objektyviais lytinio ar seksualinio pobūdžio veiksmais.

1.1.2. Subjektyvieji lytinių nusikaltimų sudėties požymiai

Norint pripažinti, jog padaryta nusikalstama veika, o ją padaręs asmuo – nusikaltėlis, objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių nustatymo nepakanka. Būtina nustatyti ir požymius, apibūdinančius žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę[22].

Kaltė, kaip vienas pagrindinių subjektyviųjų požymių, suprantama kaip kaltininko vidinis psichinis santykis su veika (intelektualinis kaltės momentas) ir padariniais (valinis kaltės momentas). Būtent pagal šio psichinio santykio ypatumus baudžiamosios teisės teorija išskiria skirtingas kaltės formas, kurios ir yra įtvirtintos Baudžiamajame įstatyme.

Nusikalstamos veikos asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui padaromas tik tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas suvokia, jog lytiškai santykiauja, tenkina lytinę aistrą ar atlieka tvirkinamuosius veiksmus mažamečio asmens atžvilgiu su nukentėjusiuoju prieš šio valią, pasipriešinimui įveikti panaudojęs fizinį ar psichinį smurtą, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudojęs nukentėjusiojo bejėgiška būkle arba priklausomumu, ir nori tokių lytinių santykių, lytinės aistros tenkinimo arba seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimo.

[21] Abramavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009. P. 188.
[22] Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. P. 319.

Pripažinus, jog privertimo lytiškai santykiauti nusikaltimo sudėtis yra materiali, į kaltės turinį reikia įtraukti ir valinį momentą. Tai reiškia, jog priversdamas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą kaltininkas supranta, kad panaudodamas psichinį smurtą ar kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas priklausomumu verčia kitą asmenį tenkinti jo lytinę aistrą, numato, kad verčia kitą asmenį prieš jo valią tenkinti jo ar kito asmens lytinę aistrą, numato, kad nukentėjusysis dėl pavartotos prievartos tai darys, ir tokio rezultato nori.

Pažymėtina, jog išanalizavus baudžiamosiose bylose dėl lytinių nusikaltimų priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius matyti, jog teismai kai kuriuose iš jų nurodo, kad iššaginimas ar seksualinis prievartavimas padarytas veikiant tiesiogine apibrėžta tyčia. Kaip pavyzdį galima pateikti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį[23], kuriuo A. S. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 149 straipsnio 3 ir 4 dalis, BK 150 straipsnio 3 ir 4 dalis bei už kitas nusikalstamas veikas. Šiame nuosprendyje nurodyta, jog *A. S. padarė 7 labai sunkius, 10 sunkių, 8 apysunkius ir 8 nesunkius nusikaltimus (Lietuvos Respublikos BK 11 str.). Visi jo padaryti nusikaltimai yra pavojingi, sukėlę ypatingą žalą nukentėjusiosioms, jų artimiesiems, visuomenei. Nusikaltimai padaryti tiesiogine apibrėžta tyčia*.

Tokiai teismų praktikai pritarti negalima. Apibrėžta tyčia yra tada, kai asmuo, darydamas pavojingą veiką, suvokia pavojingą jos pobūdį, numato, kokios rūšies pavojingų padarinių gali sukelti veika, ir nori griežtai kokybiškai apibrėžtų padarinių. Taigi iš tokio apibrėžimo išplaukia, jog tyčios apibrėžtumas griežtai siejamas su pavojingais padariniais, kuriuos kaltininkas, darydamas Baudžiamajame įstatyme uždraustą veiką, numato ir siekia. Tačiau, kaip jau buvo minėta, beveik visų lytinių nusikaltimų sudėtys, tarp jų iššaginimo ir seksualinio prievartavimo, yra formaliosios, todėl kalbėti apie apibrėžtą ar neapibrėžtą tiesioginę tyčią negalima. Tik kvalifikuojant privertimą lytiškai santykiauti įmanoma nustatyti, kokių konkrečių padarinių kaltininkas siekė, tai yra nustatyti jo tyčios kryptingumą padarinių atžvilgiu.

Tačiau tai ne vienintelė problema kylanti dėl lytinių nusikaltimų subjektyviojo požymio – kaltės nustatymo kaltininko veikoje. Tokia problema gali kilti ir dėl mišrios kaltės buvimo kaltininko veikoje.

Pasak profesoriaus V. Piesliako[24], *„mišri kaltė yra tada, kai vienoje nusikalstamos veikos sudėtyje įstatymų leidėjas numato skirtingus psichinio santykio su veika ir su pavojingais padariniais arba kitais, dažniausiai kvalifikuojančiais sudėties požymiais, variantus. Mišri kaltė pasireiškia tyčine kalte vienų nusikalstamos veikos sudėties požymių atžvilgiu ir neatsargia kalte kitų tos pačios nusikalstamos veikos sudėties požymių atžvilgiu“*. Kvalifikuojant lytinius nusikaltimus mišri kaltė gali pasireikšti skirtingu asmens psichiniu santykiu su padaryta veika ir

[23] Vilniaus apygardos teismo 2008-12-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-207/2008.
[24] Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga, antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 419-420.

vienu iš kvalifikuojančių nusikaltimą požymių. BK 149 ir 150 straipsniuose numatoma griežtesnė baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio ar mažamečio asmens iššaginimą ar seksualinį prievartavimą. Tokiu atveju problemų kyla tuomet, kai kaltininko padaryta nusikalstama veika yra tyčinė, tačiau dėl jo veiką kvalifikuojančio požymio – nukentėjusiojo mažametystės ar nepilnametystės – neatsargi. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiu G. G. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 4 dalį ir 150 straipsnio 4 dalį už mažametės iššaginimą ir seksualinį prievartavimą. Nors kaltininkas pilnai pripažino savo kaltę dėl jam inkriminuotų nusikaltimų, tačiau teigė manantis, jog nukentėjusioji yra keturiolikos metų amžiaus. Apygardos teismas atmetė tokį kaltinamojo aiškinimą ir jam inkriminavo kvalifikuojantį požymį – mažametės iššaginimą ir seksualinį prievartavimą. Teismas savo sprendimą argumentavo tuo, kad nukentėjusioji M. Ž. paaiškino, kad tuo metu, kai kaltinamasis ją tempė nuo takelio į krūmus, ji pastarajam sakė, jog jai dešimt metų, į ką šis atsakė, kad negali būti, nes ji atrodo vyresnė. Taip pat teismas atsižvelgė ir į nukentėjusiosios fizinius duomenis, kurie leido manyti, jog nukentėjusioji yra mažametė, nors pats kaltininkas viso bylos nagrinėjimo metu teigė pagrįstai manantis, jog M. Ž. jau buvo sulaukusi 14 metų amžiaus. Taigi, šioje byloje teismas, konstatuodamas tyčinį padarytų nusikaltimų pobūdį, kartu konstatavo, kad dėl vieno sudėties požymio – nukentėjusiosios mažametystės yra neatsargi kaltė.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“[25] 19 punkte taip pat nurodyta, jog mišri kaltė tokiu atveju yra galima. Senatas pažymėjo, jog jei kaltininkas nesuvokė nukentėjusįjį esant nepilnametį ar mažametį asmenį, tačiau jei teismas pripažįsta, kad kaltininkas pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti nukentėjusįjį esant nepilnametį ar mažametį, jam šis kvalifikuojantis požymis inkriminuojamas.

Profesorius V. Piesliakas pažymi, jog visada, kai susiduriama su mišria kaltės forma, būtina nustatyti galutinę kaltės formą. Nusikaltimai, padaryti esant mišriai kaltės formai, laikomi tyčiniais, išskyrus, kai pačiame įstatyme įsakmiai pasakyta, kad nusikaltimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik padarytas dėl neatsargumo[26]. Šiuo atveju, visi BK XXI skyriuje įtvirtinti nusikaltimai gali būti padaromi tik veikiant tiesiogine tyčia.

Taigi, aptarus pagrindinius lytinių nusikaltimų sudėčių požymius, būtina aptarti ir numatytąsias bausmes už juos, kurios ir atspindi tai, kaip šių nusikaltimų pavojingumą bei jais

[25] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004-12-30 nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose”// Teismų praktika Nr. 22.
[26] Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga, antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 422-423.

saugomų objektų vertę įvertino įstatymų leidėjas, nustatydamas baudžiamosios atsakomybės ribas.

2. Sankcijos už lytinius nusikaltimus Baudžiamajame įstatyme

Dar C. Beccaria yra rašęs, kad bausmės poveikis priklauso ne nuo jos griežtumo, bet nuo jos neišvengiamumo[27]. Dabar tai reiškia vieną iš pagrindinių ir visuotinai pripažįstamų baudžiamosios teisės principų – atsakomybės už kaltai padarytą veiką neišvengiamumo principą. Baudžiamoji atsakomybė suprantama kaip asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareiga, kilusi dėl nusikalstamos veikos padarymo, būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėm, tai yra būti teismo pasmerktam valstybės vardu priimant apkaltinamąjį nuosprendį, atlikti bausmę ir turėti teistumą[28]. Tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek praktikoje baudžiamoji atsakomybė siejama su apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu, o jos turinį sudaro trys elementai:

1) asmens pasmerkimas valstybės vardu, jį pripažįstant kaltu apkaltinamuoju nuosprendžiu;

2) bausmės paskyrimas;

3) teistumas.

Taigi, vienas pagrindinių baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdų yra bausmės už nusikalstamą veiką paskyrimas. Bausmių už padarytas nusikalstamas veikas skyrimas yra neatsiejamas nuo BK specialiosios dalies, numatančios baudžiamąją atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankcijos. BK 54 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos teismą įpareigoja skirti tik tos rūšies ir tik tokio dydžio bausmę, kuri nustatyta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje. BK specialiosios dalies straipsniuose numatytos bausmės ne tik imperatyviai nurodo teismui kokios rūšies bei kokio dydžio bausmę skirti, bet ir parodo konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumą (sunkumą). Kuo griežtesnė įstatymo sankcija, tuo veika laikoma pavojingesne.

Visos Baudžiamajame įstatyme numatomos bausmės išvardintos BK 42 straipsnyje: 1) viešųjų teisių atėmimas; 2) teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas; 3) viešieji darbai; 4) bauda; 5) laisvės apribojimas; 6) areštas; 7) terminuotas laisvės atėmimas; 8) laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Atkreiptinas dėmesys, jog bausmės pirmiau minėtame straipsnyje, priešingai nei senajame BK, vardijamos nuo švelniausios iki griežčiausios, tai rodo, jog baudžiamojo įstatymo leidėjas pasisako už švelnesnę baudžiamąją politiką ir pirmenybę teikia su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmėms.

[27] Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius: Mintis, 1992. P.63

[28] Piesliakas V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys// Jurisprudencija, 2007 8 (98). P.11.

Įstatymų leidėjas BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose įtvirtindamas bausmes už nusikalstamas veikas parodo visuomenės požiūrį į konkrečiu įstatymu saugomo gėrio vertę. Tik numatyta tinkama bausmė, tai yra nei pernelyg švelni, nei pernelyg griežta, gali užtikrinti deramą poveikį nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Kitaip tariant, tinkama bausmė yra ta, kuri atitinka jai keliamus reikalavimus, įtvirtintus BK 41 straipsnio 2 dalyje. Pasak M. Lysovo, "*bausmė efektyvi bus tada, kai ji optimaliai pasieks ar bus pajėgi pasiekti visus šiuos tikslus, o bausmė bus tuo efektyvesnė, kuo mažiau kriminalinės represijos bus panaudota siekiant konkretaus tikslo*[29]".

Kalbant apie bausmes už nusikaltimus asmens seksualinei laisvei, reikia pripažinti, jog jos sulaukia nemažai visuomenės reakcijos bei nuomonių dėl jų – per švelni bausmė už nusikaltimus asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui visuomet piktina visuomenę, tačiau per griežtos bausmės gali neatitikti teisingumo principo turinio bei reikšti ne ką kita, o žiaurumo aktą kaltininko atžvilgiu. Todėl, pasak L. Pakštaičio, svarbi yra įstatymų leidėjo pozicija – tai, kokias bausmes už lytinius nusikaltimus jis įtvirtina, reprezentuoja visuomenės nuomonę ir ją orientuoja[30]. Tokia praktika būtų labai skatintina, tačiau, šiuo metu piliečiai labiau linkę kritikuoti įstatymo leidėjo sprendimus dėl numatytų bausmių už lytinius nusikaltimus, nei jai pritari ir ja vadovautis, o įstatymų leidėjas šiuo metu žengia žingsnius stengdamasis įtikti visuomenei. Kaip antai, po tam tikrų visuomenę sukrėtusių įvykių, 2009 metais Seimo nariai pasiūlė Baudžiamojo kodekso pataisas, pagal kurias Baudžiamajame įstatyme būtų įtvirtinta nauja baudžiamojo poveikio priemonė – cheminis kastravimas, tai yra teismas galėtų asmenį, nuteistą už lytinį nusikaltimą, įpareigoti vartoti medikamentus, slopinančius lytinį potraukį[31].

Įsigaliojus naujajam Baudžiamajam įstatymui, lytinių nusikaltimų baudžiamumo srityje įvyko nemažai pokyčių, todėl svarbu aptarti baudžiamumo už lytinius nusikaltimus raidą.

2.1. Sankcijos už lytinius nusikaltimus 1961 m. BK ir 2000 m. BK

1961 m. BK baudžiamoji atsakomybė už iššaginimą buvo numatyta 118 straipsnyje. Straipsnio pirmosios dalies sankcija numatė laisvės atėmimo bausmę nuo trejų iki septynerių metų[32]. Šio straipsnio sankcija išliko nepakitusi iki naujojo BK priėmimo. Iššaginimas, padarytas asmens, pirmiau padariusio tokį nusikaltimą, pagal Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1962 m. balandžio 19 d. įsako redakciją, buvo baudžiamas laisvės atėmimo bausme nuo penkerių iki dešimties metų. Iššaginimas, jeigu jis padarytas grupės asmenų arba prieš

[29] Льісов М. Наказание и его применение за должностньіе преступлени. Казань, 1977. P.7.
[30] Pakštaitis L. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universtitetas. Vilnius: 2004. P. 173.
[31] Įstatymo projektas Nr. XIP-1210. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=354809 Prisijungta 2009-11-09 19.47.
[32] Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1962 m. balandžio 19 d. įsako redakcija.

nepilnametę, būdavo baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų[33]. Tuo tarpu už iššaginimą, jeigu jį padarė itin pavojingas recidyvistas arba tai sukėlė itin sunkias pasekmes, taip pat už mažametės iššaginimą buvo numatytos alternatyvios bausmės: laisvės atėmimo bausmė nuo aštuonerių metų iki penkiolikos metų su nutrėmimu nuo dvejų iki penkerių metų; laisvės atėmimo bausmė nuo aštuonerių iki penkiolikos metų be nutrėmimo; mirties bausmė. Kaip matyti, senojo BK įstatymų leidėjas iššaginimą laikė itin pavojingu nusikaltimu, už kurį galėjo būti paskirti netgi mirties bausmė. Ši BK 118 straipsnio dalis buvo pakeista jau atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Lietuvos Respublikos 1991 m. gruodžio 3 d. įstatymo Nr. I-2061 redakcija, kuria buvo susiaurintas galimų skirti bausmių ratas ir numatyta vienintelė bausmė – laisvės atėmimas nuo aštuonerių iki penkiolikos metų.

Tokią įstatymo pataisą, panaikinančią mirties bausmę už itin kvalifikuotą iššaginimą, galima būtų paaiškinti tuo, jog, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dėl objektyvių socialinių – politinių pokyčių baudžiamieji įstatymai buvo intensyviai keičiami ir tobulinami. Nors mirties bausmė visiškai buvo panaikinta tik 1998 metais, tačiau jau minėtu 1991 metų BK pakeitimu[34] buvo kardinaliai susiaurintas nusikaltimų ratas, už kuriuos galėjo būti taikoma mirties bausmė – mirties bausmė galėjo būti skiriama tik už tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis.

Baudžiamoji atsakomybė už prispyrimą moteries lytiškai santykiauti buvo numatyta 1961 m. BK 119 straipsnyje. Už šį nusikaltimą buvo numatyta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų. Tokia bausmė už šį nusikaltimą išliko ir iki naujojo Baudžiamojo įstatymo priėmimo bei įsigaliojimo. Nepakitusi išliko ir laisvės atėmimo bausmė iki penkerių metų už lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusiu asmeniu, įtvirtinta senojo BK 120 straipsnyje bei už tvirkinamuosius veiksmus, už kuriuos BK 121 straipsnyje buvo numatyta bausmė – laisvės atėmimas iki trejų metų.

BK 122 straipsnio 1 dalyje, numatančioje baudžiamąją atsakomybę už neprievartinį vyro lytinį santykiavimą su vyru, galiojusi iki 1993 m. birželio 10 d., buvo įtvirtinta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki aštuonerių metų už prievartinį vyro lytinį santykiavimą su vyru išliko nepakitusi iki naujojo BK priėmimo.

Įsigaliojus naujajam, 2000 m., BK lytinių nusikaltimų sudėtys buvo gerokai reformuotos. Taip pat pakito ir baudžiamumas už jas. Akivaizdu, jog įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti vieną iš pagrindinių vertybių – seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, įtvirtino pakankamai griežtas, daugiausiai su laisvės atėmimu susijusias bausmes. Daugelio lytinių nusikaltimų sankcijose įtvirtinta vienintelė – terminuoto laisvės atėmimo – bausmė. Antai, už

[33] Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1980 m. liepos 30 d. įsako redakcija.
[34] Lietuvos Respublikos 1991 m. gruodžio 3 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo“.// Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-975.

BK 149 straipsnyje 1 dalyje įtvirtintą nusikalstamą veiką numatyta laisvės atėmimo bausmė iki septynerių metų. Dar griežtesnės laisvės atėmimo bausmė gali būti skiriama traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybės už BK 149 straipsnio 2, 3, 4 dalyse numatytas kvalifikuotas iššaginimo sudėtis. Iššaginimas padarytas bendrininkų grupe yra sunkus nusikaltimas, už kurį numatyta laisvės atėmimo bausmė iki dešimties metų. Nepilnamečio asmens iššaginimas taip pat priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai ir už jį gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dešimties metų. Tuo tarpu mažamečio asmens iššaginimas yra labai sunkus nusikaltimas, už kurį skiriama laisvės atėmimo bausmė nuo penkerių iki penkiolikos metų.

Vien tik laisvės atėmimo bausmės numatytos ir už kvalifikuotą seksualinį prievartavimą: už BK 150 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikalstamą veiką numatyta laisvės atėmimo bausmė iki aštuonerių metų, o už BK 150 straipsnio 3 dalyje – laisvės atėmimo bausmė nuo dvejų iki dešimties metų, tuo tarpu seksualinis prievartavimas padarytas prieš mažametį yra labai sunkus nusikaltimas, už kurį gresia laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki trylikos metų. Pagal įstatymo leidėjo suformuluotas sankcijas, paprastas seksualinis prievartavimas yra mažesnio pavojingumo, o už jį numatytos alternatyvios bausmės - areštas arba laisvės atėmimas iki septynerių metų. Tiesa, vos tik įsigaliojus naujajam Baudžiamajam įstatymui, laisvės atėmimo bausmė už paprastą seksualinį prievartavimą buvo švelnesnė – iki šešerių metų laisvės atėmimo, o 2004 m. liepos 5 d. BK pakeitimo ir papildymo įstatymu Nr. IX-2314[35] bausmės maksimali riba buvo pakelta iki septynerių metų laisvės atėmimo.

Kiek švelnesnės bausmės numatytos už privertimo lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą bei mažamečio asmens tvirkinimo nusikaltimus. BK 151 straipsnio 1 dalyje numatyta paprasta privertimo lytiškai santykiauti sudėtis, už kurios padarymą gresia alternatyvios bausmės – areštas arba laisvės atėmimas iki trejų metų. Kvalifikuojantis požymis – nepilnametystė, suponuoja griežtesnę, tai yra laisvės atėmimo iki penkerių metų, bausmę.

Už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą baudžiamoji atsakomybė numatyta BK 151^1 straipsnyje, kurio pirmoje dalyje numatytos alternatyvios bausmės: viešieji darbai arba bauda, arba laisvės apribojimas, arba areštas, arba laisvės atėmimas iki trejų metų. Antrojoje dalyje, numatančioje baudžiamąją atsakomybę už kvalifikuotą šio nusikaltimo sudėtį, įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino alternatyvias bausmes: baudą arba laisvės apribojimą, arba areštą, arba laisvės atėmimą iki ketverių metų.

[35] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228^1 straipsniu įstatymas. 2004 m. liepos 5 d., Nr. IX-2314.// Valstybės žinios 2000, Nr. 89-2741; 2003, Nr. 38-1733, Nr. 74-3423; 2004, Nr. 25-760.

Švelniausia bausmė gresia už mažamečio asmens tvirkinimą. Už BK 153 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką gali būti paskirtos alternatyvios bausmės – bauda arba laisvės apribojimas, arba areštas, arba laisvės atėmimas iki dvejų metų.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, jog senasis 1961 m. Baudžiamasis įstatymas už lytinius nusikaltimus numatė gana griežtas, beveik vien tik su laisvės atėmimu susijusias bausmes. Įvertinus naujajame Baudžiamajame įstatyme numatytas bausmes už lytinius nusikaltimus darytina išvada, jog jis numato kiek švelnesnes bausmes, nei seniau galiojęs BK. Tokią tendenciją įtakojo ir pakeitimai, padaryti Baudžiamojo įstatymo bendrojoje dalyje – atsisakyta bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, atsirado daugiau savarankiškų bausmių rūšių, įtvirtinta taisyklė, jog už vieną nusikalstamą veiką gali būti skiriama tik viena bausmė, įtvirtintos baudžiamojo poveikio priemonės ir pan. Pavyzdžiui, nors už mažamečio asmens tvirkinimą numatyta panaši, kaip ir senajame BK bausmė – laisvės atėmimas iki dvejų metų, tačiau šalia jos įvestos alternatyvios bausmės – bauda arba laisvės apribojimas, arba areštas, kas rodo, jog naujajame BK bausmė už mažamečio asmens tvirkinimą yra švelnesnė. Taip pat bausmių švelnėjimas naujajame BK pasireiškia ir tuo, kad nustatyta žemesnė minimali laisvės atėmimo bausmės riba, nors maksimali išliko tokia pati. Pavyzdžiui, už paprastą iššaginimo sudėtį senajame Baudžiamajame įstatyme buvo numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki septynerių metų, naujajame BK numatyta laisvės atėmimo bausmė iki septynerių metų. Taigi, nors maksimali laisvės atėmimo riba išliko nepakitusi, tačiau bausmės vidurkis gerokai skiriasi: pagal senąjį BK bausmės vidurkis buvo penkeri metai, pagal naująjį – treji metai, šeši mėnesiai ir penkiolika dienų. Tas pats pasakytina ir apie mažamečio asmens iššaginimą: tiek naujajame, tiek senajame Baudžiamajame įstatyme numatyta maksimali laisvės atėmimo bausmė – penkiolika metų, tačiau 1961 m. BK minimali riba buvo numatyta aštuoneri metai, o dabar galiojančiame BK numatyta minimali laisvės atėmimo bausmės riba – penkeri metai, todėl atitinkamai bausmės vidurkis už mažametės iššaginimą senajame BK buvo vienuolika metų ir šeši mėnesiai, naujajame BK – dešimt metų laisvės atėmimo. Tačiau, kaip ir senajame BK, taip ir šiuo metu galiojančiame, pagrindinė bausmės rūšis už lytinius nusikaltimus išliko būtent laisvės atėmimas, nors ir pastebima šios bausmės švelnėjimo tendencija, lyginant su 1961 m. BK.

Pastebėtina ir tai, jog šiuo metu Seime įregistruotuose BK pataisose matoma bausmių už lytinius nusikaltimus griežtėjimo tendencija. Kaip jau buvo minėta, siekiama įtvirtinti naują baudžiamojo poveikio priemonę – cheminę kastraciją. Tokios naujovės įtvirtinimą Lietuvoje paskatino ne tik visuomenės reakcija dėl pernelyg švelnių bausmių už lytinius nusikaltimus, bet ir vis daugiau Vakarų valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinama cheminė kastracija. Cheminė kastracija kaip viena iš baudžiamojo poveikio priemonių asmenims, padariusiems

lytinius nusikaltimus, jau taikoma Danijoje, Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje bei kitose valstybėse. Kaimyninėje Lenkijoje cheminė kastracija, kaip viena iš baudžiamojo poveikio priemonių, įtvirtinta 2009 metų rugsėjo mėnesį. Pagal pateiktą BK pataisų projektą[36] siūloma BK 67 straipsnio 2 dalį papildyti baudžiamojo poveikio priemone – įpareigojimu naudoti lytinį potraukį mažinančias medicinines priemones. Nustatyti, kad ši baudžiamojo poveikio priemonė asmeniui, padariusiam BK XXI skyriuje numatytą nusikalstamą veiką, gali būti taikoma kartu su bausme. BK 72^3 straipsnyje siūloma numatyti tokią šios baudžiamojo poveikio priemonės trukmę: *„teismas įpareigoja naudoti lytinį potraukį mažinančias medicinines priemones nuo vienų iki penkių metų, o už veikas numatytas BK 140 straipsnio 3 ir 4 dalyse[37], 153 straipsnyje – nuo penkerių iki dešimties metų. Šis terminas skaičiuojamas metais, mėnesiais ir dienomis[38]“*.

Šis įstatymo projektas susilaukė nemažai diskusijų bei kritikos. Visų pirma pažymėtina tai, jog, vadovaujantis 1997 m. balandžio 4 d. Europos Tarybos Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos[39], kurią Lietuvos Respublika ratifikavo 2002 m. rugsėjo 19 d., 5 straipsniu, bet kokia intervencija sveikatos srityje turi būti vykdoma išimtinai tik gavus laisvą ir aiškų asmens sutikimą tokiai intervencijai. Tokią kategorišką išvadą, jog taikant bet kokią medicininę intervenciją nusikalstamas veikas padariusiems asmenims yra būtinas jų sutikimas, taip pat yra padaręs ir Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą[40]. Net ir darant prielaidą, jog cheminis kastravimas būtų įvardijamas kaip priverstinis gydymas, reikėtų atsižvelgti į BK 48 straipsnio 6 dalies 4 dalies punkte įtvirtintą reikalavimą, jog teismas gali įpareigoti gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka, o BK 87 straipsnio 2 dalies 4 punkte taip pat nurodyta, kad įpareigojimas atlikti visą gydymosi nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos kursą taip pat skiriamas tik esant asmens sutikimui. Todėl, autorių nuomone, tokia projekte nurodyta baudžiamojo poveikio priemonė Lietuvos Respublikos Baudžiamajame įstatyme galėtų būti įtvirtinta tik gavus asmens sutikimą. Deja, šio projekto autoriai aiškinamajame rašte nėra nurodę, kokiu būdu turėtų būti sprendžiama problema dėl būtino asmens sutikimo. Taip pat kelia abejonių projekte nurodytas terminas, kuriam gali būti paskirti tokia baudžiamojo poveikio priemonė. Darant prielaidą, jog už lytinius nusikaltimus teisiamas asmuo serga psichine liga, dėl

[36] Įstatymo projektas Nr. XIP-1210. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=354809 Prisijungta 2009-11-09 19.47.
[37] Neaišku, kodėl projekto autoriai, siūlydami įtvirtinti šią baudžiamojo poveikio priemonę asmenims, nuteistiems už nusikalstamas veikas, numatytas BK XXI skyriuje, nurodo, jog ilgesnis cheminės kastracijos terminas turėtų būti nustatytas už nusikalstamą veiką, numatytą BK 140 straipsnyje. Manytina, jog tai gramatinė klaida. Lieka neaišku, kurią nusikalstamą veiką projekto autoriai turėjo omenyje.
[38] Ten pat.
[39] http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=188028 Prisijungta 2009-11-09 22.10.
[40] www.cpt.coe.int/document/cze.2009-08-inf-eng.htm Prisijungta 2009-12-11, 22.40.

kurios jam būtina taikyti cheminę kastraciją, kaip priverstinį gydymą, nėra aišku, kaip *a priori* galima nustatyti laikotarpį, kuriuo bus taikomas gydymas.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, jog toks Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymo projektas kelia nemažai abejonių ne tik dėl jo atitikimo tarptautiniams teisės aktams, užtikrinantiems prigimtines asmens teises ir laisves, bet ir Lietuvos Respublikoje galiojantiems teisės aktams. Taip pat reikėtų atsižvelgti į valstybių, kurių baudžiamieji įstatymai numato cheminę kastraciją, norminius aktus bei jų suderinimą su tarptautiniais teisės aktais.

Parlamente įregistruotas ir dar vienas projektas[41], kuriuo siūloma didinti minimalias ir maksimalias terminuoto laisvės atėmimo bausmes už lytinius nusikaltimus, padarytus prieš mažamečius ir nepilnamečius asmenis. Šiuo įstatymo projektu siūloma numatyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už: nepilnamečių (siūloma nustatyti laisvės atėmimo bausmę nuo penkerių iki dešimties metų) bei mažamečių (siūloma nustatyti laisvės atėmimo bausmę nuo septynerių iki penkiolikos metų) asmenų iššaginimą; už nepilnamečių (siūloma nustatyti laisvės atėmimo bausmę nuo ketverių iki dešimties metų) bei mažamečių (siūloma nustatyti laisvės atėmimo bausmę nuo penkerių iki trylikos metų) asmenų seksualinį prievartavimą; už nepilnamečių privertimą lytiškai santykiauti (siūloma numatyti laisvės atėmimo bausmę nuo trejų iki septynerių metų laisvės atėmimo); už mažamečio asmens tvirkinimą (siūloma panaikinti alternatyvias bausmes ir nustatyti vienintelę laisvės atėmimo bausmę nuo dvejų iki šešerių metų).

Šio įstatymo projekto autoriai tokį bausmių griežtinimo siūlymą grindžia tuo, jog Lietuvos Respublikos BK numatytosios bausmės už lytinius nusikaltimus yra per švelnios lyginant jas su kitų demokratinių valstybių BK įtvirtintomis bausmėmis. Siekiant patvirtinti arba paneigti šią iškeltą prielaidą, toliau darbe bus aptariamos bausmės už lytinius nusikaltimus, numatytos kai kurių kitų valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose.

2.2. Sankcijos už lytinius nusikaltimus kai kurių užsienio valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose

Prancūzijos Baudžiamasis įstatymas už iššaginimą numato tik laisvės atėmimo bausmę iki penkiolikos metų. Už iššaginimą asmuo gali būti nuteistas iki dvidešimties metų laisvės atėmimo, jeigu nustatomi šie iššaginimą kvalifikuojantys požymiai: iššaginimu nukentėjusiajam padaromas suluošinimas ar kitokia laikina negalia; iššaginimas padarytas prieš asmenį, nesulaukusį penkiolikos metų amžiaus; iššaginimas padarytas pasinaudojus nukentėjusiojo pažeidžiamumu dėl amžiaus, ligos, fizinės ar psichinės negalios, dėl nėštumo metu atsiradusios būklės, jei tai buvo žinoma kaltininkui; iššaginimas padarytas asmens, turinčio įstatymiškai

[41] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 153 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-752. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349786 Prisijungta 2009-11-09 21.40.

nustatytus įgaliojimus nukentėjusiojo atžvilgiu; iššaginimas padarytas asmens, turinčio įgaliojimus, susijusius su jo atliekamomis funkcijomis, nukentėjusiojo atžvilgiu; iššaginimas padarytas grupės asmenų; iššaginimas padarytas panaudojus ar pagrasinus šaunamuoju ginklu. Iki trisdešimties metų laisvės atėmimo bausmė gali būti skiriama asmeniui, kuris iššaginimo metu nužudė nukentėjusįjį.

Prancūzijos BK 222-27 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už kitokį lytinės aistros tenkinimą, jeigu nėra iššaginimo požymių, yra kur kas švelnesnė nei už pirmiau aptartą iššaginimą ir už jį numatyta dviguba bausmė: laisvės atėmimas iki penkerių metų ir iki 75 000 eurų bauda. Už šį nusikaltimą numatoma bausmė iki septynerių metų laisvės atėmimo ir iki 100 000 eurų bauda, jei nustatomas bent vienas iš šių kvalifikuojančių požymių: nusikaltimu padarytas sužalojimas aukai; jei nusikaltimą padarė asmuo, turintis įstatymuose numatytų įgaliojimų nukentėjusiojo atžvilgiu; nusikaltimą padarė grupė asmenų; nusikaltimas padarytas panaudojus ginklą; nusikaltimas padarytas prieš asmenį, nesulaukusį penkiolikos metų amžiaus arba prieš asmenį, pasinaudojus jo pažeidžiamumu dėl amžiaus, ligos, fizinės ar psichinės negalios ar dėl nėštumo metu atsiradusios būklės, jei tai buvo žinoma kaltininkui[42]. Taigi, akivaizdu, jog Prancūzijos įstatymų leidėjas iššaginimą įvertino kaip itin pavojingą nusikaltimą, už kurį gali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė net iki trisdešimties metų. Lyginant su Lietuvos BK, griežtesnės bausmės už iššaginimą numatytos Prancūzijos BK, tačiau tai nepasakytina apie bausmes už seksualinį prievartavimą – Lietuvos BK už šį nusikaltimą numatytos gerokai griežtesnės bausmės. Maksimali bausmė Prancūzijos BK numatyta septynerių metų laisvės atėmimas ir bauda, o pagal Lietuvos Respublikos BK asmuo už itin kvalifikuotą seksualinį prievartavimą gali būti nuteistas iki trylikos metų laisvės atėmimo. Kita vertus, Prancūzijos BK bausmės suformuluotos tik nurodant jų maksimalią ribą, todėl teismams paliekama didesnė laisvė parinkti individualizuotą laisvės atėmimo bausmės dydį.

Kaimyninės Latvijos baudžiamajame įstatyme[43] taip pat numatytos pakankamai griežtos bausmės už lytinius nusikaltimus.

Latvijos BK už 159 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą paprastą iššaginimo sudėtį numato laisvės atėmimo bausmę iki septynerių metų. Antroje šio straipsnio dalyje įtvirtinti kvalifikuojantys iššaginimo požymiai – nusikaltimą padarė asmuo, anksčiau jau teistas už lytinį nusikaltimą, iššaginimas padarytas grupės asmenų arba iššaginimas padarytas prieš nepilnametį, ir numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo penkerių iki penkiolikos metų. Už iššaginimą, jeigu dėl to kyla sunkūs padariniai nukentėjusiajam ar iššaginimas padarytas prieš mažametį, kaltininkas

[42] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1672/file/e4c081a2fe81d7963b6e937113b6.htm/preview Prisijungta 2009-11-12, 12.43.
[43] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview Prisijungta 2009-11-12, 13.40.

gali būti nuteistas laisvės atėmimu iki gyvos galvos, arba laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų. Atkreiptinas dėmesys, jog Latvija viena iš nedaugelio Europos Sąjungos valstybių, numatanti laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos už lytinį nusikaltimą. Pažymėtina, jog kartu su pirmiau paminėtomis bausmėmis gali būti paskiriama teisėsaugos institucijų priežiūra ne ilgiau kaip trejiems metams.

Panaši nusikaltimo sudėtis, kaip ir Lietuvos Respublikos BK 150 straipsnyje įtvirtinto seksualinio prievartavimo, Latvijos Respublikos BK įtvirtinta 160 straipsnyje. Už paprastą šio nusikaltimo sudėtį kaltininkas gali būti nuteistas laisvės atėmimu iki šešerių metų arba areštu. Kaip ir Lietuvos Respublikos BK, už šį nusikaltimą numatyta ir alternatyvi bausmė – areštas. Jeigu šis nusikaltimas padarytas prieš nepilnametį asmenį arba jis yra pakartotinis, arba padarytas asmens, kuris prieš tai iššagino ta patį nukentėjusįjį, arba seksualinis prievartavimas padarytas grupės asmenų, tuomet už tokį nusikaltimą gali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dvylikos metų. Itin kvalifikuotu seksualinis prievartavimas pripažįstamas tuomet, kai juo padaromas rimtas sužalojimas nukentėjusiajam arba jis padarytas prieš mažametį asmenį. Už tokią itin kvalifikuotą seksualinio prievartavimo sudėtį Latvijos Baudžiamasis įstatymas numato laisvės atėmimo bausmę nuo penkerių iki penkiolikos metų.

Už mažamečio bei nepilnamečio asmens tvirkinimą baudžiamoji atsakomybė Latvijos BK numatyta 162 straipsnyje ir jame įtvirtintos bausmės yra gerokai griežtesnės nei Lietuvos BK 153 straipsnyje. Pastebėtina, jog šį BK straipsnį sudaro dvi dalys: pirmojoje numatyta baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio asmens tvirkinimą ir už šį nusikaltimą gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų arba areštas; antrojoje dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už mažamečio[44] asmens tvirkinimą ir už šioje dalyje numatytą nusikaltimą gali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė iki šešerių metų.

Matome, jog Latvijos BK griežtesnę, nei Lietuvos BK, baudžiamąją atsakomybę numato už iššaginimą bei nepilnamečių (tarp jų ir mažamečių) asmenų tvirkinimą, tuo tarpu beveik vienodos bausmės abiejų valstybių BK numatytos už seksualinį prievartavimą.

Kiek švelnesnės bausmės už lytinius nusikaltimus numatytos kaimyninės valstybės – Estijos Baudžiamajame įstatyme[45]. Antai, už iššaginimą nesant kvalifikuojančių požymių numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo vienerių iki penkerių metų. Iššaginimas esant kvalifikuojantiems požymiams – nusikaltimas padarytas prieš asmenį, nesulaukusį 18 metų amžiaus, iššaginimas padarytas bendrininkų grupės, iššaginimo metu padarytas labai sunkus kūno sužalojimas nukentėjusiajam arba nukentėjusysis nuo patirtų sužalojimų mirė, iššaginimas paskatino nukentėjusįjį nusižudyti, iššaginimas padarytas asmens, kuris prieš tai jau buvo

[44] Pagal Latvijos Respublikos BK mažamečiu laikomas asmuo, nesulaukęs 16 metų amžiaus.
[45] http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview Prisijungta 2009-11-12, 16.31.

nuteistas už tokį patį nusikaltimą – baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešerių iki penkiolikos metų.

Už seksualinio prievartavimo nusikaltimą Estijos įstatymų leidėjas įtvirtino pakankamai švelnias bausmes, lyginant su Lietuvos BK numatytomis bausmėmis. Už seksualinį prievartavimą nesant kvalifikuojančių požymių Estijos BK numato laisvės atėmimo bausmę iki trejų metų. Už seksualinį prievartavimą nustačius kvalifikuojančius požymius kaltininkas gali būti nuteistas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Privertimo lytiškai santykiauti sudėtis Estijos BK įtvirtinta 143 straipsnyje. Už šiame straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą numatyta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų. Atkreiptinas dėmesys, jog, priešingai nei Lietuvos BK, privertimo lytiškai santykiauti ir privertimo kitaip tenkinti lytinę aistrą sudėtys numatytos skirtinguose BK straipsniuose. Pastarasis nusikaltimas kriminalizuotas Estijos BK 143^1 straipsnyje ir už jį numatyta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų. Įdomu tai, jog už šiuos abu nusikaltimus esant kvalifikuojančiam požymiui – nusikaltimas padarytas prieš asmenį, nesulaukusį 18 metų amžiaus, numatytos vienodos bausmės – laisvės atėmimas iki penkerių metų, t.y. Estijos įstatymų leidėjas nei privertimo lytiškai santykiauti, nei privertimo kitaip tenkinti lytinę aistrą neišskyrė kaip labiau pavojingo, nors tuo tarpu gerokai griežtesnė baudžiamoji atsakomybė numatyta už iššaginimą, nei seksualinį prievartavimą.

Baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą bei lytinės aistros tenkinimą su vaiku iki keturiolikos metų taip pat numatyta atskiruose Estijos BK straipsniuose. Už BK 145 straipsnyje numatytą lytinį santykiavimą su mažamečiu iki 14 metų numatyta laisvės atėmimo bausmė iki penkerių metų, už BK 147 straipsnyje numatytą kitokį lytinės aistros tenkinimą su mažamečiu iki 14 metų numatyta tokia pati laisvės atėmimo bausmė iki penkerių metų.

Vokietijos Baudžiamajame įstatyme[46] lytiniams nusikaltimams skirtas 13 skyrius. Už iššaginimą be kvalifikuojančių požymių Vokietijos BK numato laisvės atėmimo bausmę ne mažiau kaip vieneriems metams. Už iššaginimą esant kvalifikuojantiems požymiams numatyta laisvės atėmimo bausmė ne mažiau kaip dvejiems metams, o laisvės atėmimo bausmė ne mažiau kaip penkeriems metams gali būti paskirta už itin kvalifikuotą iššaginimą. Įdomu yra tai, kad bausmės už iššaginimą, tiek paprastą, tiek kvalifikuotą, Vokietijos BK suformuluotas ne nustatant minimalią ir maksimalią ribas, o nurodant tik minimalią laisvės atėmimo bausmės ribą. Tačiau Vokietijos BK 38 straipsnyje nurodyta, jog maksimali laisvės atėmimo bausmės riba, jeigu nepaskirta laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos, yra penkiolika metų. Todėl teismas, skirdamas bausmę už iššaginimą, negali paskirti švelnesnės bausmės, negu nurodyta straipsnio sankcijoje, tačiau taip pat negali paskirti ir griežtesnės, nei penkiolikos metų laisvės atėmimo bausmės. Toks sankcijos formulavimas būdingas ne visiems BK straipsniams, kuriuose numatyta

[46] http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9015/preview Prisijungta 2009-11-12, 18.39.

baudžiamoji atsakomybė už lytinius nusikaltimus. Pavyzdžiui, seksualinės prievartos prieš vaikus sudėtis numatyta Vokietijos BK 176 straipsnyje. Už šį nusikaltimą numatyta laisvės atėmimo bausmė, nurodant tiek minimalią, tiek maksimalią jos ribą. Pagal šį straipsnį asmuo gali būti nuteistas laisvės atėmimo bausme nuo šešių mėnesių iki dešimties metų. Tuo tarpu tame pačiame straipsnyje nurodyta, jog už tokį patį nusikaltimą, esant lengvinančioms aplinkybėms, yra numatytos alternatyvios bausmės: bauda arba laisvės atėmimas ne daugiau kaip penkeriems metams. Piniginė bauda pagal Vokietijos BK matuojama baudos dienpinigiais ir gali būti skiriama nuo 5 iki 360 eurų dienpinigių, atsižvelgiant į kaltininko turtinę padėtį. Tuo tarpu dar kitaip sankcija išdėstyta Vokietijos BK 174a straipsnio 1 dalyje, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už seksualinę prievartą prieš asmenis, atliekančius bausmę įkalinimo įstaigoje arba esančius laikinajame sulaikyme. Už šiame straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką asmuo gali būti nuteistas laisvės atėmimu ne ilgiau kaip penkeriems metams arba bauda. Šiuo atveju įstatymų leidėjas numatė maksimalią laisvės atėmimo ribą – penkerius metus. Taigi, Vokietijos BK specialiosios dalies straipsnių sankcijos gali būti suformuluotos trejopai: nustatant tik minimalią laisvės atėmimo ribą; nustatant ir minimalią, ir maksimalią laisvės atėmimo ribas; nustatant tik maksimalią laisvės atėmimo ribą. Iš apžvelgtų Vokietijos BK straipsnių darytina išvada, jog minimali laisvės atėmimo bausmė nustatoma tik už itin pavojingus nusikaltimus (šiuo atveju – iššaginimą), todėl manytina, jog tokiu būdu įstatymų leidėjas apsidraudžia, kad už sunkų nusikaltimą kaltininkui nebūtų paskirta pernelyg švelni bausmė.

Kaip jau buvo minėta darbe pirmiau, artimiausios Lietuvos Respublikos Baudžiamajame įstatyme numatytiems lytiniams nusikaltimams yra Rusijos BK[47] įtvirtintos lytinių nusikaltimų sudėtys. Bausmės, numatytos už lytinius nusikaltimus, Rusijos BK taip pat artimos Lietuvos BK numatytoms sankcijoms. Baudžiamoji atsakomybė už iššaginimą Rusijos BK numatyta 131 straipsnyje, kurio sankcijoje numatoma laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki šešerių metų. Už kvalifikuotą iššaginimo sudėtį pagal Rusijos BK yra baudžiama laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų. Iššaginimas padarytas itin sunkinančiomis aplinkybėmis (tarp jų ir mažamečio iki 14 metų iššaginimas) baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų.

Seksualinis prievartavimas, kaip ir Lietuvos Respublikos BK, išskirtas į atskirą straipsnį nei iššaginimas ir už jį numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki šešerių metų, o už kvalifikuotą ir itin kvalifikuotą seksualinio prievartavimo sudėtį atitinkamai numatytos bausmės nuo ketverių iki dešimties metų laisvės atėmimo ir nuo aštuonerių iki penkiolikos metų laisvės atėmimo.

47 http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1697/file/0cc1acff8241216090943e97d5b4.htm/preview Prisijungta 2009-11-12, 19.28.

Privertimo lytiškai santykiauti sudėtis numatyta Rusijos BK 133 straipsnyje ir už jį gali būti skiriama iki 120 000 rublių dydžio bauda arba viešieji darbai terminui iki dvejų metų, arba laisvės apribojimas iki vienerių metų.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, jog kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo istorines, socialines bei visuomenines aplinkybės, teisines tradicijas ir papročius, kriminalizuoja veikas ir nustato už jas atsirandančios baudžiamosios atsakomybės ribas. Tikėtis, jog visos valstybės numatys vienodo pobūdžio ir dydžio bausmes už tuos pačius nusikaltimus, būtų naivu. Tačiau, apžvelgus Prancūzijos, Latvijos, Estijos, Vokietijos ir Rusijos Baudžiamuosius įstatymus matyti, jog visuose juose yra kriminalizuoti daugiau ar mažiau panašių sudėčių lytiniai nusikaltimai, už kuriuos numatytosios bausmės taip pat kardinaliai nesiskiria. Vertinant Lietuvos BK sankcijas už lytinius nusikaltimus pirmiau paminėtų užsienio valstybių Baudžiamųjų įstatymų kontekste, pastebėtina, jog numatytosios bausmės yra pakankamai griežtos, todėl dar labiau jas griežtinti motyvuojant tuo, kad užsienio valstybėse numatytosios bausmės yra gerokai griežtesnės nei Lietuvos BK, nėra jokio pagrindo. Autorių nuomone, Lietuvos Respublikos BK įtvirtintos bausmės už lytinius nusikaltimus yra tinkamos siekiant įgyvendinti joms keliamus tikslus. Taip pat pastebėtina, jog toks įstatymo projektas, kuriuo siekiama sugriežtinti bausmes už kai kuriuos lytinius nusikaltimus, yra kardinaliai priešingas Europoje vyraujančiai bausmių švelninimo tendencijai. Juo labiau, kad į teisingos bausmės sąvoką įeina ne vien tik bausmės griežtumas, o kur kas svarbiau yra tinkamai individualizuota bausmė, paskirta konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką bei tokios bausmės neišvengiamumas. Autorių nuomone, tiek įstatymų leidėjui, tiek teisėsaugos pareigūnams derėtų dėmesį skirti ne vien tik bausmių griežtinimui, kurio įtaka nusikaltimų užkardymui yra kelianti nemažai abejonių, bet ir lytinių nusikaltimų prevencijai. Kadangi, kaip rodo praktika bei pasauliniai kriminologiniai tyrimai, griežtų bausmių skyrimas, visų pirma laisvės atėmimo, jo terminų prailginimas, nepadeda sėkmingai įgyvendinti lytinių nusikaltimų kontrolės ir prevencijos, priešingai, ilgalaikės laisvės atėmimo bausmės sukelia tik priešingą efektą, nei tikisi įstatymų leidėjas bei visuomenė. Tuo tarpu sėkmingų prevencinių priemonių taikymas gali padėti sumažinti padaromų lytinių nusikaltimų skaičių bei apsaugoti galimas būsimas aukas.

Taigi, vien sankcijose nurodytų bausmių nepakanka norint kaltininkui paskirti tinkamai individualizuotą bausmę. Ne kiek nemažiau reikšmingos yra bausmių skyrimo taisyklės, įtvirtintos BK bendrosios dalies nuostatose, kurios itin svarbios teisingam bausmių skyrimui. Būtent dėl šios priežasties kitoje darbo dalyje bus aptartas BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų ryšys su bendrosios dalies normomis ir jų įtaką teisingam bausmių skyrimui teismų praktikoje.

3. Bausmių už lytinius nusikaltimus skyrimas teismų praktikoje

Bausmės skyrimas yra vienas iš svarbiausių baudžiamosios atsakomybės elementų, kurio dėka valstybė „įkainoja“ pažeistą įstatymų saugomą gėrį. Skiriant bausmę tiesiogiai įgyvendinamas vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų – teisingumo principas. Taigi pagrindinis teismo, skiriančio bausmę asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, pareiga – teisingos bausmės skyrimas. Teisinga bausmė yra vertinamoji sąvoka ir kiekvienas iš mūsų ją galime interpretuoti savaip. Kad taip neatsitiktų, įstatymų leidėjas numatė nemažai Baudžiamojo įstatymo straipsnių, kurie nurodo pagrindines aplinkybes, į kurias turi atsižvelgti teismas, parinkdamas bausmės rūšį ir dydį kaltininkams. Būtent šių aplinkybių laikymasis ir suponuoja vienodų bausmių skyrimą už ta pačią nusikalstamą veiką, padarytą panašiomis aplinkybėmis. Kitaip tariant, vienodos bausmės skyrimas esant panašioms situacijoms suponuoja tinkamą teisingumo principo įgyvendinimą. Tokios vienodos teismų praktikos skiriant bausmes siekiama ne tik valstybiniu lygiu, bet ir Europos Sąjungoje. Europos Tarybų nusikalstamumo problemų komitetas parengė ir Europos Taryba 1993 metais patvirtino rekomendaciją Nr R(92)17 „Dėl bausmių skyrimo“[48], kurioje nurodoma, jog vienas iš pamatinių principų yra teisingumo principas, reikalaujantis, kad panašios bylos būtų vertinamos vienodai.

Taigi, bausmės skyrimas yra pakankamai sudėtingas procesas, reikalaujantis žinoti ir Baudžiamojo įstatymo bendrosios, ir specialiosios dalies nuostatas, kurias būtina taikyti nepažeidžiant teisingumo principo. Svarbiausia kiekvienos bausmės savybė yra ta, jog ji turi atitikti BK 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą paskirtį. Jeigu paskirtoji bausmė bus aiškiai per švelni ar per griežta, skiriant bausmę nebus atsižvelgta į BK specialiosios dalies straipsnyje nurodytą bausmės dydį ar rūšį arba į bendrosios dalies nuostatas, susidursime su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu ir tai bus pagrindas nuosprendį pakeisti.

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo įstatymo leidėjas bendruosius bausmių skyrimo pagrindus detaliai išdėstė BK 54 straipsnyje. Ši įstatymo norma teismams nurodo į ką turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę: visų pirma, bausmė skiriama pagal BK specialiosios dalies straipsnio, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už konkrečią nusikalstamą veiką, sankciją, t.y. skiriama tik ta bausmė, kuri numatyta specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, neviršijant jos minimalių ar maksimalių bausmės ribų (jeigu skiriama laisvės atėmimo bausmė); antra, bausmė skiriama laikantis BK bendrosios dalies nuostatų, reglamentuojančių bausmių rūšis, jų minimalius bei maksimalius dydžius, taip pat visas bausmės individualizavimui reikšmingas aplinkybes.

[48] Recommendation NoR92(17) Consistency in sentencing. Council of Europe press, Strasbourg, 1993.

Iš BK 54 straipsnio 2 dalies nuostatų išplaukia, jog pirmasis etapas skiriant bausmes už padarytą nusikalstamą veiką asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui, yra bausmės rūšies, nurodytos BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, parinkimas. Kalbant apie nusikalstamas veikas asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui, galima pasakyti, jog tokių nusikalstamų veikų, už kurias straipsnio sankcijoje būtų numatytos alternatyvios bausmės, yra nedaug. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, tik seksualinio prievartavimo be kvalifikuojančių požymių (BK 150 str. 1 d.), privertimo lytiškai santykiauti be kvalifikuojančio požymio (BK 151 str. 1 d.), lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (BK 151^1 str. 1, 2 d.) bei mažamečio asmens tvirkinimo (BK 153 str.) sudėtys be laisvės atėmimo bausmės numato ir kitas, alternatyvias bausmes, kurių taikymo galimybę teismas turėtų svarstyti pirmiausia.

Taigi, parinkęs bausmės rūšį, teismas turi nustatyti sankcijoje numatytos bausmės vidurkį, dar kitaip vadinamą medianą. Bausmės mediana yra sankcijose už šių nusikalstamų veikų padarymą numatytos bausmės minimumo ir maksimumo vidurkis (jeigu minimumo ir maksimumo ribos straipsnio sankcijoje nėra nurodytos, reikia vadovautis BK bendrosios dalies nuostatomis). BK 61 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, jog mediana yra bausmės individualizavimo atskaitos taškas, nuo kurio teismas turi skaičiuoti skirtinos bausmės dydį, atsižvelgęs į atsakomybę sunkinančias bei lengvinančias aplinkybes ir kitas BK 54 straipsnio 2 dalyje išvardintas aplinkybes. Tokiu būdu teismas, nustatęs tipinę bausmę už padarytą nusikalstamą veiką (nustatęs bausmės vidurkį), toliau jau individualizuoja skiriamą bausmę, kas ir yra individualios bausmės parinkimas, atsižvelgiant į BK 54 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas aplinkybes.

Naujasis BK numato pakankamai plačias straipsnių sankcijose numatytas laisvės atėmimo bausmės ribas, kas suteikia teismui didesnes galimybes diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę ir individualizuoti bausmę, todėl net ir skirtingiems kaltininkams padarius lytinį nusikaltimą, teismas, atsižvelgdamas į bendruosius bausmių skyrimo pagrindus, esančius BK 54 straipsnyje, galės paskirti labai skirtingo dydžio bausmes. Kaip pavyzdį galima pateikti du apygardos teismų nuosprendžius, iš kurių matyti, jog už tą pačią nusikalstamą veiką paskirtosios bausmės gali ženkliai skirtis. Vilniaus apygardos teismas nuosprendžiu[49] G. G. pripažino kaltu pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už mažamečio asmens iššaginimą ir nuteisė laisvės atėmimu dešimčiai metų. Tuo tarpu Kauno apygardos teismas nuosprendžiu[50] R. L. pripažino kaltu pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už mažamečio asmens iššaginimą ir nuteisė laisvės atėmimu penkeriems metams.

[49] Vilniaus apygardos teismo 2008-05-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-128/2008.
[50] Kauno apygardos teismo 2008-07-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-142-138/2008.

Taigi, akivaizdu, jog tinkama BK 54 straipsnyje įtvirtintų aplinkybių analizė padeda teismams paskirti teisingą, individualizuotą bausmę. Šias aplinkybes, atsižvelgiant į tai, ką jos apibūdina, sąlyginai galima suskirstyti į tris grupes, t.y. aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos veikos pavojingumą; aplinkybės, apibūdinančios kaltininko asmenybę; atsakomybę lengvinančios bei sunkinančios aplinkybės.

3.1. Nusikalstamos veikos pavojingumo reikšmė bausmių skyrimui už lytinius nusikaltimus

Kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. spalio 4 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-420/2006[51], konkrečios nusikalstamos veikos didesnį ar mažesnį pavojingumą rodo nusikalstamos veikos padarymo būdas, nuteistojo veiksmai, kuriais jis tenkino lytinę aistrą, fizinio sąlyčio būdas. Teismų praktikoje pripažįstama, jog nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį taip pat parodo jos padarymo būdas, laikas, vieta, panaudoti įrankiai ar priemonės, padarytos žalos dydis, tikslai bei motyvai ir pan.[52] Pažymėtina ir tai, jog nepaisant to, kad bausmei individualizuoti reikšminga aplinkybė – nusikalstamos veikos pavojingumas, numatytas BK 54 straipsnio 2 dalies 1 punkte, tačiau vertinant konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumą ne mažiau reikšmingos ir BK 54 straipsnio 2 dalies 2, 3, 4 punktuose numatytos aplinkybės, t.y. kaltės forma ir rūšis, padarytos nusikalstamos veikos tikslai ir motyvai, nusikalstamos veikos stadija.

Nagrinėjamas nusikalstamų veikų lytinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pavojingumo laipsnio nustatymo aspektas aptartas jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyje Nr. 2K-420/2006: *BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatų taikymui būtina nustatyti, kad padaryto nusikaltimo (šiuo atveju - seksualinio prievartavimo) pavojingumas, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo vietą, laiką ir būdą, lytinės aistros tenkinimo fizinio sąlyčio būdu intensyvumą ir formas, kilusius padarinius, yra žymiai mažesnis negu rūšinis nusikalstamos veikos pavojingumas, įvertintas įstatymo leidėjo baudžiamojo įstatymo už padarytą nusikaltimą sankcijoje. Bylos duomenimis nustatyta, kad nusikalstama veika padaryta vidurdienį, kaltinamasis automobilyje buvo vienas, fizinio smurto naudojimas pasireiškė tik tuo, kad jis sėdėdamas automobilyje iš šono užgulė nukentėjusiąją, kurį laiką laikė jos rankas. Tuo tarpu jokių smūgių ar kitokių panašių fizinės prievartos veiksmų, kurie patvirtintų ryškų fizinį smurtą, nebuvo suduota. Dėl fizinės prievartos nukentėjusiajai nebuvo padaryta jokių kūno sužalojimų. Byloje nenustatyta jokių A. K. veiksmų, kuriuos galima būtų vertinti kaip grasinimus BK 150 straipsnio prasme.<...> Nusikalstamos veikos padarymo būdas ir nuteistojo veiksmų, kuriais jis*

[51] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006-10-04 nutartis baudžiamojoje nyloje Nr. 2K-420/2006.
[52] Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54-64 straipsniai) apžvalga.// Teismų Praktika Nr.27, P. 277.

tenkino savo lytinę aistrą fizinio sąlyčio būdu, išraiška lėmė mažesnį nusikaltimo pavojingumą, palyginus su rūšiniu šios nusikalstamos veikos pavojingumu.

Tačiau dažnai teismai nuosprendžiuose detaliau nepasisako dėl nusikalstamos veikos pavojingumo, o tik nurodo, kad padarytas sunkus, labai sunkus nusikaltimas ar pan. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo nuosprendžiu[53] M. V., M. K., R. K. pripažinti kaltais ir nuteisti pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už mažametės iššaginimą. Bausmės skyrimo motyvuose teismas nurodė tik tai, jog *skiriant bausmes kaltinamiesiems, atsižvelgtina į jų padaryto nusikaltimo pobūdį, sunkumą, pavojingumą, sukeltas sunkias pasekmes, kaltinamųjų kaltės formą, jų asmenybes. Kaltinamųjų padarytas nusikaltimas baudžiamojo įstatymo priskiriamas prie labai sunkių nusikaltimų (BK 11 astr. 6 d.).* Teismas motyvuose neužsimena nei apie nusikalstamos veikos padarymo būdą (mažametę iššagino trys asmenys, atsivežę ją į nuošalią vietą, kur nukentėjusioji negalėjo sulaukti pagalbos, nukentėjusioji buvo iššaginta du kartus), intensyvų fizinio bei psichinio smurto panaudojimą *(„M. K. sėdint ant nukentėjusios ir nurengus viršutinius rūbus, sudavus kumščiu į šoną, R. K. nuplėšus liemenuką, koja prispaudus nukentėjusios galvą, bei grasinant peiliu nupjauti krūtį ir tokiu būdu palaužus jos pasipriešinimą“*), kilusius padarinius (mažametė nukentėjusioji dėl jos atžvilgiu padaryto iššaginimo patyrė ne tik fizinį skausmą (kūno sužalojimus), bet ir dvasinį sukrėtimą, emocinę depresiją, jai buvo diagnozuotas potrauminio streso sutrikimas reikalingas psichologinis – psichotropinis gydymas, nukentėjusiajai atsirado dideli nepatogumai tęsiant mokslus, bendraujant su bendraamžiais bei formuojantis jos asmenybei).

Paprastai didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą parodo kaltininko tyčia, tačiau pažymėtina tai, jog nusikalstamos veikos asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui gali būti padaromos tik veikiant tiesiogine tyčia, todėl šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį į nusikalstamos veikos planavimą, rengimąsi jai. Jei kaltininkas nusikalstamą veiką planavo iš anksto, jai ruošėsi, siekė konkretaus rezultato, tai rodo didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą.

Kaip pavyzdį galima pateikti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį[54], kuriuo A. S. nuteistas už 8 iššaginimus, 11 seksualinių prievartavimų. Nukentėjusiosios šioje byloje yra įvairaus amžiaus, t.y. ir mažametės, ir nepilnametės bei pilnametės. Visi lytiniai nusikaltimai padaryti panašiomis aplinkybėmis, t.y. nuteistasis A. S., pamatęs galimą auką, pagrasindavo šiai dujiniu pistoletu, įsisodindavo į savo automobilį ir nusivežęs į nuošalią vietą iššagindavo arba (ir) seksualiai išprievartaudavo ir tai nufilmuodavo bei nufotografuodavo savo mobiliajame telefone įmontuota kamera. Teismas motyvuojamoje dalyje teisingai nurodė, jog *A.S. padarė 7*

[53] Kauno apygardos teismo 2007-10-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-149-397/2007.
[54] Vilniaus apygardos teismo 2008-12-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-207/2008.

labai sunkius, 10 sunkių, 8 apysunkius ir 8 nesunkius nusikaltimus (Lietuvos Respublikos BK 11 str.). Visi jo padaryti nusikaltimai yra pavojingi, sukėlę ypatingą žalą nukentėjusiosioms, jų artimiesiems, visuomenei. Nusikaltimų padarymui buvo panaudotos iš anksto numatytos priemonės ir įrankiai – automobilis, ginklas – pistoletas, mobiliojo ryšio telefonai su kamerom. Visi nusikaltimai buvo iš anksto apgalvoti, suplanuoti. Kaltinamasis A. S. gerai žinojo vietas, kuriose jis laukdavo savo aukų bei gerai žinojo, kur automobiliu nusivežti aukas, kad būtų nuošali vieta. Visi jo padaryti nusikaltimai pasiekė baigtinę stadiją.

Šioje byloje Vilniaus apygardos teismas, įvertinęs tai, jog A. S. atsakomybę lengvinančių aplinkybių nenustatyta, o jo atsakomybę sunkina tai, jog kai kurias nusikalstamas veikas jis padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, paskyrė A. S. gerokai griežtesnes, nei sankcijoje numatytas bausmių vidurkis, bausmes. Tokias teismo išvadas lėmė tiek aplinkybės, apibūdinančios kaltininko asmenybę, tiek ir nusikalstamų veikų pavojingumas, nuoseklus pasiruošimas joms, jų pakartotinumas.

Kaip jau buvo minėta, didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą parodo fizinio bei psichologinio smurto intensyvus panaudojimas siekiant palaužti nukentėjusiojo asmens valią. Išvada dėl mažesnio nusikalstamos veikos pavojingumo daroma nustačius, jog smurtiniai veiksmai prieš nukentėjusįjį nebuvo intensyvūs. Tokios aplinkybės buvo nustatytos jau minėtoje Lietuvos aukščiausiojo teismo nutartyje Nr. 2K-420/2006. Deja, iš išanalizuotos teismų praktikos matyti, jog dažniau pasitaiko atvejų, kuomet prieš nukentėjusįjį panaudotas smurtas yra intensyvus, tačiau teismai neretai to nenurodo ir nevertina skirdami bausmes.

Kaip pavyzdį galima pateikti Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendį[55], kuriuo N. V. nuteistas pagal BK 150 straipsnio 3 dalį (dvi nusikalstamos veikos). Bylos duomenimis nustatyta, jog *N. V., laikotarpyje nuo 2006 m. gruodžio 9 d. iki 2006 m. gruodžio 11 d., būdamas suimtas ir kalinamas Šiaulių tardymo izoliatoriuje, esančiame Trakų g. 10, Šiauliuose, kameroje Nr. 34, veikdamas vieninga tyčia, sistemingai naudodamas prieš toje pačioje kameroje kalintį nepilnametį nuteistąjį T G. psichologinę prievartą, tai yra grasindamas jį sumušti, subadyti, tyčiodamasis žodžiais, versdamas jį kameroje šokti, dainuoti, skalbti kitų kalinamųjų rūbus ir tokiu būdu palaužęs nukentėjusiojo valią, įrėmęs kelią T. G. į smakrą ir pagrasinęs jį pasmaugti, vertė pastarąjį glostyti jo lytinį organą, o šiam atsisakius, uždėjo nukentėjusiajam paklodės gabalą ant kaklo ir bandydamas tokiu būdu jį smaugti, privertė T. G. glostyti rankomis jo lytinį organą, po to, tęsdamas savo nusikaltimą, tą pačią naktį, suduodamas nukentėjusiajam T. G. 2 smūgius į pilvo sritį, t. y. panaudodamas fizinį smurtą ir grasindamas vėl jį panaudoti, oraliniu būdu tenkino lytinę aistrą su nepilnamečiu T. G. prieš jo valią.*

[55] Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008-01-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-089-741/2008.

Teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą N. V., tik bendrais bruožais nurodė į ką atsižvelgia, tačiau jų nedetalizavo (*skirdamas bausmę teismas atsižvelgia į tai, kad padarytas apysunkis ir du sunkūs nusikaltimai, kaltinamasis N. V. iki šio nusikaltimo padarymo buvo teistas 4 kartus, charakterizuojamas patenkinamai (b.l. 159, 163, 1 t.), atlieka laisvės atėmimo bausmę; ir laisvės atėmimo vietoje nepasikeitė polinkis daryti nusikaltimus)* bei už pirmąją nusikalstamą veiką paskyrė 4 metus laisvės atėmimo, už antrąją - 4 metus ir 6 mėnesius, tai yra šiek tiek mažesnę bausmę, nei BK specialiosios dalies straipsnyje numatytas bausmės vidurkis (N. V. nusikalstamas veikas padarė būdamas nepilnametis).

Šioje byloje N. V. naudojo intensyvų psichologinį bei fizinį smurtą, kiek didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą rodo ir specifinė vieta – įkalinimo įstaiga, kurioje tokio pobūdžio veiksmai prieš nukentėjusįjį (vertimas skalbti kitų kalinamųjų drabužius, vertimas šokti striptizą bei pati seksualinė prievarta) įgauna kitokį pobūdį nei yra įprasta visuomenėje, todėl darytina išvada, jog teismas, neskyręs pakankamai dėmesio šioms aplinkybėms ir paskyręs švelnesnę bausmę, nei baudžiamajame įstatyme numatytas bausmės vidurkis, ne visai tinkamai pritaikė BK straipsnius, reglamentuojančius bausmių skyrimą.

Kitoje baudžiamojoje byloje Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendžiu[56] J. L., M. K. ir V. M. nuteisti pagal BK 149 straipsnio 2 dalį ir 150 straipsnio 2 dalį už tai, kad *2007 m. gegužės 5 d. apie 15 val. Panevėžio rajone, Ramygalos mst., prie tvenkinio, V. M. paėmus ranka nukentėjusiajai L. V. už plaukų ir patraukus atgal, nukentėjusiajai nugriuvus ant žemės, V. M. du kartus įspyrus jai į pakaušį, raginant paeiti su juo į šalį (toliau nuo automobilio), jai nesutikus to daryti, ranka 1 kartą sudavus stovinčiai nukentėjusiajai į galvą, o jai nugriuvus, atsisėdus ant jos pilvo, 1 kartą delnu sudavus į galvą, raginant nusimauti kelnes, taip palaužiant nukentėjusiosios pasipriešinimą, lytiškai santykiavo su nukentėjusiąja L. V. prieš jos valią. Tęsdami savo nusikalstamą veiką, stovinčiai nukentėjusiajai V. M. spyrus 2 kartus į ranką ir 1 kartą į nugarą, taip palaužiant nukentėjusiosios pasipriešinimą, įkišus savo lytinį organą į nukentėjusiosios L. V. burną, privertus nukentėjusiąja tenkinti savo lytinę aistrą oraliniu būdu prieš jos valią, po to, prie gulinčios L. V. priėjus J. L., pasivedus ją maždaug 10 metrų tolyn nuo tvenkinio, bandant nukentėjusiajai pabėgti vieną kartą spyrus nukentėjusiajai į kojį ir du kartus ranka sudavus į galvą, taip palaužiant nukentėjusiosios pasipriešinimą, įkišus savo lytinį organą į nukentėjusiosios L. V. burną ir privertus nukentėjusiąja tenkinti savo lytinę aistrą oraliniu būdu prieš jos valią. Tęsdami savo nusikalstamą veiką, 2007-05-05 apie 15 val. 30 min. automobiliu AUDI 80, valst. Nr. (duomenys neskelbtini), kurį vairavo M. K., nuvežė nukentėjusiąją į buvusią Ramygalos kartingų trasą, kur jai išlipus iš automobilio, M. K. paėmęs nukentėjusiajai už plaukų ir tempdamas ją keletą žingsnių iki automobilio priekio, nukentėjusiajai bandant išsilaisvinti,*

[56] Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008-03-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-63-218/2008.

taip prasiskeliant galvą atsitrenkus į asfaltą, suduodamas dešine ranka 2 smūgius nukentėjusiajai į galvą, o jai nugriuvus spyręs 3 kartus į nugaros ir šlaunų sritį, taip palauždamas nukentėjusiosios pasipriešinimą, įkišęs savo lytinį organą į nukentėjusiosios burną, privertė L. V. tenkinti savo lytinę aistrą oraliniu būdu prieš jos valią, taip žagindami ir seksualiai prievartaudami V. M., J. L. ir M. K. padarė nukentėjusiajai L. V. nesunkų sveikatos sutrikdymą.

Šioje byloje suduotų smūgių skaičių, intensyvumas bei būdas (nemažai smūgių suduota spardant kojomis į galvos sritį) rodo aiškiai didesnį rūšinį nusikalstamos veikos pavojingumą. Tokią išvadą padarė ir Panevėžio miesto apylinkės teismas, motyvuojamojoje dalyje pažymėdamas, jog, *teismas atsižvelgia į visų trijų kaltinamųjų neigiamos socialinės orientacijos pastovumą, ciniška požiūrį į žmogaus asmenybę, jo sveikatą, garbę ir orumą, kuriuos rodo nusikalstamos veikos padarymo būdas – fizinio smurto panaudojimas.* Tačiau, net ir nurodęs nuosprendyje visas pirmiau paminėtas aplinkybes, Panevėžio miesto apylinkės teismas kaltininkams paskyrė aiškiai per švelnias bausmes. J. L. (nepilnametis) už nusikalstamą veiką, numatytą BK 149 straipsnio 2 dalyje, nuteistas laisvės atėmimu trejiems metams ir šešiems mėnesiams, o už nusikalstamą veiką, numatytą BK 150 straipsnio 2 dalyje – laisvės atėmimu trejiems metams. Bei, vadovaujantis BK 92 straipsnio nuostatomis, bausmės vykdymas buvo atidėtas trejiems metams. Bendranuteistiesiems M. K. (nepilnametis) ir V. M. (pilnametis) paskirtos tokio paties dydžio laisvės atėmimo bausmės, be bausmės vykdymo atidėjimo. Įdomu ir tai, kad Panevėžio rajono apylinkės teismas paskyrė visiems trims kaltinamiesiems vienodo dydžio laisvės atėmimo bausmes, nors, kaip matyti iš byloje esančių duomenų, du iš jų nusikalstamos veikos padarymo metu buvo nepilnamečiai, o vienas – pilnametis.

Padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas, atsižvelgiant į pavartoto fizinio smurto intensyvumą bei nukentėjusiosios mažametystę, tinkamai įvertintas Klaipėdos apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-382/2009[57], kurioje I. Š. pagal BK 149 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad *pavartodamas fizinį smurtą ir pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle, iššagino mažametę N. M., gim. (duomenys neskelbtini): 2008 m. gruodžio 14-osios naktį, tikslesnis laikas tyrimo metu nenustatytas, bute, esančiame Klaipėdoje, (duomenys neskelbtini), būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kad N. M. nešauktų pagalbos, I. Š. spaudė rankomis pastarajai burną ir kaklą, dusino pagalve ir taip atimdamas galimybę priešintis lytiškai santykiavo su N. M. prieš jos valią įvesdamas savo lytinę varpą nukentėjusiajai į makštį. Iššaginimo metu kaltinamasis N. M. padarė skersos juostos formos poodinę kraujosruvą kaklo dešinėje pusėje, plėštinę mergystės plėvės, makšties ir tarpvietės žaizdą, kaklo ir veido suspaudimą (mechaninę asfiksiją), t. y. nesunkų sveikatos sutrikdymą.* Teismas, motyvuodamas

[57] Klaipėdos apygardos teismo 2009-08-31 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-382/2009.

bausmės skyrimą I. Š. nurodė, jog *skirdamas bausmę teismas atsižvelgia į tai, kad tiesiogine tyčia padarytas labai sunkus nusikaltimas, dėl kurio tiek nukentėjusioji N. M., tiek jos motina T. M. patyrė didžiulę psichologinę traumą, prieš mažametę nukentėjusiąją buvo pavartotas fizinis smurtas ir padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas. <...> Pats faktas, kad suaugęs, neturintis psichikos sutrikimų vyras pavartojęs fizinį smurtą santykiauja su ketverių metų mergaite, rodo didžiulį I. Š. kaip asmens pavojingumą visuomenei ir leidžia teismui daryti išvadą, kad visuomenės interesai bus apginti I. Š. ilgam laiko tarpui izoliavus nuo visuomenės.* Klaipėdos apygardos teismas už nusikaltimą, numatytą BK 149 straipsnio 4 dalyje, I. Š. paskyrė keturiolikos metų laisvės atėmimo bausmę.

Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi šią baudžiamąją bylą pagal nuteistojo I. Š. apeliacinį skundą, kuriuo nuteistasis ginčijo savo kaltę padarius jam inkriminuotą nusikaltimą bei prašė sušvelninti paskirtąją bausmę, paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir pažymėjo, jog *pirmosios instancijos teismas, įvertinęs padaryto nusikaltimo pavojingumo laipsnį bei kaltininko asmenybę, tinkamai individualizavo bausmę I. Š. Konkrečios nusikalstamos veikos didesnį pavojingumą parodo jos padarymo būdas, laikas, vieta, kilę padariniai. Šiuo atveju bylos duomenimis nustatyta, jog I. Š. iššagino mažametę, kuri nusikalstamos veikos padarymo metu buvo keturių metų amžiaus, prieš ją panaudojęs intensyvų fizinį smurtą – spaudė rankomis nukentėjusiosios burną, veidą, dusino pagalve. Dėl padarytų sužalojimų mažametei buvo nustatytas nesunkus sveikatos sutrikdymas bei padaryta didelė moralinė žala. Šiuo metu negalima nustatyti, kokių pasekmių šis nusikaltimas nukentėjusiajai turės dar ir ateityje*[58].

Taigi, iš pirmiau aptartų Klaipėdos apygardos teismo nuosprendžio bei Lietuvos apeliacinio teismo nutarties akivaizdu, jog intensyvus fizinio bei psichologinio smurto panaudojimas ir dėl to kilę padariniai yra svarbios aplinkybės individualizuojant bausmę. Iš šių teismų motyvų matyti, jog didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą šioje baudžiamojoje byloje lemia dar ir tai, kad fizinis smurtas buvo panaudotas prieš mažametę, kuri buvo sulaukusi vos keturių metų amžiaus ir dėl to akivaizdu, jog fizinio smurto naudojimas nebuvo būtinas siekiant palaužti mažamečio nukentėjusiojo valią, todėl ši aplinkybė ir rodo didesnį nusikalstamos veikos brutalumą.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, BK 149 straipsnyje įtvirtinta nusikalstama veika padaroma natūraliai lytiškai santykiaujant, tuo tarpu seksualinis prievartavimas, numatytas BK 150 straipsnyje, gali būti padaromas tenkinant lytinę aistrą analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu (dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ar pan.). Kalbant apie nusikalstamų veikų pavojingą, svarbu atsižvelgti ir į pavojingą veiką, kuria

[58] Lietuvos apeliacinio teismo 2009-11-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460/2009.

buvo tenkinama lytinė aistra. Toks nusikalstamos veikos pavojingumo požymis dažniau pastebimas skiriant bausmę už nusikaltimą, numatytą BK 150 straipsnyje, nes šis straipsnis numato įvairius lytinės aistros tenkinimo būdus, kurie gali skirtis savo pavojingumu.

Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartį vienoje baudžiamojoje byloje[59], kurioje Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžiu R. P. nuteistas už tai, kad *pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios R. R. būkle dėl mažametystės, prieš jos valią tenkino savo lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu, o būtent: laikotarpyje nuo 2003 m. sausio mėnesio iki 2003 m. pavasario Šakių r., (duomenys neskelbtini), ir nuo 2003 m. pavasario iki 2005 m. balandžio mėnesio Šakių r., (duomenys neskelbtini), bei nuo 2005 m. balandžio mėnesio iki 2006 metų rugsėjo mėnesio Šakių r., (duomenys neskelbtini), tiksliai nenustatytu laiku, vieną arba keletą kartų per mėnesį ir tiksliai nenustatytą kiekį kartų, tačiau ne mažiau kaip 30 kartų, savo gyvenamuosiuose namuose, kuriuose minėtais laikotarpiais gyveno, kišdamas savo ranką nukentėjusiajai R. R. už kelnaičių, savo ranka liesdavo nukentėjusiosios lytinius organus bei juos dirgindavo pirštais.* Teismas, iš dalies tenkindamas nuteistojo kasacinį skundą dalyje dėl paskirtosios bausmės, pasisakė, kad *nors ir seksualinis prievartavimas priskiriamas prie labai sunkių nusikaltimų, vis tik padaryto R. P. nusikaltimo pavojingumas, palyginus su rūšiniu seksualinio prievartavimo pavojingumu, atsižvelgiant į padarytų veiksmų pobūdį ir intensyvumą bei nusikaltimu padarytą žalą, lemia mažesnį padaryto nusikaltimo pavojingumą, palyginus su rūšiniu šios nusikalstamos veikos pavojingumu* ir sušvelnino R. R. bausmę už nusikalstamą veiką, numatytą BK 150 straipsnio 4 dalyje, iki trejų metų laisvės atėmimo. Iš šios kasacinės instancijos teismo nutarties lyg ir galima daryti išvadą, jog teismų praktikoje mažesnį rūšinį nusikalstamos veikos pavojingumą rodo seksualinis prievartavimas, padarytas tenkinant lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu. Be abejo, teismas šioje byloje atsižvelgė ir į kitas bausmės skyrimui reikšmingais aplinkybes – kaltininko asmenybę, atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, smurto nenaudojimą ir pan., tačiau matomai, jog ne mažiau svarbus yra ir lytinės aistros tenkinimo būdas.

Tokią teisminę praktiką patvirtina ir Vilniaus apygardos teismo nuosprendis[60], kuriuo L. D. už dvi iš šešių nusikalstamų veikų nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (mažametės M. Č. seksualinis prievartavimas) ir pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (mažametės E. G. seksualinis prievartavimas). Iš minėto nuosprendžio matyti, jog L. D. pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (mažametės M. Č. seksualinis prievartavimas) nuteistas už tai, kad *nuo 2001 m. rugsėjo mėnesio vidurio iki 2002 m. gruodžio 12 d., ne mažiau vieną kartą į savaitę, Vilniuje, Žirmūnų mikrorajone, įvairiose vietose, turėdamas vieningą tyčią – tenkinti savo lytinę aistrą su M. Č.,*

[59] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007-11-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 725/2007.
[60] Vilniaus apygardos teismo 2008-05-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86/2008.

gimusia 1988 m. gruodžio 12 d., prieš jos valią, pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle dėl mažametystės, lietė pirštais jos lytinus organus, laižė jos lytinius organus, privertė nukentėjusiąją rankomis masturbuoti jo lytinį organą, taip fizinio sąlyčio būdu, tenkino savo lytinę aistrą su mažamete bejėgiškos būklės M. Č. Šį seksualinį prievartavimą L. D. padarė kitokio fizinio sąlyčio būdu, t.y. nuteistasis lietė nukentėjusiosios lytinius organus, juos laižė ir vertė jį tenkinti masturbuojant jo lytinį organą. Vilniaus apygardos teismas už šią nusikalstamą veiką L. D. paskyrė šešerių metų laisvės atėmimo bausmę. Tuo tarpu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (mažametės E. G. seksualinį prievartavimą) L. D. nuteistas už tai, kad *2007 m. balandžio 29 d., laikotarpyje nuo 10.00 iki 14.00 val., Vilniuje, Žirmūnų mikrorajone, prie Neries upės kranto, 150 metrų atstumu nuo gelbėjimo stoties, turėdamas tyčią tenkinti savo lytinę aistrą su E. G., gimusia 2001 m. sausio 23 d., prieš jos valią, pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle dėl mažametystės, lietė pirštais jos lytinius organus, padarydamas nukentėjusiajai poodines kraujosruvas dešinėje šlaunyje, kairiame kelyje, mergystės plėvės nubrozdinimą, privertė nukentėjusiąją, įsidėjus lapą į ranką, ja masturbuoti jo lytinį organą, taip fizinio sąlyčio būdu, tenkino savo lytinę aistrą su mažamete, toliau, turėdamas vieningą tyčią, tęsdamas savo nusikalstamą lytinės aistros tenkinimą, įvedė savo lytinį organą nukentėjusiajai į burną, ir taip oraliniu būdu seksualiai prievartavo mažametę E. G.* Šiuo atveju L. D. ne tik glostė bei laižė nukentėjusios lytinius organus, bet ir tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu, todėl apygardos teismas už šį nusikaltimą pagrįstai L.D. paskyrė griežtesnę, septynerių metų laisvės atėmimo bausmę.

Kalbant apie nusikaltimų asmens seksualinei laisvei rūšinį nusikalstamos veikos pavojingumą, nemažą reikšmę turi ir nukentėjusiojo asmenybė. Iš išanalizuotos teisminės praktikos matyti, jog teismai, skirdami bausmes, atsižvelgia ir į tai, kad nukentėjusio asmens elgesys moralės požiūriu yra nepriimtinas, neteisėtas, provokuojantis ar toks elgesys, kuris iš dalies nulemia kaltininko elgesį prieš jį ir pripažįsta kaltininko atsakomybę lengvinančią aplinkybę, numatytą BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punkte.

Kauno apygardos teismo nuosprendžiu[61] J. G. už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų nuteistas pagal BK 150 straipsnio 3 dalį už tai, kad *2005 m. rugsėjo 13 d. apie 10 val. 45 min. bute, esančiame (duomenys neskelbtini), būdamas apsvaigęs nuo psichotropinių medžiagų, netrukus po to, kai nepilnametė L. A. jo palenkta suvartojo pastarojo suteiktas psichotropines medžiagas – metamfetaminą, liepė nukentėjusiajai nusirengti, panaudojo nukentėjusiosios atžvilgiu fizinį smurtą, tai yra, ją pastūmė, nuo ko pastaroji parkrito ant lovos, tokiu būdu atimdamas jai galimybę priešintis bei pasinaudojęs L. A. bejėgiška dėl apsvaigimo nuo*

[61] Kauno apygardos teismo 2007-01-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-245/05.

psichotropinių medžiagų būkle, apnuoginęs savo lytinius organus, liepė nukentėjusiajai čiulpti jo varpą, taip tenkindamas savo lytinę aistrą.

Kauno apygardos teismas J.G. už šią nusikalstamą veiką paskyrė trejų metų ir šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmę, kas yra gerokai mažiau, nei BK 150 straipsnio 3 dalyje numatytas bausmės už tokią nusikalstamą veiką, vidurkis. Pirmosios instancijos teismas motyvuojamoje dalyje dėl bausmių skyrimo nurodė, jog *kaltinamojo J. G. atsakomybę sunkinančia aplinkybe laikytina tai, kad nusikaltimus padarė būdamas apsvaigęs nuo psichotropinių medžiagų. Kaltinamasis J. G. charakterizuojamas neigiamai, nes baustas administracine tvarka (T. 2, b.l. 96), praeityje buvo teistas (T. 2, b.l. 54-56). Skiriant bausmės dydį atsižvelgtina ir į tai, kad pati nukentėjusioji iš dalies sudarė sąlygas nusikaltimų padarymui, tai yra, žinodama, kad kaltinamasis vartoja psichotropines medžiagas, kartą jau jai siūlė jas vartoti, pakviesta kaltinamojo pati atvyko į jo butą, ir tai yra, jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė, todėl laisvės atėmimo bausmė skirtina artima sankcijos nustatytam minimumui (BK 61str. 1d., 2d.).*

Taigi iš baudžiamosios bylos matyt, jog teismas, įvertinęs tiek atsakomybę sunkinančią, tiek lengvinančią aplinkybes, kaltininko asmenybę, nukentėjusiosios rizikingą elgesį paskyrė bausmę, artimą nusikalstamos veikos sankcijoje numatytam bausmės minimumui.

Kalbant apie nukentėjusiojo asmens savybių įtaką nusikalstamos veikos pavojingumui, autorių nuomone, reikėtų aptarti ir nukentėjusiojo mažametystę ir nepilnametystę kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojančius požymius bei jų įtaką bausmių skyrimui. Kaip jau buvo minėta, pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, numatančius baudžiamąją atsakomybę už lytinius nusikaltimus, mažamečiu pripažįstamas asmuo, nesulaukęs 14 metų amžiaus. Tuo tarpu nepilnamečiu – asmuo sulaukęs 14 metų, tačiau dar nesulaukęs 18 metų. Šios kvalifikuojančios aplinkybės numatytos BK 149 straipsnio 3, 4 dalyse, 150 straipsnio 3, 4 dalyse, 151 straipsnio 2 dalyje.

Įstatymų leidėjas numatė griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už veikas, padarytas šių asmenų atžvilgiu stengdamasis apsaugoti normalų nepilnamečių ir mažamečių asmenų seksualinį, moralinį, psichinį vystymąsi. Teismų praktikoje dažnai pripažįstama, jog tokie seksualiniai nusikaltimai padaryti mažamečių ar nepilnamečių asmenų atžvilgiu sukelia sunkius padarinius, kurie galimai pasireikš ateityje ir kartais sunku iš anksto numatyti, kokio dydžio tie padariniai bus. Būtent dėl kilusių bei galimai ateityje kilsiančių sunkių nusikalstamos veikos padarinių, teismai, skirdami bausmes už lytinius nusikaltimus, padarytus prieš mažamečius ir nepilnamečius, turėtų tinkamai atkreipti dėmesį ir įvertinti nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį. Siekdami patvirtinti arba paneigti šią aplinkybę, panagrinėkime penkis įvairių apygardų teismų nuosprendžius, kuriais asmenys nuteisti pagal BK 150 straipsnio 4 dalį. Klaipėdos

apygardos teismo nuosprendžiu[62] B. G. pagal BK 150 straipsnio 4 dalį nuteistas už savo dukros seksualinį prievartavimą, o būtent už tai, kad tenkino lytinę aistrą su mažamete A. G. kitokio fizinio sąlyčio būdu nuo 1998 metų gruodžio mėnesio iki 2006 metų rugpjūčio mėnesio. Teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą B. G., išsamiai nurodė bei aptarė visas bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes bei pažymėjo, jog *jis nusikalto vadovaudamasis žemomis ištvirkėliškomis paskatomis, tenkino savo gašlumą su mažamete dukra pasinaudodamas ir dėl giminystės ryšio kylančiu pastarosios priklausomumu, savo ilgai trukusiais itin amoraliais nusikalstamais veiksmais sukėlė mažametei nukentėjusiajai didelę moralinę traumą, padarė sunkiai pataisomą žalą pilnavertės vaiko asmenybės formavimuisi.* Klaipėdos apygardos teismas B. G. nuteisė laisvės atėmimu aštuoneriems metams. Tokio pačio dydžio bausmę Panevėžio apygardos teismas 2008 m. birželio 28 d. nuosprendžiu[63] paskyrė M. P., kurį pripažino kaltu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį už tai, kad *jis, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sugriebęs už rankos mažametę N. B., gim. 1997-08-20, bei pasinaudodamas bejėgiška jos būkle dėl mažametystės, privertė ją atsiklaupti ir tenkinti jo lytinę aistrą oraliniu būdu bei tenkino savo lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu.* Teismas nuosprendžio motyvuojamoje dalyje tik deklaratyviai išvardino kai kurias bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes, o apie dėl padaryto nusikaltimo mažametei kilusias pasekmes neužsiminė. Tuo tarpu kitoje Panevėžio apygardos teismo baudžiamojoje byloje[64] teismas motyvuojamoje dalyje nors ir nurodė nukentėjusiosios mažametystę ir jai kilusias sunkias pasekmes kaip bausmę individualizuojančias aplinkybes, tačiau, kaip matyti iš paskirtos aiškiai per švelnios bausmės, į tai neatsižvelgė. Šiuo nuosprendžiu V. R. nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (5 nusikalstamos veikos) už tai, kad penkis kartus seksualiai prievartavo savo mažametę podukrą. Visi šie nusikaltimai padaryti panašiomis aplinkybėmis: pasinaudodamas mažametės podukros priklausomumu ir bejėgiška būkle dėl mažametystės, prieš jos valią, nurengęs nukentėjusiąją, glostydavo jos kūną, kišdavo pirštus į jos lyties organus, savo lyties organu liesdavo nukentėjusiosios kūną bei jos lyties organus, laižydavo I. G. lyties organus. Apygardos teismas už visas penkias nusikalstamas veikas paskyrė laisvės atėmimo bausmes ketveriems metams. Gerokai griežtesnę bausmę už nusikalstamą veiką, numatytą BK 150 straipsnio 4 dalyje, Šiaulių apygardos teismas 2008 m. spalio 16 d. nuosprendžiu[65] paskyrė N. B., nuteistam už tai, kad *nuo 2004 m. vasaros iki 2006 metų gruodžio mėnesio vidurio, panaudodamas fizinį smurtą, t.y. suduodamas nenustatytą skaičių smūgių rankomis ir kojomis į įvairias kūno vietas, grasindamas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, taip pat pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo būkle dėl*

[62] Klaipėdos apygardos teismo 2008-01-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008.
[63] Panevėžio apygardos teismo 2008-06-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-337/2008.
[64] Panevėžio apygardos teismo 2008-12-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-337/2008.
[65] Šiaulių apygardos teismo 2008-10-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-154/2008.

mažametystės ir tuo atimdamas galimybę priešintis, prieš nukentėjusiojo mažamečio T. V., gimusio 1996 m. rugsėjo 28 d. valią, mažiausiai 100 kartų, tenkino savo lytinę aistrą su mažamečiu analiniu, oraliniu ir fizinio sąlyčio (bučiuodamas, liesdamas, glamonėdamas nukentėjusįjį) būdais. Apygardos teismas pripažino N. B. atsakomybę sunkinančia aplinkybe tai, jog nusikaltimas nukentėjusiajam sukėlė sunkias ir galimai negrįžtamas pasekmes fizinei ir psichinei sveikatai, seksualiniam brendimui bei paskyrė dvylikos metų laisvės atėmimo bausmę. Tuo tarpu minimalios (trejų metų) laisvės atėmimo bausmės už BK 150 straipsnio 4 dalyje numatytą nusikaltimą (dvi nusikalstamos veikos) paskirtos Panevėžio apygardos teismo nuosprendžiu[66], kuriuo D. V. Nuteistas už tai, kad laikotarpyje nuo 2007 m. kovo 8 d. iki 2007 m. gegužės mėnesio, tiksli data ir laikas nenustatyti, du kartus kitokio fizinio sąlyčio būdu tenkino savo lytinę aistrą su mažamete sugyventinės dukra, pasinaudodamas jos bejėgiška būkle dėl mažametystės. Apygardos teismas, paskirdamas bausmę, lygią BK 150 straipsnio 4 dalyje numatytam sankcijos minimumui, pažymėjo, jog atsižvelgia į mažesnį rūšinį nusikalstamos veikos pavojingumą, kurį lėmė ne tokie intensyvūs nusikalstami veiksmai, bei į teigiamas kaltininko asmenybę charakterizuojančias aplinkybės. Su teismo išvadomis galima sutikti, kadangi iš tiesų, kaip matyti iš nustatytų faktinių aplinkybių, lytinė aistra su mažamete buvo tenkinama kitokio fizinio sąlyčio būdu, nenaudojant nei fizinio, nei psichinio smurto. Kita vertus, apygardos teismas bausmės skyrimo motyvuose visiškai nepasisakydamas apie nukentėjusiosios patirtą moralinę žalą, autorių nuomone, netinkamai laikėsi bausmių skyrimo taisyklių. Vien ta aplinkybė, jog lytinė aistra du kartus buvo tenkinama su mažamete, kuri buvo priklausoma nuo nuteistojo, rodo, jog tokia nusikalstama veika mažametei buvo padaryta moralinė žala. Juo labiau, kad pats teismas, spręsdamas civilinio ieškinio klausimą šioje byloje, nurodė, jog nusikaltimai padaryti prieš labai jauną asmenį, todėl jo pasekmės gali būti jaučiamos ilgą laiką. Taigi, šiuo atveju, autorių nuomone, apygardos teismas nepakankamai įvertino padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir paskyrė per švelnias bausmes.

Apibendrinant tai, kas buvo nurodyta pirmiau, pasakytina, jog, kaip matyti, už BK 150 straipsnio 4 dalį paskirtosios bausmės gerokai skiriasi savo dydžiu. Be abejo, be padarytos žalos, svarbu įvertinti ir kitas bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes, kurios taip pat įtakoja skirtinos bausmės dydį. Tačiau, autorių nuomone, teismai, skirdami bausmes už lytinius nusikaltimus, padarytus mažamečių bei nepilnamečių asmenų atžvilgiu, visada turėtų itin kruopščiai įvertinti padarytą žalą ne tik šią aplinkybę deklaratyviai nurodydami, arba nenurodydami nuosprendžio motyvuojamoje dalyje, bet ir atsižvelgti į ją skiriant bausmę.

Tiriant bei nagrinėjant nusikaltimų asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui bylas, pasitaiko situacijų, kuomet nukentėjusysis mažametis asmuo lytiškai santykiauja savo noru.

[66] Panevėžio apygardos teismo 2008-10-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1NS-00063-349-2008-59.

Nepaisant to, kad baudžiamasis įstatymas gina ir saugo mažamečių asmenų seksualinį neliečiamumą, o kaltininkas dažniausiai yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nepaisant nukentėjusiojo sutikimo, o kartais ir iniciatyvos, lytiškai santykiauti, tokios nusikalstamos veikos pasižymi mažesniu rūšiniu pavojingumu, kadangi jų metu dažniausiai nėra vartojamas fizinis ar psichologinis smurtas, nukentėjusiajam nėra padaroma didelė nei fizinė, nei moralinė žala. Šios aplinkybės yra svarbios skiriant bausmę už tokią nusikalstamą veiką, todėl tokiose situacijose neretai kaltininkui paskiriama švelnesnė, artima baudžiamojo įstatymo sankcijoje numatytam minimumui, bausmė.

Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno apygardos teismo nuosprendį[67], kuriuo R. L. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už tai, kad *2006 metų birželio - rugsėjo mėn. laikotarpiu, ikiteisminio tyrimo metu tiksliau nenustatytu laiku, Lukšių žemės ūkio bendrovės grūdų sandėlio poilsio kambaryje bei T. D. priklausančiame ūkiniame pastate, esančiuose Plynių kaime, Lukšių seniūnijoje, Šakių rajone, ne mažiau kaip 2 kartus, pasinaudodamas mažametės M. D., gimusios 1994-10-19, bejėgiška būkle dėl mažametystės, kuri dėl amžiaus nesuprato lytinių santykių esmės ir negalėjo dėl to tinkamai išreikšti valios, lytiškai su ja santykiavo ir tokiu būdu ją iššagino.* Kauno apygardos teismas už šią nusikalstamą veiką R. L. paskyrė penkerių metų laisvės atėmimo bausmę, o motyvuose dėl bausmės skyrimo nurodė, jog *skiriant bausmę atsižvelgiama į atsakomybę lengvinančią aplinkybę, R. L. asmenybę charakterizuojančiuos duomenis, į tai, kad su nukentėjusiąja jis bendravo ir lytiškai santykiavo jos iniciatyva, nukentėjusiosios atžvilgiu jis jokio smurto nevartojo, todėl bausmės tikslai bus pasiekti jam skiriant sankcijoje numatytą minimalią laisvės atėmimo bausmę.*

Taigi akivaizdu, jog teismas, nors ir nepripažino šios aplinkybės atsakomybę lengvinančia, tačiau į šią aplinkybę atsižvelgė, vertindamas ją visumoje su kitomis ir paskyrė minimalią sankcijoje numatytą bausmę.

Nors baudžiamajame įstatymo specialiosios dalies straipsnių dispozicijos suformuluotos taip, kad jose aprašomi baigtinės nusikalstamos veikos požymiai, tačiau pavojų baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms kelia ir veikos, neturinčios visų baigtos nusikalstamos veikos požymių, tai reiškia, kad baudžiamoji atsakomybė gali kilti ir už parengtinę nusikalstamą veiką.

Tokių atvejų, kai nusikaltimai asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui nebaigiami dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių, teismų praktikoje pasitaiko, tačiau nėra labai dažni. Vadovaujantis BK 54 straipsnio 2 dalies 4 punktu, skirdami bausmes už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti nusikalstamas veikas seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui, teismai turi atsižvelgti į nusikalstamos veikos stadiją bei vadovautis BK 57 straipsnyje nustatytomis bausmės skyrimo taisyklėmis.

[67] Kauno apygardos teismo 2008-07-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-142-138/2008.

Iš išanalizuotos teismų praktikos matyti, jog teismai, skirdami bausmes už nebaigtas nusikalstamas veikas, tik lakoniškai nurodo, kad atsižvelgia į tai, jog ši veika nutrūko pasikėsinimo stadijoje. Kaip antai Rokiškio rajono apylinkės teismas nuosprendžiu[68] V. T. pripažino kaltu pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 149 straipsnio 3 dalį už tai, kad *2005 metų rugpjūčio 1 d., apie 3 val., Pandėlio k., Pandėlio sen., Rokiškio r., J. Č. priklausančio namo kieme, vydamasis bėgančią nukentėjusiąją D. J. ir ją pasivijęs, apkabinęs iš už nugaros ir laikydamas nukentėjusiosios rankas, pamaudamas jai viršutines kelnes ir apatines kelnaites, bučiuodamas ir laižydamas jos veidą, pargriaudamas ją ant žemės ir laikydamas ją prispaudęs, kėsinosi nukentėjusiąją iššaginti, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių, kadangi buvo užkluptas namo savininkės J. Č.* Teismas motyvuojamojoje dalyje tik deklaratyviai nurodė, jog *parenkant bausmės dydį atižvelgtina į tai, kad V. T. atsakomybę sunkinančių ir atsakomybę lengvinančių aplinkybių nenustatyta. V.T. kaip asmenybė charakterizuojamas gerai, neteistas, administracine tvarka nebaustas, seniūnija apie jį neigiamų ar teigiamų aplinkybių nepateikia. Parenkant bausmės rūšį teismas taip pat atsižvelgia į tai, kad buvo padarytas tyčinis sunkus nusikaltimas, kuris nutrūko pasikėsinimo stadijoje. Atsižvelgiant į visas šias paminėtas aplinkybes V. T. parinktinas laisvės atėmimo bausmės dydis mažesnis nei straipsnio sankcijoje numatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis.* J. Č. paskirta ketverių metų laisvės atėmimo bausmė.

Šioje byloje teismas nesilaikė BK 57 straipsnyje numatytų imperatyvių nuostatų, jog teismai turi vertinti pačias aplinkybes, dėl kurių nusikalstama veika nebuvo baigta, bei atsižvelgti į tai, kiek nusikalstamas ketinimas buvo įgyvendintas, taip pat įvertinti kaltininko padarytų veiksmų pavojingumą. Kaltininko padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą rodo jo pasiryžimas ir atkaklumas siekiant lytinių santykių. Svarbu atsižvelgti ir į kilusius padarinius. Deja, nuosprendyje šios aplinkybės nėra aptariamos.

Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismas 2008 m. spalio 29 d. nuosprendžiu pripažindamas A. S. kaltu pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 150 straipsnio 1 dalį už tai, kad *2007 m. vasario 28 d., laikotarpiu nuo 03.00 val. iki 05.00 val. bute, (duomenys neskelbtini), Vilniuje, turėdamas tikslą oraliniu būdu tenkinti savo lytinę aistrą su R. R. prieš jos valią, pasinaudojęs dėl prieš tai pavartoto prieš ją smurto palaužtu nukentėjusiosios pasipriešinimu, paėmęs R. R. už plaukų, jėga spaudė pastarosios galvą prie savo lytinio organo, reikalaudamas čiulpti jo lytinį organą, tai yra, panaudodamas fizinį smurtą ir atimdamas jai galimybę priešintis, pasikėsino seksualiai išprievartauti R. R. oraliniu būdu.*[69] Apygardos teismas, skirdamas bausmę A. S, atsižvelgęs į visas bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes, motyvuojamojoje dalyje taip pat nurodė,

[68] Rokiškio rajono apylinkės teismo 2007-09-24 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-97-762/2007.
[69] Vilniaus apygardos teismo 2008-10-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180/2008.

jog *nusikalstama veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių, kadangi nukentėjusioji neteko sąmonės.* Už šią nusikalstamą veiką Vilniaus apygardos teismas kaltininkui paskyrė trejų metų ir šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmę.

Iš išnagrinėtų baudžiamųjų bylų matyti, kad lytiniais nusikaltimais beveik visada padaroma didesnė ar mažesnė žala nukentėjusiajam asmeniui. Tokia žala gali būti turtiniai, fiziniai ar moraliniai padariniai, kilę iš nusikalstamos veikos padarymo. Kaip matyti iš teismų praktikos, dažnoje baudžiamojoje byloje dėl nusikaltimų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir (ar) neliečiamumui nukentėjusysis patiria fizinį smurtą, o beveik kiekvienoje byloje – moralinę žalą. Po nusikalstamos veikos padarymo atsiradusių padarinių buvimas, jų pobūdis, sunkumas rodo didesnį nusikalstamos veikos pavojingumą, todėl teismai, skirdami bausmes, turi ne vien tik lakoniškai apie tai užsiminti nuosprendžio motyvuojamojoje dalyje, bet patirtą žalą konkretizuoti ir nurodyti jos reikšmę individualizuojant bausmę.

Deja, teismai, motyvuodami bausmės skyrimą, dažniausiai tik užsimena apie patirtą žalą, tačiau ją išsamiau vertina ir aprašo tik spręsdami civilinio ieškinio baudžiamojoje byloje klausimą. Tuo tarpu Kauno apygardos teismo nuosprendžio[70], kuriuo A. D. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (dvi nusikalstamos veikos), motyvuojamoje dalyje dėl bausmių skyrimo teismas visiškai neužsiminė apie nusikalstamų veikų pasekmes, jų neaprašė ir nedetalizavo, tuo tarpu spręsdamas civilinio ieškinio klausimą, teismas lakoniškai nurodė, jog *iš bylos medžiagos matyti, kad nukentėjusioji patyrė stresą, išgyvena. Po nusikaltimo jai išsivystė potrauminio streso sindromas. Numatyti, kokios pasekmės gali kilti ateityje negalima.* Pirmosios instancijos teismas A. D. pripažino kaltu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (2004 m. gegužės 1 d. - lapkričio 1 d. nusikalstama veika) ir paskyrė laisvės atėmimo bausmę trejiems metams bei pagal BK 150 straipsnio 4 dalį (2007 m. rugsėjo - spalio mėn. nusikalstama veika) paskyrė laisvės atėmimo bausmę ketveriems metams. Taigi, apygardos teismas A. D. už labai sunkių nusikaltimų padarymą paskyrė bausmes, artimas BK 150 straipsnio 4 dalies sankcijoje numatytai minimaliai bausmei.

Tokiai teismų praktikai, autorių nuomone, pritarti negalima, kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau, kilusios pasekmės nusikalstamų veikų asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui kontekste yra pakankamai svarbi aplinkybė norint tinkamai individualizuoti bausmę, todėl toks deklaratyvus nurodymus arba nenurodymas visiškai leidžia manyti, jog teismas nepilnai atsižvelgė į bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes, o konkrečiai – netinkamai įvertino nusikalstamos veikos pavojingumą, todėl ir paskirtoji bausmė galimai neatitinka baudžiamojo įstatymo keliamų reikalavimų. Lietuvos apeliacinis teismas, iš dalies tenkindamas prokuroro apeliacinį skundą dėl pirmiau minėto nuosprendžio, šią pirmosios

[70] Kauno apygardos teismo 2009-05-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-133/2009.

instancijos teismo klaidą ištaisė ir nutartyje[71] nurodė, kad *teisėjų kolegija sutinka su prokuroru, jog pirmosios instancijos teismas nepakankamai įvertino labai sunkaus nusikaltimo pavojingumo visuomenei laipsnį ir dėl nusikaltimo kilusius sunkius padarinius, atsakomybę lengvinančių aplinkybių nebuvimą ir neigiamus nuteistojo asmenybę charakterizuojančius duomenis. A. D. padarė 2 labai sunkias nusikalstamas veikas (LR BK 150 str. 4 d.) ir vieną nesunkią (LR BK 153 str.), anksčiau yra teistas už iššaginimą ir atliko bausmę, tačiau iš šio teistumo nepadarė reikiamų išvadų, nepasitaisė, yra linkęs nusikalsti, todėl pavojingas visuomenei.<...> Nebuvo pakankamai įvertinta nuteistojo neigiama asmenybė bei itin sunkūs nusikaltimo padariniai, t. y. mažametės E. K. patirta daugkartinė seksualinė prievarta, dėl ko jai išsivystė potrauminio streso sutrikimas. Kadangi LR BK 150 str. 4 d. vidurkį sudaro 8 metai, todėl, atsižvelgus į aukščiau išvardintas aplinkybes, A. D. už 2004 m. įvykdytą veiką ir skiriamas laisvės atėmimo bausmės vidurkis, o už 2007 m. įvykdytą veiką – bausmė, nežymiai viršijanti sankcijoje numatytą bausmės vidurkį.*

Kaip priešingą ir teisingą nusikalstama veika padarytos žalos įvertinimo pavyzdį galima pateikti jau minėtą Šiaulių apygardos teismo nuosprendį[72], kuriuo N. B. pripažintas kaltu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį ir nuteistas dvylikos metų laisvės atėmimo bausme už ilgalaikį mažamečio berniuko seksualinį prievartavimą. Teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą N. B., nurodė, kad *nukentėjusiajam T. V. patirtas ilgalaikiai fizinis smurtas ir seksualinė prievarta sukėlė adaptacijos sutrikimą: mišrią nerimo ir depresinę reakciją ir sąlygojo nesunkų (vidutinio sunkumo) jo sveikatos sužalojimą, ką patvirtina teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizės išvada (t.1, b.l. 80-82), o taip pat liudytojų parodymai ir kiti byloje surinkti įrodymai, kad po patirto seksualinio prievartavimo žymiai pasikeitė T. V. elgesys, mokymosi pažangumas, savęs, kaip asmenybės, vertinimas.* Šioje byloje apygardos teismas N. B. atsakomybę sunkinančia aplinkybe pripažino tai, kad dėl jo padarytos nusikalstamos veikos atsirado sunkių padarinių (BK 60 straipsnio 1 dalies 11 punktas). Įvertinęs visas pirmiau nurodytas aplinkybes, Šiaulių apygardos teismas N. B. už BK 150 straipsnio 4 dalyje numatytą nusikaltimą paskyrė dvylikos metų laisvės atėmimo bausmę, kas yra gerokai daugiau, nei šiame straipsnyje nustatytas bausmės vidurkis (8 metai).

Teismų praktikoje pasitaiko nemažai atvejų, kuomet kaltininkas yra teisiamas už eilę lytinių nusikaltimų, dažniausiai padarytų prieš tą patį nukentėjusį asmenį. Tokie atvejai gali būti dvejopi: gali būti pripažįstama, jog padaryta viena tęstinė nusikalstama veika arba nusikalstamų veikų daugetas, t. y. nusikalstamų veikų realioji sutaptis. Teismų praktika eina tuo keliu, kad jei asmuo per tam tikrą laiko tarpą kelis kartus lytiškai santykiauja arba kelis kartus tenkina lytinę

[71] Lietuvos apeliacinio teismo 2009-10-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-371/2009.
[72] Šiaulių apygardos teismo 2008-10-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-154/2008.

aistrą su tuo pačiu nukentėjusiuoju prieš jo valią esant vieningai tyčiai, keli lytiniai santykiavimai arba keli lytinės aistros tenkinimo veiksmai vertinami kaip vienas tęstinis nusikaltimas[73]. Tokiu atveju kaltininko nusikalstama veika kvalifikuojama pagal vieną BK specialiosios dalies straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už kaltininko padarytą nusikalstamą veiką. Kalbant apie tokios nusikalstamos veikos pavojingumą, pažymėtina tai, jog teismai turėtų pripažinti, kad toks nusikaltimas pasižymi didesniu rūšiniu pavojingumu, kadangi vieną nusikalstamą veiką sudaro keli ar daugiau epizodų. Pvz., Kauno apygardos teismo nuosprendžiu[74] R. B. už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų, pagal BK 149 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad *nuo 2002 m. iki 2007 m. pavasario, tiksliau ikiteisminio tyrimo ir teismo nenustatytu laiku, bute, esančiame (duomenys neskelbtini), nuo 2005 m. bute, esančiame (duomenys neskelbtini), būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kas turėjo įtakos nusikaltimų darymui, lytinio santykiavimo tikslu siekdamas palaužti mažametės podukros E. M. pasipriešinimą, panaudodamas jos atžvilgiu fizinį smurtą ir grasinimus – pargriaudamas ant lovos, jėga nurengdamas drabužius, užsiguldamas ir laikydamas, taip pat pasinaudodamas bejėgiška būkle dėl mažametystės tęstiniais nusikalstamais veiksmais sistemingai, ne mažiau 7 kartų, žagino mažametę E. M.* Nors teismas šio nuosprendžio aprašomojoje dalyje užsiminė apie nusikalstamos veikos tęstinumą, tačiau bausmių skyrimo motyvuose apie tai pasisakyta nebuvo. Tuo tarpu kitoje Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje[75], kurioje B. G. nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį už ilgalaikį savo mažametės dukros seksualinį prievartavimą, teismas motyvuojamoje dalyje išsamiai atskleidė ir nurodė visas bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes, tarp jų ir tai, kad *kaltinamojo nusikalstami seksualinio pobūdžio veiksmai prieš nukentėjusiąją su pertraukomis tęsėsi beveik aštuonerius metus. Dėl nusikalstamų tėvo veiksmų mažametė nukentėjusioji patyrė didžiulį dvasinį sukrėtimą, ilgalaikius neigiamus dvasinius išgyvenimus. Mažametės nukentėjusiosios fizinio ir socialinio brendimo metu eilę metų ją sistemingai moraliai traumuodamas, kaltinamasis savo nusikalstamais veiksmais padarė sunkiai pataisomą žalą pilnavertės vaiko asmenybės formavimuisi.* Taigi akivaizdu, jog tęstinė nusikalstama veika pasižymi didesniu rūšiniu pavojingumu jau vien dėl to, kad nukentėjusiam asmeniui padaroma gerokai didesnė moralinė žala bei tai be kita ko rodo ir didesnį kaltininko asmenybės pavojingumą.

Įdomi teismų praktika bausmių skyrimo aspektu ir tuo atveju, jei vieno kaltininko nusikalstamos veikos padarytos prieš tą patį nukentėjusįjį sudaro realią nusikalstamų veikų sutaptį. Tokiu atveju teismas kiekvieną nusikalstamą veiką kvalifikuoja atskirai ir už kiekvieną iš

[73] Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 2004-12-30 nutarimas Nr. 49 :Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose". T.P. Nr.22, P.273.
[74] Kauno apygardos teismo 2008-12-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-204-81/2008.
[75] Kauno apygardos teismo 2008-01-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008.

jų paskiria bausmę. Teismai tokiu atveju kiekvieną sekančią nusikalstamą veiką turėtų vertinti kaip pavojingesnę nusikalstamos veikos ir kaltininko asmenybės pavojingumo aspektu. Tokia teismų praktika matyti Šiaulių apygardos teismo baudžiamojoje byloje[76], kurioje D. S. nuteistas už keturias mažametės seksualinio prievartavimo veikas, padarytas 2004 m. spalio mėnesį (tikslesnis nusikalstamos veikos padarymo laikas nenustatytas), 2005 m. vasarą (tikslesnis nusikalstamos veikos padarymo laikas nenustatytas), 2005 metų rudenį (tikslesnis nusikalstamos veikos padarymo laikas nenustatytas) bei 2005 m. lapkričio 6 - 15 dienomis (tikslesnis nusikalstamos veikos padarymo laikas nenustatytas). Visi seksualiniai prievartavimai buvo padaryti panašiomis aplinkybėmis, t. y. D. S. nusirengdavo, liepdavo nusirengti ir nukentėjusiajai, pasinaudodamas bejėgiška A. S. būkle dėl mažametystės, prispausdavo ją kūnu ir taip atimdamas galimybę priešintis, grasindamas smurtu – išmesti per balkoną ir pasmaugti, padurti, prieš jos valią, kišdavo rankos pirštus A. S. į išeinamąją angą, makštį, kišdavo savo varpą jai į burną ir taip tenkindamas savo lytinę aistrą ją seksualiai prievartaudavo oraliniu bei fizinio sąlyčio būdu. Viena nusikalstama veika padaryta seksualiai prievartaujant nukentėjusiąją analiniu būdu. Nors teismas nuosprendžio motyvuojamoje dalyje ir nenurodė, jog skirdamas bausmę atsižvelgia į nusikalstamų veikų pakartotinumą, tačiau iš paskirtųjų bausmių matyti, jog kiekvieną sekančią nusikalstamą veiką teismas įvertino kaip pavojingesnę. Už pirmąją nusikalstamą veiką apygardos teismas D. S. paskyrė penkerių metų laisvės atėmimo bausmę, už antrąją – penkerių metų ir šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmę, už trečiąją – šešerių metų laisvės atėmimo bausmę, o už ketvirtąją – laisvės atėmimą šešeriems metams ir šešiems mėnesiams.

Visos šios išvardintos ir aptartos aplinkybės charakterizuoja padarytą nusikalstamą veiką, leidžia nustatyti didesnį ar mažesnį tokios veikos rūšinį pavojingumą, tačiau pagal BK 54 straipsnio nuostatas ir iš išanalizuotos teismų praktikos matyti, jog skiriant bausmę taip pat itin svarbus momentas yra kaltininko asmenybę apibūdinantys požymiai, kurie teismams turi tokią pačią reikšmę kaip ir aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos veikos pavojingumą.

3.2. Kaltininko asmenybės vertinimo reikšmė bausmių skyrimui už lytinius nusikaltimus

Lietuvos Aukščiausiasis teismas, formuodamas teisminę praktiką, yra nurodęs, jog vertindamas nusikaltimą padariusiojo asmenybę, teismas turi skirti asmenybės bruožus, kurie lemia asmens pavojingumą ir požymius, kurie tam įtakos neturi[77]. Nors pagrindinis kriterijus, nulemiantis nusikalstamą veiką padariusio asmens pavojingumą ir skirtinos bausmės dydį, yra jo

[76] Šiaulių apygardos teismo 2008-07-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-61-354/2008.
[77] Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 1999-12-23 nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis". Teismų praktika, 1999. Nr.12. P.383.

padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, jos padariniai, tačiau teismų praktikoje atsižvelgiama ir į kitas aplinkybes, kurios tiesiogiai nesusijusios su padaryta nusikalstama veika, tačiau padeda visapusiškai įvertinti kaltininko asmenybę ir paskirti teisingą bausmę[78]. Kaltininko pavojingumą nulemia požymiai, charakterizuojantys jį iki nusikalstamos veikos padarymo, nusikalstamos veikos padarymo metu ir po nusikalstamos veikos padarymo. Iki nusikalstamos veikos padarymo asmenį dažniausiai charakterizuoja ankstesni teistumai ar kitokie teisės pažeidimai, polinkis į girtavimą, narkotinių ar kitų svaiginančių medžiagų vartojimą, vertybinė orientacija, požiūris į šeimą, darbą, elgesys visuomenėje ir pan. Kaltininko elgesį nusikalstamos veikos padarymo metu charakterizuoja nusikalstamos veikos padarymo būdas, priemonės, pasekmių sunkumas, padarymo tikslai bei motyvai ir pan. Prie asmenį charakterizuojančių aplinkybių, kurie kaltininką apibūdina po nusikalstamos veikos padarymo, teismų praktikoje priskiriama kaltininko požiūris į padarytą nusikalstamą veiką ir jo pasekmes. Tai gali būti ir aplinkybės, lengvinančios atsakomybę – kaltininko nuoširdus gailėjimasis ar atvykimas ir prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, aktyvus padėjimas išaiškinti nusikaltimą ar susekti kitus nusikaltėlius, savanoriškas žalos atlyginimas ir pan. Visos šios paminėtos aplinkybės yra vienodai svarbios ir teismas, skirdamas bausmę, turi vertinti jų visetą. Skirdamas bausmę teismas gali atsižvelgti ir į kitus asmenybę charakterizuojančius požymius: amžių, lytį, šeimyninę padėtį, išsilavinimą, sveikatos būklę ir pan., tačiau remdamasis šiais požymiais teismas negali griežtinti bausmės[79].

Pažymėtina tai, jog dalis nusikalstamą veiką padariusį asmenį apibūdinančių aplinkybių yra suformuluotos kaip atsakomybę lengvinančios arba sunkinančios aplinkybės, todėl, pripažinus šias nusikalstamą veiką padariusio asmens atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes, antrą kartą į tai, vertinant jo asmenybę, neatsižvelgiama.

Pirmiau minėto Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato nutarimo[80] 5 punkte taip pat pasakyta, jog įvertindamas kaltininko asmenybės pavojingumą bei parinkdamas bausmės rūšį ir dydį, teismas turi kreipti ypatingą dėmesį į tai, ar nusikaltimas padarytas atsitiktinai, dėl kitų asmenų įtakos arba nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, ar kaltininko antivisuomeninės nuostatos jau buvo susiformavusios iki nusikalstamo poelgio ir nusikaltimas buvo tik loginė kaltininko gyvenimo būdo ir jo ankstesnio elgesio pasekmė. Ši aplinkybė svarbi ir dėl to, kad atsitiktinė nusikalstama veika neretai yra mažesnio rūšinio pavojingumo.

Išsamus kaltininko asmenybės vertinimas, kuomet padarytos nusikalstamos veikos yra loginė kaltininko gyvenimo būdo pasekmė, akivaizdus Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje

[78] Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato teismų praktikos, skiriant bausmes už nužudymus, apžvalga. Teismų praktika Nr. 28. P. 279.
[79] Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 1999-12-23 nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis". Teismų praktika, 1999. Nr.12.P.383.
[80] Ten pat.

byloje Nr. 1-207/2008[81], kurioje kaltininkas nuteistas už 7 labai sunkias, 10 sunkių, 8 apysunkias ir 8 nesunkias nusikalstamas veika, iš kurių 19 padarytos pažeidžiant asmens seksualinę laisvę ir (ar) neliečiamumą. *A. S. atsakomybę lengvinančių aplinkybių nėra, jo atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra ta, kad nusikaltimus prieš nukentėjusiąsias E. B., G. K., R. V., J. S., V. U. ir K. Š. jis padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio ir tai turėjo įtakos nusikaltimų padarymui (Lietuvos Respublikos BK 60 str. 1 d. 9 p.). A. S. padarė nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, dėl ko fizinės ir moralinės žalos patyrė daugiausia mažametės ir nepilnametės, taip pat ir suaugusios moterys. Savo veiksmais jis pažeidė visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą ir Konstitucijos pripažintas žmogaus teises – teisę į laisvę, neliečiamumą, garbę ir orumą.*

A. S. padarė 7 labai sunkius, 10 sunkių, 8 apysunkius ir 8 nesunkius nusikaltimus (Lietuvos Respublikos BK 11 str.). Visi jo padaryti nusikaltimai yra pavojingi, sukėlę ypatingą žalą nukentėjusiosioms, jų artimiesiems, visuomenei. Nusikaltimų padarymui buvo panaudotos iš anksto numatytos priemonės ir įrankiai – automobilis, ginklas – pistoletas, mobiliojo ryšio telefonai su kamerom. Visi nusikaltimai buvo iš anksto apgalvoti, suplanuoti. Kaltinamasis A. S. gerai žinojo vietas, kuriose jis laukdavo savo aukų bei gerai žinojo, kur automobiliu nusivežti aukas, kad būtų nuošali vieta. Visi jo padaryti nusikaltimai pasiekė baigtinę stadiją.

A. S. vedęs nuo 1999 m., vaikų neturi. Baustas administracine tvarka už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam (6 t. 55 b.l.). Praeityje A. S. yra 4 kartus teistas. A. S. nepateisino jam valstybės parodyto pasitikėjimo ir nusikaltimus, už kuriuos yra teisiamas šiuo nuosprendžiu padarė lygtinio paleidimo iš pataisos namų laikotarpiu, neatlikęs bausmės už seksualinio pobūdžio nusikaltimą mažametės atžvilgiu, turėdamas neišnykusius teistumus. Ši aplinkybė įgalina teismą konstatuoti, kad iš ankstesnių teistumų A. S. išvadų nepadarė, toliau darė seksualinio pobūdžio nusikaltimus, kelių metų bėgyje padarė 33 ištirtas nusikalstamas veikas ir jas darė ne dėl kokių nors jam nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių, o dėl jo antivisuomeninių planingai susiformavusių nuostatų, taigi šio pobūdžio nusikaltimai yra jo loginė gyvenimo būdo ir ankstesnio elgesio pasekmė.

Šios aplinkybės įgalina teismą parinkti A. S. už padarytus labai sunkius ir sunkius nusikaltimus maksimalią, sankcijoje numatytą bausmę bei bausmes artimas sankcijose nurodytam maksimumui.

Taigi šioje byloje kaltininko ankstesni teistumai (tarp kurių ir teistumas už lytinius nusikaltimus), A. S. asmenybę iki nusikalstamos veikos padarymo charakterizuojantys požymiai, nusikalstamų veikų pakarotinumas rodo, jog nusikalstamos veikos nebuvo atsitiktinės.

[81] Vilniaus apygardos teismo 2008-12-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-207/2008.

Tokią susiformavusią teismų praktiką patvirtina ir Kauno apygardos teismo nuosprendis[82], kuriame, priešingai nei pirmiau minėtame, teismas atsižvelgė į tai, kad nusikalstama veika buvo atsitiktinė. Šiuo nuosprendžiu A. A. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 1 dalį už tai, kad *2003 m. liepos 20 d., apie 15 val. 45 min., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kas turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, K. B. priklausančiame bulvių lauke, esančiame (duomenys neskelbtini), panaudodamas fizinį smurtą, lytiškai santykiavo su M. G. prieš jos valią, t.y. ją iššagino.* Apygardos teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą A. A., nuosprendyje pažymėjo, jog *teismas atsižvelgia į kaltininko teigiamą charakteristiką: anksčiau neteistas, administracinės teisės pažeidimų nepadaręs, nors po nusikalstamos veikos praėjo daugiau kaip penki metai, tačiau per tą laiką jokių teisės pažeidimų nepadarė, turi šeimą, kurioje auga du vaikai, o tai rodo, jog šią nusikalstamą veiką padarė atsitiktinai, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms.*

Taigi, Kauno apygardos teismas šioje byloje padarė pagrįsta išvada, jog kaltininko asmenybę charakterizuojančios aplinkybės iki ir po nusikalstamos veikos padarymo neabejotinai leidžia manyti, jog tokią nusikalstamą veiką A. A. padarė atsitiktinai, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms. Teismas šioje byloje taip pat teisingai pastebėjo ir nurodė aplinkybę, charakterizuojančią kaltininko asmenybę po nusikalstamos veikos padarymo, o būtent tai, jog kaltininkas teisminio bylos nagrinėjimo metu simuliavo psichinę ligą, kas trukdė greičiau išnagrinėti baudžiamąją bylą ir paskyrė A. A. ketverių metų laisvės atėmimo bausmę, kas yra šiek tiek daugiau, nei numatytas BK specialiosios dalies straipsnio sankcijos vidurkis.

Analizuojant įvairių instancijų teismų sprendimus pastebima, jog didžiausią įtaką didesnės bausmės, negu atsakomybę už atitinkamą nusikalstamą veiką numatančio straipsnio sankcijoje numatytas bausmės vidurkis, ar bausmės vykdymo atidėjimui turi kaltininko ankstesni teistumai, administracinių nuobaudų buvimas, požiūris į darbą bei šeimą.

Pavyzdžiui, nutartyje Nr. 2K-725/2007[83] Lietuvos Aukščiausiojo teismo kolegija, iš dalies tenkindama nuteistojo R. P., pripažinto kaltu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį ir nuteisto šešerių metų laisvės atėmimo bausme, kasacinį skundą, pakeitė Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį nurodydamas, jog apeliacinės instancijos teismas, skirdamas bausmę R. P., nepakankamai atsižvelgė į BK 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes. Kasacinis teismas konstatavo, jog *BK 150 straipsnio 4 dalies sankcija numato vienintelę bausmės rūšį, t. y. laisvės atėmimą nuo trejų iki trylikos metų, todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai skyrė kasatoriui laisvės atėmimo bausmę. Tačiau, kolegijos manymu, teismas, parinkdamas skirtinos laisvės atėmimo bausmės dydį, nepakankamai atsižvelgė ir įvertino visas BK 54 straipsnio 2*

[82] Kauno apygardos teismo 2008-12-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-48/2008.
[83] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007-11-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-725/2007.

dalyje numatytas aplinkybes. Nors byloje nenustatyta atsakomybę lengvinančių aplinkybių, tačiau nenustatyta ir atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Be to, skiriant bausmę šioje byloje atsižvelgtina į tai, kad R. P. teisiamas pirmą kartą, anksčiau nebuvo padaręs nusikalstamų veikų, nebaustas administracine tvarka. Be to, jis charakterizuojamas teigiamai, gyvena normalų gyvenimo būdą, dirba. Atsižvelgtina ir į tai, kad jis prižiūri ir šiuo metu išlaiko tris dukras, kurios gyvena ne su mama, o su juo jo motinos namuose.

Taigi šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis teismas, įvertinęs kaltininko asmenybę, t.y. tai, kad jis anksčiau neteistas bei nebaustas administracine tvarka, gyvena normalų gyvenimo būdą, teigiamą požiūrį į šeimą, paskirtąją bausmę sušvelnino iki sankcijoje numatytos minimalios laisvės atėmimo bausmės ir paskyrė laisvės atėmimą trejiems metams.

Tačiau tam, kad būtų visapusiškai įvertinta kaltininko asmenybė, teismai turi atsižvelgti ne tik į aplinkybes, apibūdinančias kaltininką iki nusikalstamos veikos padarymo, bet ir įvertinti jo elgesį nusikalstamos veikos darymo metu bei po šio nusikaltimo padarymo.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, kaltininko asmenybę nusikalstamos veikos metu apibūdina nusikalstamos veikos padarymo būdas, pasekmių sunkumas, tikslai bei motyvai ir pan. Išanalizuotų baudžiamųjų bylų praktika rodo, jog nemaža dalis kaltininkų, nuteistų už lytinius nusikaltimus, nusikalstamos veikos padarymo metu buvo ciniški, pagrindinis nusikalstamo elgesio motyvas buvo ne seksualinio poreikio patenkinimas, o savotiškas seksualinis chuliganizmas, ypač tada, kai nusikalstama veika padaroma nepilnamečio asmens ar (ir) veikiant bendrininkų grupe.

Kaip pavyzdį galima pateikti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį[84], kuriuo nepilnametis J. Č. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 3 dalį bei 150 straipsnio 3 dalį už tai, kad *būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, 2007 m. rugpjūčio 9 d., laikotarpiu nuo 00.00 val. iki 9.00 val., sode, esančiame tarp Šeimyniškių g. 23-ojo ir Raitininkų g. 9-ojo namų, Vilniuje, siekdamas tenkinti savo lytinę aistrą, pareikalavo nukentėjusiosios S. G., gim. 1994 m. vasario 13 d., nusirengti, o jai atsisakius, sudavė nukentėjusiajai ne mažiau trisdešimt vieno smūgio į įvairias kūno vietas, padarydamas jai nežymų sveikatos sutrikdymą, po to jėga nurengė nukentėjusiąją, ir tokiu būdu palaužęs nukentėjusiosios pasipriešinimą, įvedė į jos burną savo lytinį organą ir taip oraliniu būdu tenkino savo lytinę aistrą prieš mažametės nukentėjusiosios S. G. valią.*

Taip pat jis, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, 2007 m. rugpjūčio 9 d., laikotarpiu nuo 00.00 val. iki 9.00 val., sode, esančiame tarp Šeimyniškių g. 23-ojo ir Raitininkų g. 9-ojo namų, Vilniuje, siekdamas turėti su nukentėjusiąja S. G. lytinius santykius, pasinaudojęs seksualinio prievartavimo metu palaužtu nukentėjusiosios pasipriešinimu, t. y. panaudojęs fizinį smurtą - sudavęs nukentėjusiajai ne mažiau trisdešimt vieno smūgio į įvairias kūno vietas, toliau

[84] Vilniaus apygardos teismo 2008-02-25 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-58/2008.

tęsdamas savo nusikalstamą sumanymą, apdegino žiebtuvėliu nukentėjusiosios plaukus ir kelnes, šlapinosi ant jos bei, užgulęs pastarąją kūnu, įvedė savo lytinį organą į nukentėjusiosios lytinius organus, ir taip iššagino mažametę S. G.

Teismas, motyvuojamojoje dalyje nurodė, kad *skirdamas bausmę kaltinamajam J. Č., atsižvelgia į jo atsakomybę sunkinančią aplinkybę (nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio), nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei, jos sukeltas pasekmes, kaltinamojo asmenybę. J. Č. padaryti nusikaltimai yra labai sunkūs, nusikaltimo padarymo metu kaltinamasis sudavė nukentėjusiajai gana daug smūgių, iš jos tyčiojosi. Nežiūrint į nepilnametystę, kaltinamasis vartoja alkoholinius (sulaikymo metu taip pat buvo neblaivus – 1,88 promilių alkoholinis girtumas, kas pasitvirtina alkotesterio parodymais (b. l. 86)), daro administracinius teisės pažeidimus, dėl ko nuo 2005-05-18 įrašytas į policiją dominančių vaikų apskaitą. Kaip matyti iš byloje esančios Vilniaus komunalinių paslaugų mokyklos išduotos charakteristikos – mokykloje mokosi nenoriai, paskaitų nelanko, mokytojai skundžiasi jo elgesiu. Visos šios aplinkybės leidžia teigti, kad kaltinamasis nėra linkęs laikytis visuomenei priimtinų elgesio normų, yra linkęs nusikalsti, todėl jam turi būti paskirta laisvės atėmimo bausmė, tačiau jos trukmė sankcijos ribose mažintina, atsižvelgiant į šias aplinkybes: kaltinamasis anksčiau neteistas, padaryti nusikaltimą iš dalies paskatino ir pačios nukentėjusiosios ne visiškai tinkamas elgesys įvykio dieną, nors tai ir nepateisina kaltininko poelgio. Paminėtos aplinkybės švelnina kaltinamojo atsakomybę bei mažina veikos pavojingumo laipsnį. J. Č. atsiprašė nukentėjusiosios įstatyminės atstovės, iš dalies sutinka atlyginti nusikaltimu padarytą neturtinę žalą, pasižada ateityje laikytis įstatymų reikalavimų.*

Taigi teismas šioje baudžiamojoje byloje atsižvelgė ne tik į kaltininko elgesį iki ir po nusikalstamos veikos padarymo, tačiau ir į jo ciniška elgesį nusikalstamos veikos darymo metu, todėl įvertinęs ir visas kitas reikšmingas aplinkybes, paskyrė teisingas, individualizuotas bausmes.

Kaltininko elgesio po nusikaltimo padarymo įvertinimas apibūdinant jo asmenybę matyti Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyje Nr. 2K-38/2009[85], kurioje kasacinės instancijos teismas, atsakydamas į kasatoriaus L. Ž., nuteisto pagal BK 150 straipsnio 4 dalį, 159 straipsnį bei 161 straipsnio 2 dalį, skundą nurodė, jog *iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad, nors nuteistasis L. Ž. ikiteisminio tyrimo metu kaltu dėl jam inkriminuojamų veikų kaltu neprisipažino, pirmosios instancijos teismo posėdyje nurodė esmines D. K. seksualinio prievartavimo bei jo nugirdymo aplinkybes; jo motina nukentėjusiajam D. K. iki bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka atlygino nemažą dalį – 6000 Lt – nusikaltimu padarytos neturtinės žalos. Kita vertus, nuteistasis L. Ž. savo elgesio nevertino kritiškai, per visą bylos procesą nukentėjusiojo*

[85] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2009.

neatsiprašė ir neigė tai, kad prieš nukentėjusįjį buvo naudojamas fizinis smurtas, kad nusikaltimas įvykdytas bendrininkų grupe. Kartu atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kasatorius pirmosios instancijos teisme nenurodė nuoširdžiai besigailįs įvykdęs jam inkriminuotas veikas, o apeliaciniame bei kasaciniame skunduose, teigdamas, jog dėl savo charakterio ypatumų jis nemokąs išreikšti nuoširdaus gailesčio viešai, iš esmės tik formaliai, nurodo, kad labai gailisi dėl padaryto nusikaltimo. Vadinasi, negalima teigti, kad nuteistasis L. Ž. dėl padarytos nusikalstamos veikos nuoširdžiai gailisi. Taigi, kolegijos nuomone, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai motyvuotai konstatavo, kad nuteistasis L. Ž. dėl padarytų nusikalstamų veikų nesigaili ir pagrįstai vien tik jo prisipažinimo seksualiai prievartavus D. K. bei šį nugirdžius nepripažino jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

Į kaltininko elgesį nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos atkreipiamas pakankamas dėmesys ir Klaipėdos apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008[86], kurioje B. G. nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį ir 153 straipsnį už savo mažametės dukros seksualinį prievartavimą bei tvirkinimą. Teismas motyvuojamoje dalyje nurodė, jog *kaltinamasis B. G. padarė du nusikaltimus, vienas iš kurių yra labai sunkus (BK 11 str. 6 d.), prieš mažametę nukentėjusiąją – savo dukrą. Jis nusikalto vadovaudamasis žemomis ištvirkėliškomis paskatomis, tenkino savo gašlumą su mažamete dukra pasinaudodamas ir dėl giminystės ryšio kylančiu pastarosios priklausomumu, savo ilgai trukusiais itin amoraliais nusikalstamais veiksmais sukėlė mažametei nukentėjusiajai didelę moralinę traumą, padarė sunkiai pataisomą žalą pilnavertės vaiko asmenybės formavimuisi. Kaltinamasis nei kiek nesigaili nusikaltęs, bando apkaltinti nukentėjusiąją ir jos artimuosius melagingų parodymų prieš jį davimu, tokiu būdu dar labiau gilindamas mažametei dukrai nusikalstamais veiksmais padarytą moralinę traumą. Todėl, nors kaltinamasis anksčiau nėra teistas ir baustas administracine tvarka, dirba, iš darbovietės charakterizuojamas iš esmės teigiamai, už abu nusikaltimus jam skirtinos artimos sankcijų vidurkiui sankcijose numatytos laisvės atėmimo bausmės.*

Tinkamas kaltininko elgesio įvertinimas nusikalstamos veikos padarymo metu ir po jos išdėstytas ir jau minėtoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje[87], kurioje atmestas I. Š., nuteisto pagal BK 149 straipsnio 4 dalį, apeliacinis skundas. Teisėjų kolegija šioje nutartyje pažymėjo, jog *kaltininko pavojingumą nulemia požymiai, apibūdinantys jį iki nusikalstamos veikos padarymo, nusikalstamos veikos darymo metu bei po nusikalstamos veikos padarymo. Nors I. Š. teistumas už seniau padarytą nusikaltimą yra išnykęs ir jis laikomas neteistu, tačiau ta aplinkybė, jog jis jau buvo vieną kartą teistas už nusikaltimą asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui, rodo tai, jog jis yra linkęs daryti tokio pobūdžio nusikaltimus. Apeliantas*

[86] Klaipėdos apygardos teismo 2008-01-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008.
[87] Lietuvos apeliacinio teismo 2009-11-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460/2009.

nusikaltimą padarė prieš mažametę, pavartodamas prieš ją intensyvų fizinį smurtą. Po nusikalstamos veikos padarymo nuteistasis neatliko jokių veiksmų, kuriais galėtų sušvelninti kilusias pasekmes nukentėjusiajai.

Skirdami bausmes teismai taip pat atsižvelgia ir į socialinius – demografinius kaltininko asmenybę apibūdinančius požymius, tokius kaip amžių, šeiminę padėtį, sveikatos būklę ir pan. Tačiau kaip jau buvo minėta, šios aplinkybės gali būti svarbios tik vertinant jas kontekste su visomis kitomis bausmei individualizuoti reikšmingomis aplinkybėmis. Tačiau pasitaiko atvejų, kuomet teismai, vertindami minėtas kaltininko asmenybę apibūdinančias aplinkybes, nepagrįstai sureikšmina jų įtaką. Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno apygardos teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. N1-149-397/2007[88], kurioje nepilnamečiai M. V., M. K. ir R. K. nuteisti pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už mažametės iššaginimą. Teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą, nurodė, jog atsižvelgia į tai, kad nusikalstamą veiką visi kaltininkai padarė būdami nepilnamečiais ir pripažino šią aplinkybę jų atsakomybę lengvinančia. Lietuvos apeliacinis teismas nuosprendžiu[89], iš dalies tenkindamas prokuroro apeliacinį skundą, panaikino tokią nuteistųjų atsakomybę lengvinančią aplinkybę nurodydamas, kad toks pirmosios instancijos teismo sprendimas yra neteisingas. *BK 59 straipsnio 1 dalyje yra išvardintos aplinkybės, kurios įstatymu pripažįstamos atsakomybę lengvinančiomis. Kadangi minėtame straipsnyje nurodytų atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąrašas nėra baigtinis, šio straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, kad teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes. Teismų praktikoje tokiomis aplinkybėmis pripažįstamos sunki liga, nepriekaištingas elgesys, išlaikytiniai, jaunas amžius ir pan. Tačiau aplinkybė, kad nusikalstamą veiką padarė nepilnametis nepripažįstama atsakomybę lengvinančia aplinkybe. Į šią aplinkybę atsižvelgiama taikant BK XI skyriuje numatytus nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Iš skundžiamo nuosprendžio matyti, kad apygardos teismas, skirdamas bausmes nuteistiesiems, taikė BK XI skyriuje numatytus nepilnamečiams baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Todėl tą pačią aplinkybę pripažinti dar ir nuteistųjų atsakomybę lengvinančia aplinkybe nėra įstatyminio pagrindo, ji pripažinta nepagrįstai ir yra šalintina.*

Taigi, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad kaltininko amžius yra vertintina aplinkybė skiriant bei individualizuojant bausmę kaltininkui, tačiau tuomet, kai nusikalstamą veiką padaro nepilnametis asmuo, baudžiamasis įstatymas imperatyviai nurodo vadovautis BK XI skyriuje numatytais nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumais. Tinkamai vadovautis bei taikyti šiame skyriuje numatytas taisykles svarbu ir todėl, kad lytinių nusikaltimų

[88] Kauno apygardos teismo 2007-10-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-149-397/2007.
[89] Lietuvos apeliacinio teismo 2008-02-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2008.

charakteristikos esminis bruožas yra tas, kad šiuos nusikaltimus tradiciškai daro dažniausiai jauno amžiaus asmenys, t.y. nepilnamečiai anksčiau sudarė apie 20 procentų (1/5) visų išaiškintų ir užregistruotų nusikaltimus padariusių asmenų, o šiuo metu nepilnamečiai padaro jau šeštadalį užregistruotų ir išaiškintų lytinių nusikaltimų su pasikėsinimais.[90] Todėl svarbu yra aptarti ir bausmių už nusikaltimus asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir (ar) neliečiamumui skyrimo nepilnamečiams ypatumus. Kadangi visuotinai pripažįstama, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis, baudžiamojo įstatymo XI skyriuje yra numatytos specialios aplinkybės, į kurias teismas, skirdamas bausmę nepilnamečiui, dar turi atsižvelgti be bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų. BK 91 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog teismas, skirdamas bausmę nepilnamečiui, be šio kodekso 54 straipsnio 2 dalyje išvardintų aplinkybių, atsižvelgia ir į:

- nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas;
- nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą;
- anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą;
- nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo.

Tačiau dažnai teismų praktikoje pasitaiko, jog skirdami bausmes nepilnamečiams teismai deklaratyviai atsižvelgia į jų socialinę brandą, gyvenimo ir auklėjimo sąlygas, sveikatos būklę ir pan. Kaip antai Vilniaus apygardos teismas[91], skirdamas bausmę nepilnamečiui V. K. už mažametės iššaginimą (šešios nusikalstamos veikos), motyvuojamoje dalyje lakoniškai nurodė, kad *skirdamas V. K. bausmę, teismas vadovaujasi BK 41 str., 54 str. nuostatomis bei BK XI skyriaus - nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumais.* Tačiau daugiau nuosprendyje nedetalizavo į kokias specifines aplinkybes, skiriant bausmę nepilnamečiui, atsižvelgia. Tokiai teismų praktikai nepritartina.

Tuo tarpu aplinkybės, turinčios reikšmę skiriant ir individualizuojant bausmę nepilnamečiams, atskleistos Šiaulių apygardos teismo baudžiamojoje byloje[92], kurioje E. M. nuteistas pagal BK 150 straipsnio 4 dalį už tai, kad *2005 metų vasarą, tikslus laikas nenustatytas, dienos metu, nenustatytą valandą, globėjos I. S. namuose, esančiuose (duomenys neskelbtini), pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo P. G., gim. 1995-10-07, būkle - jo mažametyste, paimdamas jį rankomis už pažastų ir pakeldamas nuo kėdės, įvesdamas savo lytinį organą į jo išeinamąją angą, tenkino lytinę aistrą analiniu būdu su mažamečiu nukentėjusiuoju P. G. prieš jo valią.* Teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą E. M., nurodė, jog, *kaip matyti iš bylos duomenų, tiek nukentėjusysis, tiek ir pats kaltinamasis augo ir gyveno vaikų globos namuose,*

[90] Babachinaitė G. ir kt. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.P.51.
[91] Vilniaus apygardos teismo 2009-03-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102/2008.
[92] Šiaulių apygardos teismo 2007-10-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-86-64/2007.

gydėsi Vaikų ligų klinikose vaikų psichiatrijos skyriuje (b.l. 133, t. 1), kur jiems buvo nustatyti elgesio sutrikimai. Iš Švėkšnos sanatorinės mokyklos pateiktų charakteristikų matyti, jog abu linkę konfliktuoti, būdavo agresyvūs, nebūdavo savarankiški (b.l. 128-129, t. 1). Iš kaltinamojo parodymų teisme matyti, jog jis supranta turįs problemų dėl vartojamo alkoholio bei dėl savo elgesio, dėl ko jam buvo patarta lankytis pas psichologą. Teismas nustatė, kad E. M. nusikaltimus padarė veikdamas tyčia ir savo neteisėtais veiksmais nukentėjusiajam sukėlė psichologinę traumą (b.l. 153-154, t. 1), tačiau jis teisiamas pirmą kartą, nusikalto būdamas nepilnametis (b.l. 114, t. 1), byloje nėra jokių duomenų apie tai, jog E. M. būtų prieš ir po šių nusikaltimų padarymo pažeidinėjęs įstatymus, laikėsi jam skirtos kardomosios priemonės, byloje nėra duomenų apie tai, kad jo atžvilgiu anksčiau buvo taikytos kitos poveikio priemonės, nors mokymo vietoje charakterizuojamas neigiamai, tačiau ne visada gebantis kontroliuoti savo elgesį, emocionalus, savo poelgius vertina kritiškai, gailisi, atsiprašo už savo blogus veiksmus, jam nustatyti mišrūs elgesio ir emocijų sutrikimai (b.l. 147-148, t. 1), augo vaikų globos namuose, jo gyvenime yra svarbi vyresnė sesuo, teismo posėdžio metu nurodė, jog dabartiniu metu gyvena savarankiškai ir dirba statybose pagalbiniu darbininku, labai gailisi dėl įvykdytų nusikaltimų.

3.3. Bausmių skyrimas lytinių nusikaltimų bendrininkams

Teismų praktikoje pasitaiko situacijų, kuomet dėl nusikalstamų veikų asmens seksualinei laisvei ir (ar) neliečiamumui kaltinami keli asmenys. Nusikalstamas veikas, padarytas veikiant bendrininkų grupe, įstatymų leidėjas įvertino kaip pavojingesnes, nei padarytas vieno kaltininko.

Bendrininkavimas yra tyčinis dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką[93].

Iššaginimas ar seksualinis prievartavimas yra laikomi padaryti bendrininkų grupe, kai iššaginant ar seksualiai prievartaujant susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra iššaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytojai. Tokiu atveju vykdytojų padaryta veika kvalifikuojama pagal BK 149 straipsnio 2 dalį arba 150 straipsnio 2 dalį.

Išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato nutarimą Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“, darytina išvada, jog iššaginimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris:

1) darant nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą;

[93] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741

2) naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su pastaruoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros;

3) nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytino aistrą;

4) organizavo, kurstė ar padėjo padaryti iššaginimą ar seksualinį prievartavimą asmeniui, kuris dėl amžiaus ar psichinės būklės neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Tokia situacija vadinama tarpiniu nusikalstamos veikos vykdymu. Tokiu atveju kaltininko veika kvalifikuojama pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir atitinkamą BK specialiosios dalies straipsnį. Kaip tarpinio vykdymo pavyzdį galima pateikti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-214/2004. Šioje byloje *J. G. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 24 str. 3 dalį ir BK 150 str. 4 dalį už tai, kad 2003 m. rugsėjo 21 d., apie 17 val., lopšelio – darželio kieme, sudavęs du smūgius kumščiu į nugaros sritį mažamečiui V. J., pareikalavo patenkinti oraliniu būdu kito mažamečio D. U. lytinę aistrą. Ranka pastūmėjęs parklupdė ant kelių V .J., pagrasino fiziniu smurtu D. U., taip pasitelkė asmenį, nesulaukusį BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus, ir pasinaudodamas V. J. bei D. U. kaip mažamečių bejėgiškumu prieš jų valią privertė V. J. oraliniu būdu tenkinti D. U. lytinę aistrą*[94]. Šioje byloje teismas pagrįstai J. G. veiksmus kvalifikavo pagal BK 24 straipsnio 3 dalį ir BK 150 straipsnio 4 dalį, remiantis nuostatomis dėl tarpinio vykdymo.

Iš tokio Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato pateikto aiškinimo matyti, jog bendrininkavimas padarant šias nusikalstamas veikas aiškinamas pakankamai plačiai. Kaltininkas neturi būtinai atlikti visų veiksmų, numatytų BK 149 ir 150 straipsnių dispozicijose, pakanka, kad įgyvendintų bent dalį paminėtuose straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių požymių.

Taip pat už bendrininkų grupe padarytus lytinius nusikaltimus atsako ir asmenys, atitinkantys kitų bendrininkų rūšių požymius: organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo.

Nustatyti kiekvieno bendrininko rūšį, vaidmenį bei jo atliktų veiksmų indėlį į nusikalstamą veiką bei jos rezultatą, yra labai svarbu bausmių skyrimo aspektu. Teismai, skirdami bausmes už nusikalstamas veikas, padarytas veikiant bendrininkų grupe, vadovaudamiesi BK 58 straipsniu bei 54 straipsnio 2 dalies 6 punktu, turi atsižvelgti į asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką rūšį, formą, vaidmenį bei pobūdį. Atkreiptinas dėmesys, jog lytiniai nusikaltimai padaryti bendrininkų grupe gali būti vertinami dvejopai: kaip BK 149 ir 150 straipsniuose numatytų nusikaltimų kvalifikuojantis požymis arba, jei bendrininkų padarytoje veikoje yra ir sunkesnis kvalifikuojantis požymis, tuomet ši aplinkybė gali būti pripažinta

[94] Vilniaus apygardos teismo 2004 -05-06 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-214/2004.

kaltininkų atsakomybę sunkinančia aplinkybe, vadovaujantis BK 60 straipsnio 1 dalies 1 arba 2 punktu. Tačiau, bet kokiu atveju teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą nusikalstamos veikos bendrininkams, turi išsamiai nurodyti ir išanalizuoti kiekvieno iš jų vaidmenį bei indėlį nusikalstamos veikos padaryme ir tai įvertinti kaip vieną iš bausmės individualizavimui svarbių aplinkybių.

Taigi, iš šių minėtų baudžiamojo įstatymo reikalavimų išplaukia, jog teismai privalo nustatyti kiekvieno iš bendrininkų rūšį (vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas), įvertinti jų vaidmenį lytinių nusikaltimų padaryme bei atliktų veiksmų pobūdį (suteiktos pagalbos vykdytojui reikšmingumą, smurto naudojimo intensyvumą, visų nusikalstamos veikos sudėties požymių įgyvendinimą ir pan.).

Kalbant apie nusikalstamas veikas asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir (ar) neliečiamumui, svarbu yra įvertinti kiekvieno iš bendrininko atliktus veiksmus, kuriais įgyvendinama nusikalstamos veikos sudėtis, kadangi, kaip jau buvo minėta, iššaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas ir tas asmuo, kuris: prieš nukentėjusįjį vartojo tik fizinį ar psichinį smurtą, ar kitaip atėmė galimybę priešintis, tačiau su juo lytiškai nesantykiavo ar jo seksualiai neprievartavo; bei toks asmuo, kuris prieš nukentėjusįjį nevartojo nei psichinio, nei fizinio smurto bei kitaip neatėmė galimybės priešintis, tačiau, pasinaudojęs kitų bendrininkų atliktais veiksmais, kuriais nukentėjusio asmens valia buvo palaužta, su juo lytiškai santykiavo ar tenkino lytinę aistrą. Tokiais atvejais teismas, skirdamas kiekvienam iš bendrininkų bausmę, turi atkreipti ypatingą dėmesį į atliktų nusikalstamų veiksmų intensyvumą bei pobūdį.

Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo nuosprendžiu[95] M. D., M. Š. ir A. S. nuteisti pagal BK 149 straipsnio 4 dalį už tai, kad iššagino mažametę, o būtent: *2005 m. rugpjūčio mėnesį, apie pietus, tiksli data ir laikas nenustatyti, L. B. gyvenamojo namo, adresu (duomenys neskelbtini), kambaryje, iš anksto susitarę ir veikdami bendrininkų grupe, bendrais veiksmais, panaudodami fizinį smurtą mažametės D. Š., gim. 1993-11-04, atžvilgiu, ją laikydami už rankų ir taip atimdami galimybę priešintis, nukentėjusiąją nurengė ir pakaitomis, laikydami D. Š. už rankų, su ja lytiškai santykiavo prieš jos valią: pirmiausia A. S., po to M. D., M. Š., po ko M. D. dar kartą lytiškai santykiavo su D. Š. prieš jos valią.*

Apygardos teismas kaltininkų atsakomybę sunkinančia aplinkybe pripažino tai, kad nusikalstama veika padaryta veikiant bendrininkų grupe. Motyvuodamas bausmių skyrimą, teismas nurodė, jog *nustatant laisvės atėmimo bausmės dydį, atsižvelgiama į kaltininkų atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, į jų asmenybes bei kiekvieno vaidmenį nusikalstamos veikos padaryme.* Teismas nuosprendžio motyvuojamoje dalyje išsamiai nurodė

[95] Šiaulių apygardos teismo 2008-05-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-35-282/2008.

visas reikšmingas aplinkybes, taip pat aptarė ir kiekvieno bendrininko indėlį į nusikalstamos veikos padarymą, jų kaip bendrininkų elgesį nusikalstamos veikos darymo metu ir paskyrė tinkamai individualizuotas bausmes.

Kitoje Šiaulių apygardos teismo baudžiamojoje byloje[96], A. P. nuteistas už tai, kad, *veikdamas bendrininkų grupe su L. Ž., 2007 m. birželio 2 d. vakare, tiksliau nenustatytu laiku, bute, esančiame (duomenys neskelbtini), L. Ž. siekiant patenkinti lytinę aistrą su mažamečiu D. K., gim. 1994-10-03, prieš jo valią analiniu būdu ir davus pastarajam vartoti alkoholinius gėrimus, dėl ko nukentėjusysis D. K. nuo pavartoto alkoholio kiekio apsvaigo ir atsigulė į lovą, L. Ž. liepus A. P. ir asmeniui, kurio atžvilgiu ikiteisminis tyrimas nutrauktas, panaudoti fizinį smurtą D. K. atžvilgiu - laikyti jį už rankų ir kojų, A. P. suėmė D. K. už rankų ir jas laikė, o nukentėjusiajam D. K. pradėjus šaukti, pagrasino sumušti, kol L. Ž., pasinaudodamas D. K. bejėgiška būkle dėl apsvaigimo alkoholiu bei mažametystės, patenkino lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią analiniu būdu.*

Šioje baudžiamojoje byloje teismas padarė išvadą, jog A. P. veikė kaip vykdytojas ir jo nusikalstamą veiką kvalifikavo pagal BK 150 straipsnio 4 dalį. Bylos duomenimis nustatyta, jog pastarasis su nukentėjusiuoju lytinės aistros netenkino, o tik pavartojo fizinį smurtą D. K. atžvilgiu paprašytas L. Ž., tačiau apygardos teismas motyvuose dėl bausmės skyrimo nepasisakė ir neaptarė konkrečių kiekvieno bendravykdytojo atliktų nusikalstamų veiksmų, o tik nurodė, jog abiejų kaltininkų atsakomybę sunkinančia aplinkybe pripažįstama tai, jog nusikalstamą veiką jie padarė veikdami bendrininkų grupe. Manytina, jog tokiu būdu teismas netinkamai pritaikė BK 58 straipsnio ir 54 straipsnio 2 dalies 6 punkto nuostatas, kuriose imperatyviai nurodyta, jog teismas, skirdamas bausmes, turi atsižvelgti į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį. A. D. ir L. Ž. paskirtosios bausmės šioje baudžiamojoje byloje taip pat kelia abejonių. Iš bylos duomenų matyti, jog nusikalstamos veikos padarymo metu A. D. buvo nepilnametis. Minėtu nuosprendžiu apygardos teismas A. D. pripažino kaltu pagal BK 150 straipsnio 4 dalį ir paskyrė septynerių metų laisvės atėmimo bausmę, kas yra gerokai daugiau nei šiame straipsnyje numatytas laisvės atėmimo bausmės vidurkis (nepilnamečiui asmeniui už šį nusikaltimą laisvės atėmimo bausmės vidurkis yra penkeri metai ir devyni mėnesiai). Tuo tarpu L. Ž. pagal BK 150 straipsnio 4 dalį paskirta laisvės atėmimo bausmė aštuoneriems metams ir šešiems mėnesiams. Šis paskirtosios bausmės dydis yra artimas BK 150 straipsnio 4 dalyje numatyto nusikaltimo sankcijos vidurkiui. Taigi, apygardos teismas nustatęs, jog A. D. padarė ne visus BK 150 straipsnio 4 dalyje numatyto nusikaltimo objektyviuosius sudėties požymius, t. y. savo lytinės aistros netenkino su nukentėjusiuoju, o tik panaudojo prieš pastarąjį fizinį smurtą, jam paskyrė gerokai griežtesnę bausmę nei L. Ž., kuris,

[96] Šiaulių apygardos teismo 2008-04-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-332/2008.

kaip nustatyta minėtu nuosprendžiu, siekdamas tenkinti lytinę aistrą su nukentėjusiuoju mažamečiu, jį apsvaigino alkoholiu ir po bendrininko pavartoto fizinio smurto, tenkino savo lytinę aistrą su D. K.

Tokia ydinga teismų praktika pastebima ne vienoje baudžiamojoje byloje. Vilniaus apygardos teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1-120/2008 nepilnamečius J. S. ir A. R. pripažino kaltais pagal BK 149 straipsnio 4 dalį ir nuteisė trejų metų laisvės atėmimo bausmėmis už tai, kad *nuo 2006 metų rugsėjo 1 dienos iki 2006 m. gruodžio 31 dienos, tiksliai tyrimo ir teismo nenustatytu laiku, veikdami bendrininkų grupe kartu su A. I., gimusiu 1993-08-10, M. P., gimusiu 1994-03-28, A. J., gim. 1993-12-09, J. J., gimusiu 1993-01-17, kuriems 2006 m. rugsėjo 1 d. nebuvo suėję keturiolika metų, nuo kurių jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, rūsyje, esančiame po sandėliukais, netoli namo, adresu Telšių g. 16, Vilniuje, žinodami, kad J. M., gimusi 1996-02-18, yra mažametė ir pasinaudodami jos bejėgiška būkle dėl mažametystės, J. S. atsisėdus nukentėjusiajai ant kojų ir jas laikant, o A. I. užlaužus J. M. rankas už nugaros bei sudavus pastarajai į veidą bei kitas kūno vietas rankomis ir kojomis nenustatytą skaičių smūgių, A. R. nukentėjusiąją nurengė, po to, praskėtęs jos kojas, įkišo savo varpą nukentėjusiajai į makštį ir prieš jos valią atliko su ja lytinį aktą, po to, J. S., pasinaudodamas palaužta nukentėjusiosios valia, praskėtęs jos kojas, įkišo savo varpą J. M. į makštį ir prieš jos valią taip pat atliko su ja lytinį aktą*[97].

Teismas nuosprendžio motyvuojamoje dalyje taip pat visiškai nepasisakė dėl kiekvieno bendrininko atliktų veiksmų laipsnio ir pobūdžio, jų neišskyrė, nors ir pripažino, kad J. S. ir A. R. nusikalstamą veiką padarė veikdami bendrininkų grupe, abu buvo nusikalstamos veikos vykdytojai ir tai pripažino jų atsakomybę sunkinančia aplinkybe BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme. Nors iš šios baudžiamosios bylos duomenų matyti, jog abiejų bendrininkų padaryti veiksmai yra panašūs ir abu jie naudojo tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą bei abu lytiškai santykiavo su nukentėjusiąja prieš šios valią, tačiau tai vis tiek neatleidžia teismo nuo BK bendrosios dalies straipsnių nuostatose įtvirtintos teismo pareigos atkreipti dėmesį į kiekvieno bendrininko padarytus konkrečius nusikalstamus veiksmus. Tai svarbu dar ir todėl, jog tokiais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaro keli asmenys, bausmės skyrimas ir individualizavimas kiekvienam iš jų yra susijęs su tinkamu teisingumo bei proporcingumo principų įgyvendinimu. Ypatingai tai reikšminga tada, kuomet bendravykdytojų padaryti konkretūs veiksmai skiriasi pagal savo pavojingumą. Lytinių nusikaltimų atveju tokia situacija gali susiklostyti tada, kai ne visi bendrininkai atlieka BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose aprašytus veiksmus, pvz., atlieka veiksmus, siekdami palaužti nukentėjusiojo valią, tačiau su jais lytiškai nesantykiauja ar netenkina lytinės aistros; arba nevartoja nei fizinio, nei

[97] Vilniaus apygardos teismo 2008-06-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120/2008.

psichologinio smurto, neatlieka jokių veiksmų, kuriais būtų atimama galimybė priešintis bei lytiškai nesantykiauja ar netenkina lytinės aistros, tačiau būna kartu su kitais bendrininkais, kurie ir atlieka pirmiau minėtus veiksmus, o teismas pripažįsta, kad tokio bendrininko buvimą kartu su kitais bendrininkais nusikalstamos veikos darymo metu nukentėjusysis supranta kaip psichologinį smurtą, grasinimus. Nors tokie atvejai teismų praktikoje nėra dažni, tačiau teismas, motyvuodamas bausmės skyrimą, turėtų į tai atkreipti dėmesį bei nurodyti nuosprendyje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Naujasis BK, lyginant jį su 1961 m. BK, įtvirtino platesnę lytinės prievartos sampratą, pašalindamas buvusias teisės spragas. Kodekso rengėjai pakeitė lytinių nusikaltimų sudėtis, kriminalizavo naujas veikas, praplėtė subjektų bei nukentėjusiųjų ratą. Šiuo metu galiojančiame BK įtvirtinti lytiniai nusikaltimai iš esmės sutampa su užsienio valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis lytinių nusikaltimų sudėtimis.

2. Atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką bei į tokių nusikalstamų veikų paplitimą ir pavojingumą, Lietuvos įstatymų leidėjas turėtų apsvarstyti galimybę įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę atskiruose BK straipsniuose už iššaginimą, seksualinį prievartavimą bei mažamečio asmens tvirkinimą, padarytą tėvų, globėjų, rūpintojų ar kitų asmenų, turinčių įstatyme nustatytų įgaliojimų mažamečio ar nepilnamečio asmens atžvilgiu bei numatyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už tokias nusikalstamas veikas.

3. Lytinių nusikaltimų sudėtys skiriasi savo objektyviaisiais požymiais, kurių pagrindu ir yra atribojami. Pagrindiniai atribojimo kriterijai yra šie: 1) pavojinga veika; 2) pavojingos veikos padarymo būdas. Nustatinėjant subjektyviuosius lytinių nusikaltimų požymius, daugumoje problemų nekyla, tik atkreiptinas dėmesys, jog lytiniai nusikaltimai padaromi tiesiogine tyčia, jos neskirstant į apibrėžtą ar neapibrėžtą. Taip pat darbe atkreipiamas dėmesys, jog kaltės nustatymo kaltininko veikoje problema gali kilti ir dėl mišrios kaltės, kuri pasireiškia skirtingu kaltininko psichiniu santykiu su padaryta veika ir vienu iš tą veiką kvalifikuojančiu požymiu. Pažymėtina, jog lytiniai nusikaltimai, padaryti esant mišriai kaltės formai, laikomi tyčiniais.

4. Pastebėtina, jog problematiška yra privertimo lytiškai santykiauti norma, vertinant ją nusikaltimo sudėties rūšies bei baigtumo aspektu. Atlikus pastarosios normos loginę analizę, galima teigti, kad joje įtvirtinta materialioji nusikalstamos veikos sudėtis. Tokia išvada darytina išanalizavus žodžio „privertė“ reikšmę. Tačiau lieka neaišku, koks vis dėlto yra nusikalstamos veikos pabaigtumo momentas – ar aukos valios palaužimas, ar vis dėl to būtina seksualinių veiksmų pradžia. Autorių nuomone, privertimo lytiškai santykiauti baigtumo momentas yra aukos valios palaužimas ir objektyvūs lytinių santykių ar kitokio pobūdžio lytinės aistros tenkinimo veiksmai.

5. Atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus bei užsienio valstybių šalių praktiką, siūlytina Lietuvos Respublikos BK nustatyti aukštesnę – 16 metų amžiaus lytinės pilnametystės ribą, iki kurios garantuojamas vaiko seksualinis neliečiamumas.

6. Lietuvos Respublikos BK įtvirtintos bausmės už lytinius nusikaltimus yra pakankamos pasiekti joms keliamus reikalavimus, todėl šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime pateikti Baudžiamojo kodekso pakeitimo bei papildymo projektai, kuriais siekiama numatyti griežtesnes

bausmes už lytinius nusikaltimus, nepagrįsti bei prieštarauja Europos Sąjungoje vyraujančioms bausmių švelnėjimo tendencijoms. Išanalizavus kai kurių užsienio valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas bausmes už lytinius nusikaltimus, iškelta prielaida, jog bausmės už šiuos nusikaltimus Lietuvos BK griežtintinos atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, paneigta. Įregistruotas BK pakeitimo ir papildymo projektas, kuriuo siekiama įtvirtinti baudžiamojo poveikio priemonę, taikomą asmenims, nuteistiems už lytinius nusikaltimus – cheminę kastraciją, kelia nemažai abejonių ne tik dėl jo atitikimo tarptautiniams teisės aktams, užtikrinantiems prigimtines asmens teises ir laisves, bet ir Lietuvos Respublikoje galiojantiems teisės aktams.

7. Darbo pradžioje iškelta hipotezė nepasitvirtino. Išanalizavus teismų praktiką dėl bausmių skyrimo už lytinius nusikaltimus matyti, jog teismai neretai nuosprendžio motyvuojamoje dalyje tik deklaratyviai nurodo, jog atsižvelgia į visas BK 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas bausmės skyrimui ir individualizavimui reikšmingas aplinkybes, tačiau šių aplinkybių, ypatingai susijusių su nusikalstamos veikos pavojingumo vertinimu ir kaltininko asmenybe, nedetalizuoja, nenurodo, kaip būtent jos pasireiškia ir kokią įtaką turi paskirtosios bausmės dydžiui ir rūšiai. Teismai neturėtų apsiriboti bendro pobūdžio teiginiais, o konkrečiai nurodyti minėtų aplinkybių įtaką.

8. Didesnį lytinių nusikaltimų rūšinį pavojingumą parodo nusikalstamos veikos padarymo būdas, pasiruošimas jai, pavartoto fizinio bei psichinio smurto intensyvumas bei pobūdis, padaryta fizinė bei moralinė žala nukentėjusiajam, nusikalstamos veikos tęstinumas ir pakartotinumas. Kalbant apie seksualinio prievartavimo normą, didesnį rūšinį nusikalstamos veikos pavojingumą gali rodyti ir kaltininko pasirinktas lytinės aistros tenkinimo būdas. Paprastai mažiau pavojinga nusikalstama veika pripažįstama tuomet, kai lytinė aistra tenkinama kitokio fizinio sąlyčio būdu. Tuo tarpu mažesnį nusikalstamos veikos pavojingumą gali rodyti nukentėjusiojo elgesys nusikalstamos veikos padarymo metu. Teismai šias aplinkybes turi įvertinti bei į jas atsižvelgti skirdami bausmę kaltininkui.

9. Teismai, vertindami kaltininko asmenybę charakterizuojančias aplinkybes, turi atsižvelgti į kaltininko elgesį iki nusikalstamos veikos padarymo, nusikalstamos veikos darymo metu bei po nusikalstamos veikos padarymo. Didesnį kaltininko asmenybės pavojingumą rodo ankstesni teistumai, administracinių nuobaudų turėjimas, neigiamas požiūris į darbą bei šeimą, nusikalstamos veikos padarymo būdas, kilę padariniai, nusikalstamos veikos pakartotinumas ir tęstinumas. Skirdami bausmes teismai taip pat atsižvelgia ir į socialinius – demografinius kaltininko asmenybę apibūdinančius požymius, tokius kaip amžių, šeiminę padėtį, sveikatos būklę ir pan., tačiau pasitaiko atvejų, kuomet teismai, vertindami minėtas kaltininko asmenybę apibūdinančias aplinkybes, nepagrįstai sureikšmina jų įtaką.

10. Lytinių nusikaltimų padarymas bendrininkaujant gali būti įvertintas dvejopai: kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis arba kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Skirdami bausmes lytinių nusikaltimų bendrininkams teismai turi išsamiai aprašyti kiekvieno bendrininko padarytų veiksmų pobūdį bei jo indėlį į nusikalstamos veikos rezultatą ir į tai atsižvelgti skiriant bausmę, kadangi, priešingu atveju, netinkamai individualizuota kiekvieno bendrininko veika gali suponuoti teisingumo principo pažeidimą.

Literatūros sąrašas

I. Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.
2. TSR baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18-147.
3. Abramavičius A. ir k.t. Lietuvos Respublikos baužiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
4. E. Bieliūnas ir k.t. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989.
5. Baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo projektas Nr. XIP-1210 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=354809.
6. M. Kavolis ir S. Bieliackinas. Baudžiamasis statutas su komentarais. Kaunas: D. Gurmano knygynas, 1934.
7. Lietuvos Respublikos 1991 m. gruodžio 3 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-975.
8. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228^1 straipsniu įstatymas. 2004 m. liepos 5 d., Nr. IX-2314 // Valstybės žinios 2000, Nr. 89-2741; 2003, Nr. 38-1733, Nr. 74-3423; 2004, Nr. 25-760.
9. 1997 m. balandžio 4 d. Europos Tarybos Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=188028.
10. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 153 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-752 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349786.
11. Recommendation NoR92(17) Consistency in sentencing. Council of Europe press, Strasbourg, 1993.

II. Vadovėliai, monografijos ir periodiniai leidiniai

1. Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
2. Andriulis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
3. Abromavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
4. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006.

5. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga, antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009.
6. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius: Mintis, 1992.
7. Babachinaitė G. ir kt. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 m. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
8. Pakštaitis L. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universtitetas. Vilnius: 2004.
9. Brownmiller S. Against our will: men, women, rape. Fawcett Columbine, New Yourk, 1993.
10. Льісов М. Наказание и его применение за должностныe преступлени. Казань, 1977.
11. Piesliakas V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys//Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98).

III. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga.//Teismų praktika, Nr. 22.
2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“.//Teismų praktika Nr. 22.
3. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54-64 straipsniai) apžvalga.// Teismų praktika Nr. 27.
4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas “Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“.//Teismų praktika Nr. 12.
5. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato teismų praktikos, skiriant bausmes už nužudymus, apžvalga.//Teismų praktika Nr. 28.
6. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-420/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007-11-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-752/2007.
8. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2009.
9. Lietuvos apeliacinio teismo 2009-11-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460/2009.
10. Lietuvos apeliacinio teismo 2009-10-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-371/2009.
11. Lietuvos apeliacinio teismo 2008-02-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17/2008.
12. Vilniaus apygardos teismo 2008-12-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-207/2008.
13. Vilniaus apygardos teismo 2008-05-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-128/2008.
14. Vilniaus apygardos teismo 2008-05-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86/2008.
15. Vilniaus apygardos teismo 2008-10-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180/2008.
16. Vilniaus apygardos teismo 2008-02-25nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-58/2008.

17. Vilniaus apygardos teismo 2009-03-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102/2008.
18. Vilniaus apygardos teismo 2004-05-06 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-214/2004.
19. Vilniaus apygardos teismo 2008-06-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120/2008.
20. Kauno apygardos teismo 2008-07-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-142-138/2008.
21. Kauno apygardos teismo 2007-10-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-149-397/2007.
22. Kauno apygardos teismo 2007-01-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-245/2005.
23. Kauno apygardos teismo 2009-05-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-133/2009.
24. Kauno apygardos teismo 2008-12-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-204-81/2008.
25. Kauno apygardos teismo 2008-10-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008.
26. Kauno apygardos teismo 2008-12-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-48/2008.
27. Klaipėdos apygardos teismo 2009-08-31 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-114-382/2009.
28. Klaipėdos apygardos teismo 2008-01-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-24-557/2008.
29. Panevėžio apygardos teismo 2008-06-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-337/2008.
30. Panevėžio apygardos teismo 2008-12-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-337/2008.
31. Panevėžio apygardos teismo 2008-10-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1NS-00063-349-2008-59.
32. Šiaulių apygardos teismo 2008-10-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-154/2008.
33. Šiaulių apygardos teismo 2008-07-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-61-354/2008.
34. Šiaulių apygardos teismo 2007-10-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-64/2007.
35. Šiaulių apygardos teismo 2008-05-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-35-282/2008.
36. Šiaulių apygardos teismo 2008-04-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-332/2008.
37. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008-01-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-089-741/2008.
38. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008-03-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-63-218/2008.
39. Rokiškio rajono apylinkės teismo 2007-09-24 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-97-762/2007.

IV. Internetinės svetainės

1. http://www.legislationonline.com;

2. http://kalejimudepartamentas.lt;

3. http://www.nplc.lt;

4. http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_seks_laisv.ppt;

5. www.cpt.int;

Bausmės už nusikaltimus žmogaus seksualinei laisvei ir jų skyrimas teismų praktikoje

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: *lytiniai nusikaltimai; lytinių nusikaltimų sudėtis; baudžiamoji atsakomybė; bausmė; nusikalstamos veikos pavojingumas; kaltininko asmenybė.*

Lytiniai nusikaltimai pažeidžia vieną svarbiausių baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių – seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Todėl ypatingai svarbu yra šias nusikalstamas veikas tinkamai kriminalizuoti ir nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas.

Darbe „Bausmės už nusikaltimus žmogaus seksualinei laisvei ir jų skyrimas teismų praktikoje“ aptartos lytinių nusikaltimų sudėtys, bausmės, numatytos už šiuos nusikaltimus Lietuvos Respublikos bei kai kurių užsienio valstybių Baudžiamuosiuose įstatymuose. Pagrindinis dėmesys darbe skiriamas teismų praktikos, skiriant bausmes už lytinius nusikaltimus, analizei.

Darbo tikslas - atskleisti baudžiamosios atsakomybės už lytinius nusikaltimus taikymo ypatumus, problemas ir dažniausiai pasitaikančias klaidas teismų praktikoje. Pagrindinės problemos, išskirtos darbe, būtų tinkamos baudžiamosios atsakomybės už lytinius nusikaltimus įtvirtinimas Baudžiamajame įstatyme bei jame numatytų bausmių skyrimo nuostatų taikymas teismų praktinėje veikloje. Pastarosios problemos iliustruojamos įvairių instancijų teismų nuosprendžiais bei nutartimis.

Patartina formuoti vienodą teismų praktiką bausmių skyrimo klausimais, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę charakterizuojančius požymius bei kitas bausmei individualizuoti reikšmingas aplinkybes.

Penalties for offences against sexual independence and their imposition in judicial practice

Summary

Key definitions: *sexual offences; the structure of sexual offences; criminal liability; penalty; the gravity of criminal acts; perpetrator's personality.*

Sexual offences violate one of the most important values protected by the Criminal law – people's freedom of sexual resolve and sexual immunity. Thus it is very important to criminalize this kind of acts properly and define its criminal liability.

The Study *Penalties for offences against sexual independence and their imposition in judicial practice* presents a consideration of the structure of sexual offences, penalties, provided for sexual offences in the Criminal Codes of Lithuania and other foreign countries. The Study concentrates on the analysis of the imposition of the penalties for sexual offences in judicial practice.

The aim of the Study is to reveal the problems, related to the criminal liability for sexual offences, its imposition in judicial practice. The main problems distinguished in the study are the consolidations of proper criminal liability for sexual offences consolidation in Criminal Code of the Republic of Lithuania and proper application of penalty imposition provisions in judicial practice. The above mentioned problems are illustrated by the examples of the decisions and sentences of various courts.

It is recommended to establish equal judicial practice of penalty imposition regarding the gravity of criminal acts, characteristic features of the perpetrator's personality as well as other significant factors to individualize the penalty.